

**DIPUTACIÓ I MONARQUIA.
EL PODER POLÍTIC A CATALUNYA, 1563-1599**

MIQUEL PÉREZ LATRE

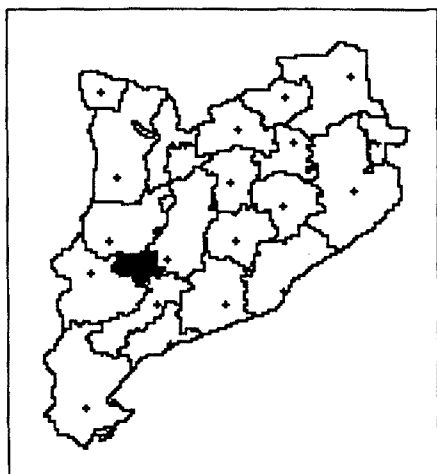
TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER LA PROFESSORA EVA SERRA I PUIG

INSTITUT UNIVERSITARI D'HISTÒRIA JAUME VICENS I VIVES

UNIVERSITAT POMPEU FABRA

2001

COL·LECTA DE TÀRREGA

Amb els seus poc més de 468 quilòmetres quadrats la col·lecta de Tàrrrega era, de molt, la més petita de les diputacions locals del General. Castelló d'Empúries, la Vall d'Aran i la Seu d'Urgell l'aventatjaven en més d'un centenar de quilòmetres. En aquest poc més d'un 1% del total del territori català s'hi podien comptabilitzar trenta-dos llocs, que avui formen part de vint-i-dos municipis de les comarques de la Segarra (només Montornès de Segarra), de l'Urgell (nou dels vint municipis de la comarca) i sobretot del Pla d'Urgell (dotze dels seus setze municipis) a la gran depressió central catalana. En aquest sentit la col·lecta mostrava dos meitats gairebé idèntiques: a occident les terres del Pla d'Urgell, a la ruta de Lleida; a orient, les terres de l'Urgell amb Tàrrrega desplaçada cap a l'est. Aquestes dues parts es troben unides entorn d'un eix, el camí ral de Barcelona a Lleida, que travessa la col·lecta de part a part.

- ANGLESOLA (10)
- BARBENS (3 i 4)
- BELIANES (18)
- BELLPUIG (9)
- CASTELLNOU DE SEANA (8)
- FONDARELLA (13)
- GOLMÉS (15)
- GUIMERA (22)
- IVARS D'URGELL (2)
- LINYOLA (1)
- MALDA (24)
- MIRALCAMP (16)
- MOLLERUSSA (14)
- MONTORNÈS DE SEGARRA (23)
- PALAU D'ANGLESOLA, EL (6)
- PREIXANA (20)
- SIDAMON (12)
- TÀRREGA (5)
- VERDÚ (21)
- VILA-SANA (7)
- VILAGRASSA (11)
- VILANOVA DE BELLPUIG (17)

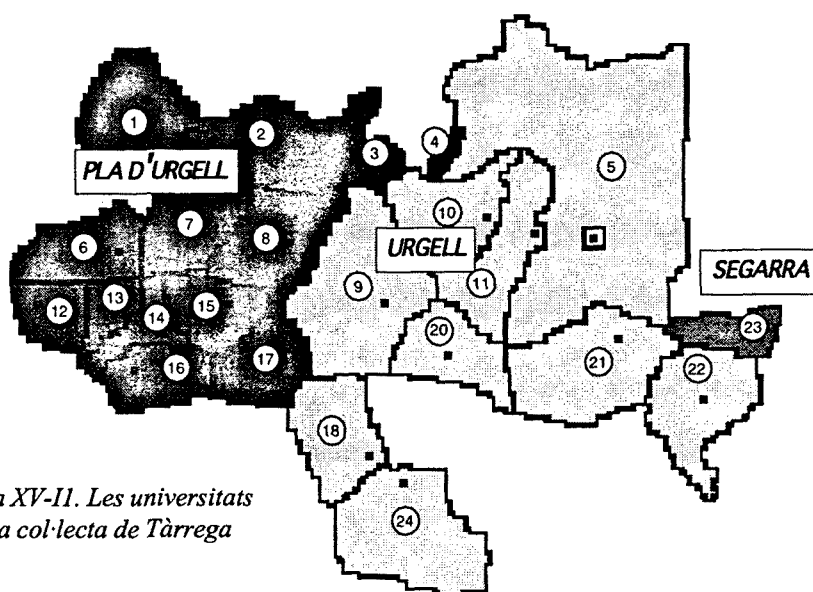
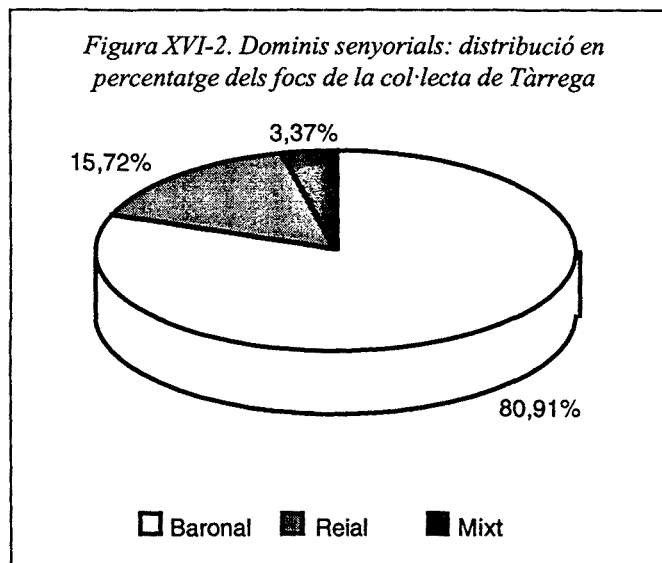

Figura XV-II. Les universitats de la col·lecta de Tàrrrega

Terra de perspectives horitzontals i límits inestables, però sobretot una terra prou plena. A mitjans del Cinc-cents, els delegats de les Corts per a la recaptació del fogatge comptaren 1.429 focs, ben a prop, per tant, dels volums de poblament de col·lectes tan importants com les de Camprodon (1.469) o Puigcerdà (1.488). Un petit territori i un poblament tan important donaven com a resultat una densitat molt notable. D'acord amb les dades que ens ofereix el fogatge, la col·lecta de Tàrrrega comptava a mitjan segle amb la quarta major densitat del país: els seus 3,05 focs per quilòmetre quadrat superaven els 2,96 de Castelló d'Empúries (una col·lecta també d'escàs territori i fort poblament) i restaven només per darrera dels índexs corresponents a Barcelona (5,9), Tarragona (5,3) i Girona (3,1).

Una terra petita, plana i plena on els senyors manen. Al territori dels actuals termes municipals de la col·lecta, el rei únicament posseïa parcialment els de la mateixa Tàrrrega i Ivars d'Urgell (aquí compartint la jurisdicció amb l'abat de Poblet i el Capítol de la Seu d'Urgell). Pel que feia al nombre de focs sota jurisdicció baronial, la col·lecta de Tàrrrega era la quarta del país (80,9%, amb una mitjana del país situada en el 54,3%), només superada per les de la Seu d'Urgell (85,5%), Tremp i Pallars (89,1%) i Castelló d'Empúries (93,3%). Quatre de cada cinc habitants a la col·lecta, per tant, es trobaven sota el poder d'un baró. Pel contrari, els focs de domini compartit es reduïen a un 3,4% i els directament controlats pel monarca arribaven a un 15,7%, xifra pràcticament idèntica a la de la veïna col·lecta de Cervera. Damunt el territori el control baronial es traduïa en la possessió del 78,7% del territori (molt més a prop de la mitjana catalana del 71,4%). Per tant, amb nou col·lectes per davant en el volum de superfície sota control senyorial.

Pel que feia al nombre de llocs, el rei era senyor de l'alta i la baixa justícia només a la capital, mentre els senyors dominaven vint-i-set dels trenta-dos llocs i altres dos es trobaven en règim de jurisdicció compartida entre monarca i barons. Tot i dominar la capital (224 focs en el terme estricte), el rei no era el primer senyor de la col·lecta. El duc de Sessa mantenia sota la seva jurisdicció a finals del Cinc-cents un total de 385 focs corresponents a vuit llocs del bell mig de la col·lecta, precisament a les terres de frontera entre les actuals comarques del Pla d'Urgell i l'Urgell. Des de Linyola a Sant Martí de Maldà les terres del duc de Sessa omplien el centre de la col·lecta. Resulta difícil creure que alguna cosa es pogués moure dins la col·lecta sense la intervenció més o menys directa dels oficials del duc. Dels 1.153 focs sota domini baronal a la col·lecta, el de Sessa i altres quatre senyors laics i eclesiàstics en controlaven 866.

Qui eren aquests altres tres grans barons? Darrera del duc de Sessa venien sens dubte les possessions de l'Orde de Sant Joan, set petits llocs dispersos des de Montornès de Segarra, al límit oriental de la col·lecta fins a Sidamon i el Palau d'Anglesola, als límits occidentals amb la col·lecta de Lleida. Les possessions de l'orde sumaven 185 focs. El domini damunt la segona i la tercera viles de la col·lecta, és a dir, damunt Verdú i Guimerà atorgava a l'abat de Poblet i al comte de Guimerà la condició de senyors importants a la col·lecta:

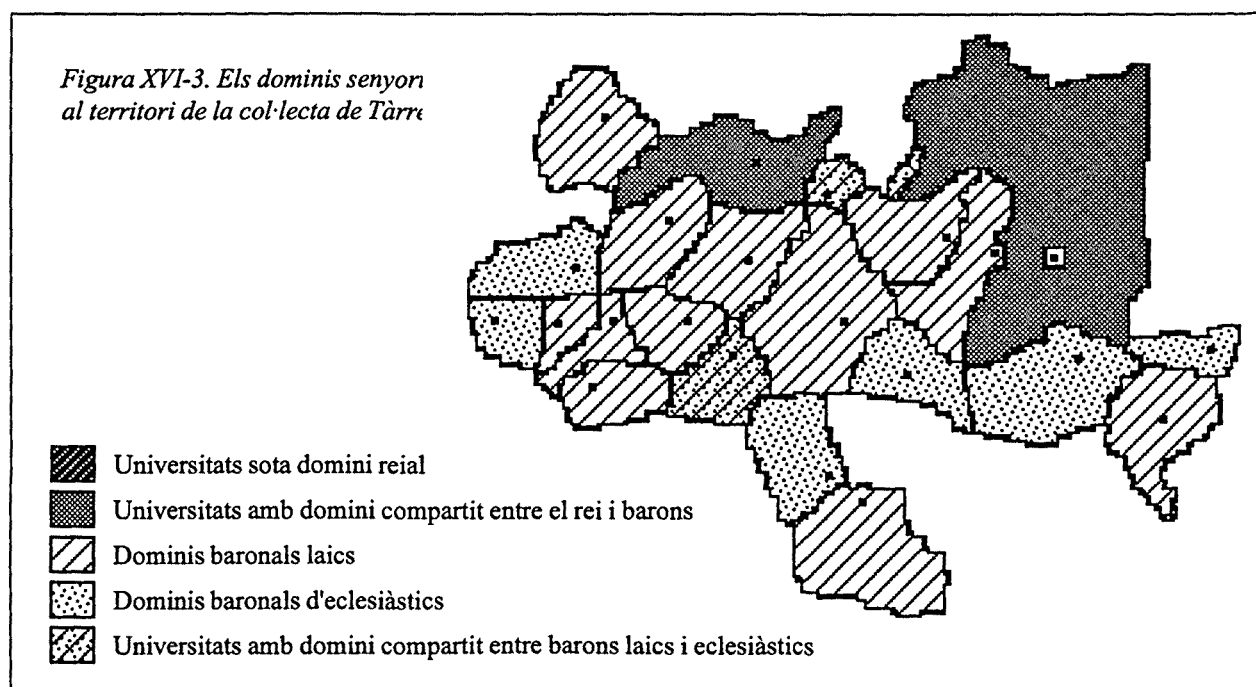

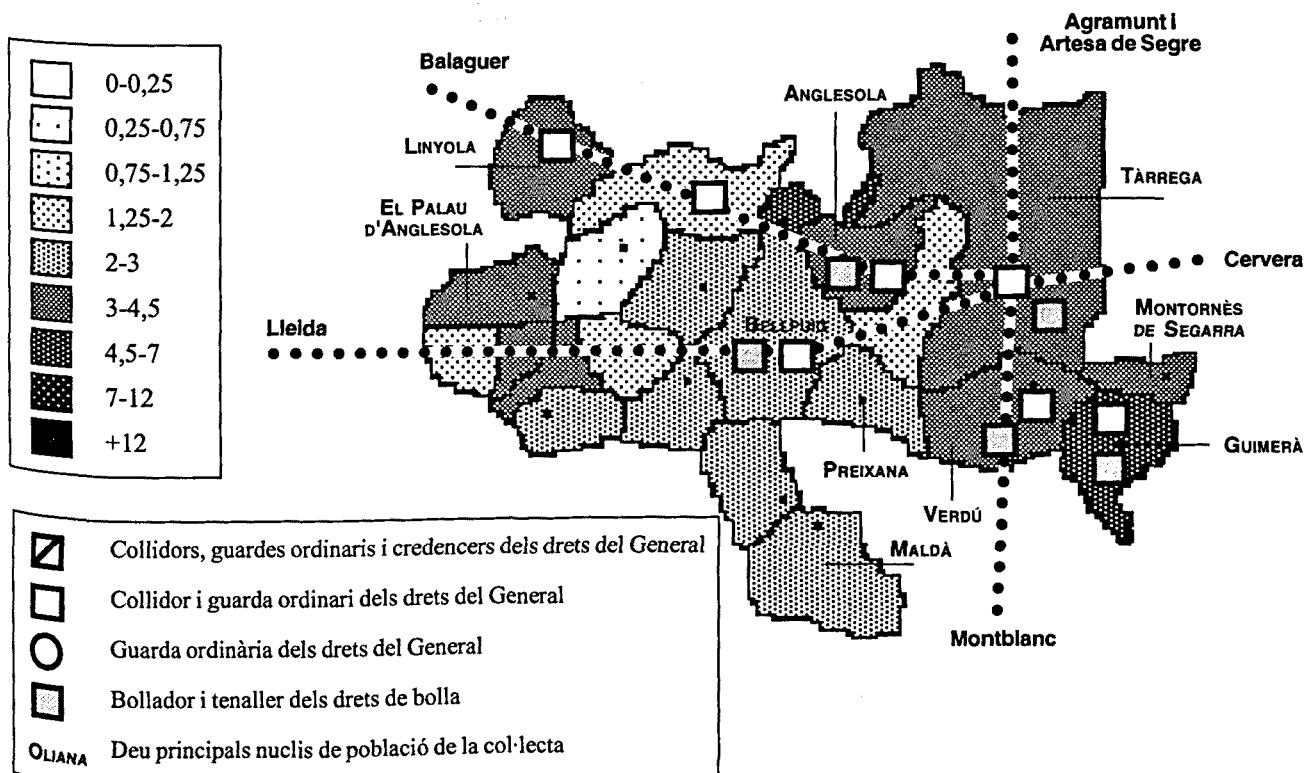
Figura XVI-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Tàrrrega segons el fogatge del 1553

Tàrrrega	310
Verdú	148
Guimerà	128
Linyola	105
Anglesola	94
Bellpuig	91
Maldà	71
El Palau d'Anglesola	47
Preixana	46
Montornès de Segarra	41

controlaven en total 168 i 128 focs respectivament. Pel que feia als deu principals nuclis de població (figura 4), el duc de Sessa en dominava tres (Linyola, Bellpuig i Maldà) i l'orde de Sant Joan dos (el Palau d'Anglesola i Montornès de Segarra). Altres senyors tenien jurisdicció sobre la cinquena vila de la col·lecta, Anglesola (don Francesc d'Erill vers el 1600) i la novena, Preixana (en mans de l'abadessa de Vallbona de les Monges).

L'organització de la Diputació del General a la col·lecta responia efectivament a la presència d'un seguit d'eixos de comunicacions i de circulació de viatgers i mercaderies (figura 5). El principal, sens dubte, travessava d'est a oest la col·lecta en la ruta de Cervera a Lleida. Les taules de Tàrrrega i Bellpuig es trobaven en el camí per controlar tant els drets del General com els de la bolla de plom i segell de cera. Existien, però, altres dos eixos importants: el primer, la ruta de Cervera a Balaguer, travessava la col·lecta passant per les taules de la capital, Anglesola, Ivars d'Urgell i Linyola. Finalment, un darrer eix el constitueix la ruta que

Figura XVI-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Tàrrrega de la població i l'administració dels drets de General

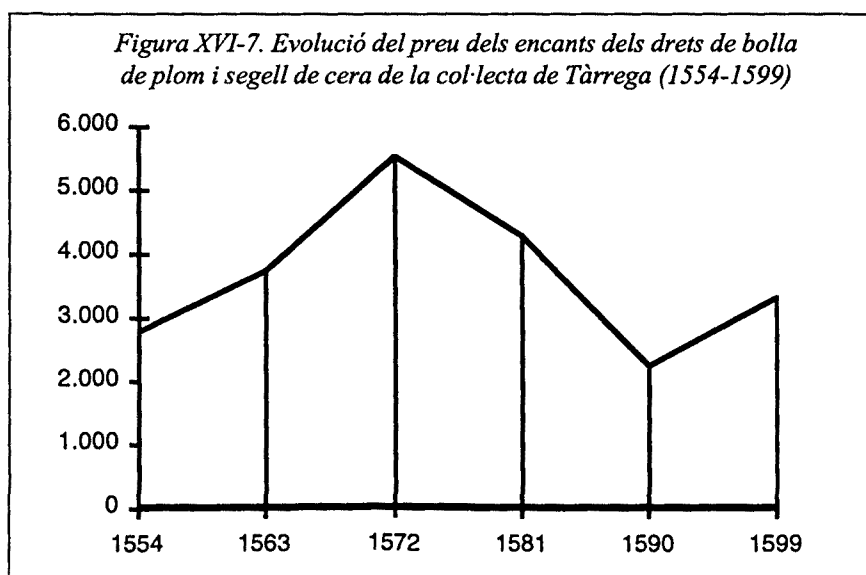
Figura XVI-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Tàrrrega i proporció respecte al total de Catalunya

Trienni	Bolla	%
1554	2.796	1,95
1563	3.756	2,23
1572	5.526	2,22
1581	4.260	1,54
1590	2.253	0,98
1599	3.339	1,20
Augment %	19,42	-38,31

travessa la col·lecta de nord a sud i que uneix les viles d'Agramunt (i continuant al nord Artesa de Segre) amb la de Montblanc. Aquesta via passa també per la capital i entre les taules de Verdú i Guimerà.

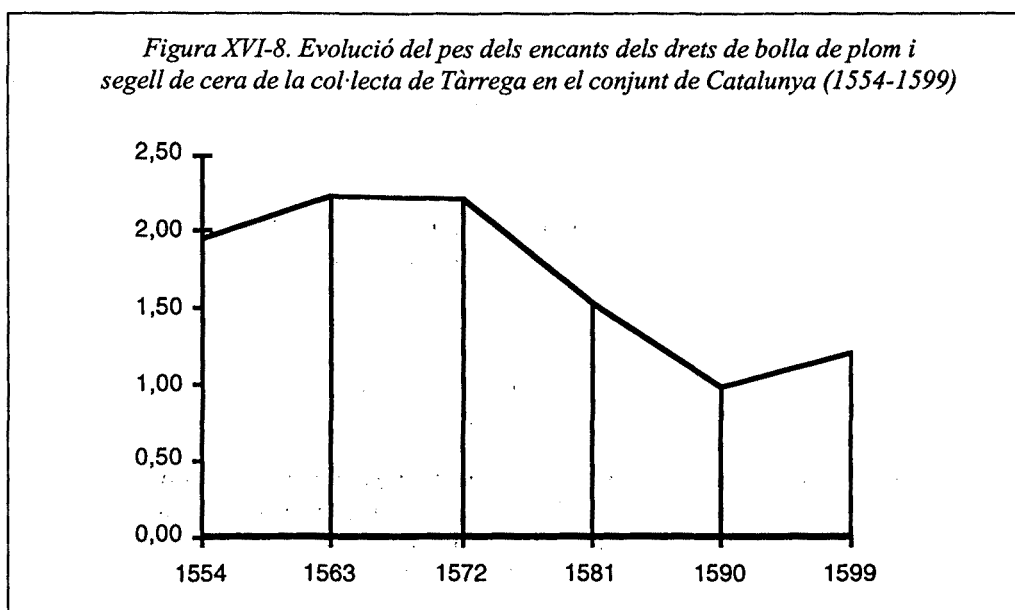
L'estructura local de la Diputació s'adapta perfectament a les rutes principals i als primers centres demogràfics de la col·lecta. La Generalitat disposa d'una presència estable a les sis poblacions més importants d'acord amb el fogatge del 1553, i a més, a Ivars d'Urgell, el segon lloc on l'alta justícia roman a mans de la corona. Es tracta d'un altre exemple que mostra la tendència de la Diputació a recolzar la seva administració en aquelles poblacions que es troben sota jurisdicció reial. Si hem d'atendre a una petició presentada per la pròpia vila a les Corts del 1563, en la qual demanava una participació fins aleshores inexistente a les bosses d'oficis consistorials de la Diputació, la seva població superava aleshores ja el mig miler de focs. Aquesta organització obtingué, però, uns resultats pobres si la comparem amb el conjunt del país, almenys, pel que fa a les expectatives de recaptació del dret de bolla de plom i segell de cera, expressades en els preus d'arrendament oferts durant la segona meitat del Cinc-cents (figura 6).

Així, entre 1554 i 1599 aquesta esperança de recaptació augmentà en un 19,4% —molt probablement per sota de la inflació del mateix període—, passant de 2.796 a 3.339 lliures. Amb la única excepció de les col·lectes que mostren un resultat negatiu, com ara la de la Seu d'Urgell entre 1554 i 1590 (amb un -1,5%) o la de Berga, amb una caiguda del 14,8% en la recaptació entre 1554 i 1599, no trobem cap altra col·lecta amb un rendiment més baix durant el mig segle objecte de la nostra anàlisi. Com a arreu, l'evolució d'aquesta cinquantena d'anys presenta moments molt diferents (figura 7). Entre 1551 i 1560 els arrendaments es mouren en unes xifres d'augment modestes: un 24,2% durant aquests quatre triennis, en tres dels quals l'arrendament anà a parar a mans del mercader vigatà Jaume Bosch i Fontarnau.

Entre 1563 i 1572, però, l'expectativa de recaptació augmentà de forma espectacular, passant de 3.036 lliures a 5.526, amb un augment del 82%. Si l'any 1563 l'arrendador principal fou un simple botiguer de Valls, Montserrat Constantí, durant els triennis posteriors la gestió de la bolla de Tàrrrega anà a raure a mans primer d'un blanquer (Pere Antic), després d'un mercader (Onofre Climent Talavera) i finalment d'un cavaller (don Berenguer de Peguera), tots ells residents a Barcelona. Volum i categoria de l'arrendament semblen anar aquí clarament lligats. Desgraciadament, no disposem de les dades corresponents a les dècades dels setanta i vuitanta a excepció del trienni 1581, en el qual el preu de l'arrendament (a mans, encara del mercader barceloní Antoni Miquel Salavert), havia caigut fins a 4.260 lliures, amb un retrocés del 22,9%.

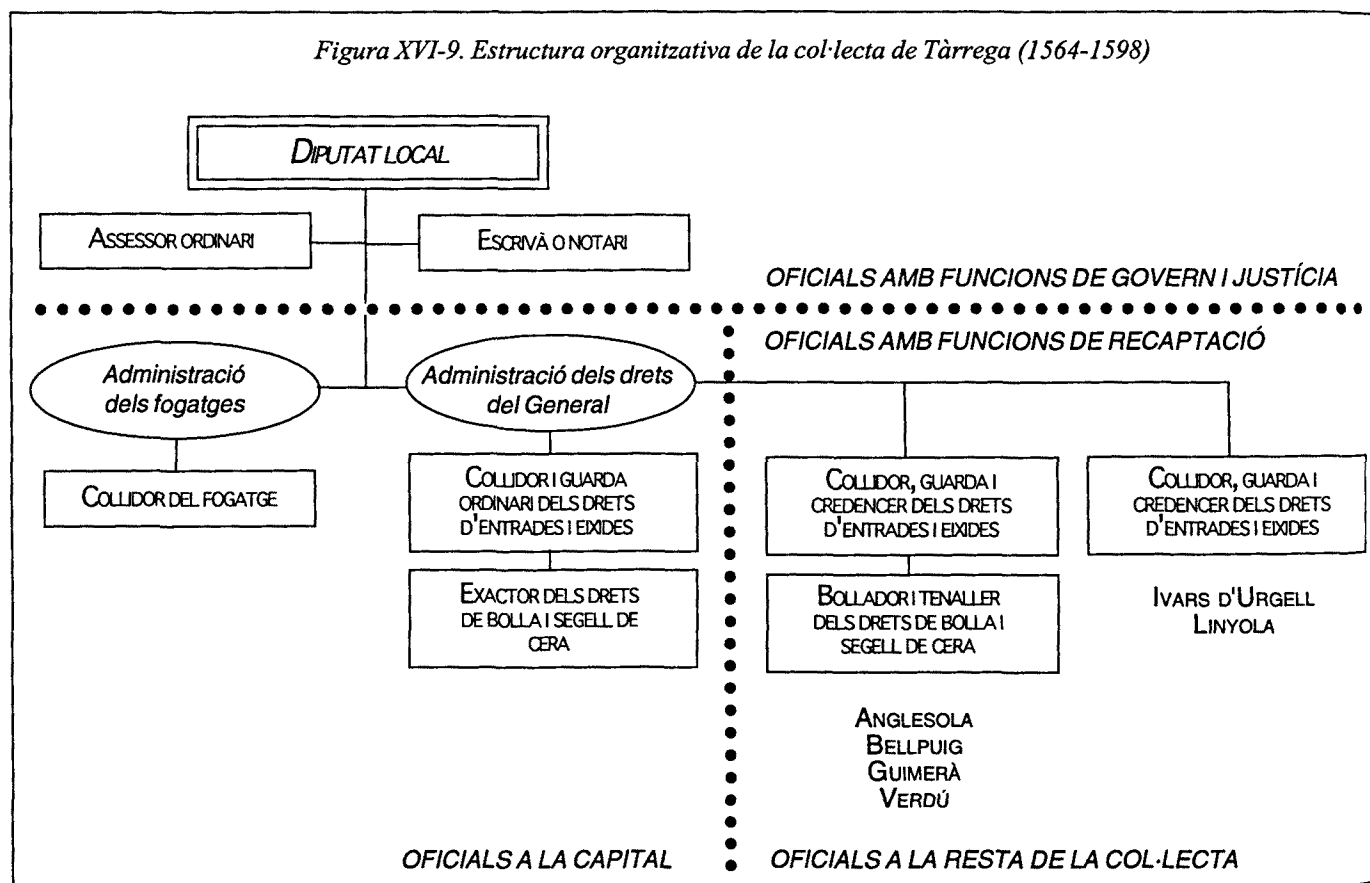
La crisi, per tant, havia arribat a la col·lecta de Tàrrrega molt aviat i seria ben llarga: el 1590 la recaptació era de només 2.253 lliures i es trobava a mans d'un calceter de Ciutadilla, Antoni Pollina (la espectacular caiguda acumulada des del 1572, era d'un 59,2%). Com a la majoria del país, la dècada dels noranta serà de lenta recuperació accelerada especialment amb l'encant de l'arrendament del 1599, en el qual el teixidor barceloní Joan Carreres es comprometé al pagament de 3.339 lliures, és a dir, un 27,6% més que el trienni anterior. Aquest redreç, però, sembla estroncar-se novament només tres anys després: el 1602 Llorenç Fabra, abaixador de la capital catalana, es fa amb l'arrendament per només 2.823 lliures.

En altres, paraules, en arribar el Sis-cents el preu de l'arrendament de la bolla de Tàrrrega es troba lleugerament per sobre (51,1%) del nivell aconseguit el 1572. Es tracta, per tant, d'una de les principals col·lectes afectades per la crisi fini-secular. Per això, pràcticament no existeix diferència entre els arrendaments del 1554 (2.796 lliures) i el del 1602 (2.823). Aquest estancament suposa una pèrdua important de pes en el conjunt de la recaptació catalana de l'impost de bolla (figura 8). Si el 1554 l'expectativa recaptadora a Tàrrrega suposava un 1,95% del total del país (a excepció de Barcelona), i tant el 1563 com el 1572 es situa en torn del 2,22%, el 1590 aquest percentatge havia caigut a menys de la meitat del seu valor, concretament fins a un 0,98%. La tímida recuperació del final de segle no va evitar un retrocés general durant el període 1554-1599 d'un 38,3%, només superat pels experimentats per les col·lectes de la Seu d'Urgell i Berga.

Si posem en relació la modestíssima recaptació de la col·lecta amb el seu volum demogràfic, aquesta feblesa econòmica sembla posar-se encara més clarament de manifest. Amb un augment de 0,4 lliures per foc durant el període 1554-1599, l'expectativa de recaptació a Tàrrrega només va poder superar els índexs relatius a les col·lectes de Castellbò i la Seu d'Urgell (que d'altra banda no computen la dècada dels noranta, una dècada que arreu fou de progrés), així com la de Berga, que fins i tot va recular. L'evolució d'aquest índex, però, fou fortament canviant. El 1554 Tàrrrega apareixia com la tretzena de dinou col·lectes (no disposem de les dades de bolla corresponents a Vilafranca de Conflent, la Vall d'Aran i Barcelona). Durant les dècades posteriors la seva posició relativa millorà notablement fins a situar-se com la novena col·lecta del país el 1572, amb 3,9 lliures per foc.

Figura XVI-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Tàrrrega (1564-1598)

La caiguda fou aleshores espectacular: el 1581 es situà en dotzè lloc i el 1590 en el dissetè, amb només 1,6 lliures per foc, índex amb el qual escassament superava els de Castellbò (1,5) i Tremp (1). Una tímida remuntada final féu que la col·lecta de Tàrrrega abandonés el segle situada en quinzena posició. Encara que la diferència entre la situació del 1554 i 1599 no era especialment important, cal parar atenció a aquesta trajectòria fortament oscil·lant que portà la col·lecta del novè lloc el 1572 al dissetè el 1590. Davant d'aquest comportament és lògic pensar que l'estructura recaptadora de la Diputació del General a la col·lecta era força limitada, formada per únicament setze oficials, sis residents a la capital i deu a altres sis llocs de la col·lecta. Comptaven amb oficials permanents Anglesola, Bellpuig, Guimerà, Verdú, Ivars d'Urgell i Linyola.

Les quatre primeres, a més, disposaven igualment d'un bollador i tenaller dels drets de bollla i segell de cera, l'activitat dels quals la Diputació volgué assegurar en tot moment encara que es trobés en suspens l'arrendament. El d'Anglesola havia estat creat el 1564, en l'únic acte de creació de nou oficial fet pel consistori barceloní durant la segona meitat del Cinc-cents a la col·lecta de Tàrrrega. L'administració fiscal a la pròpia

Figura XVI-11. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Tàrrrega (1564-1598)

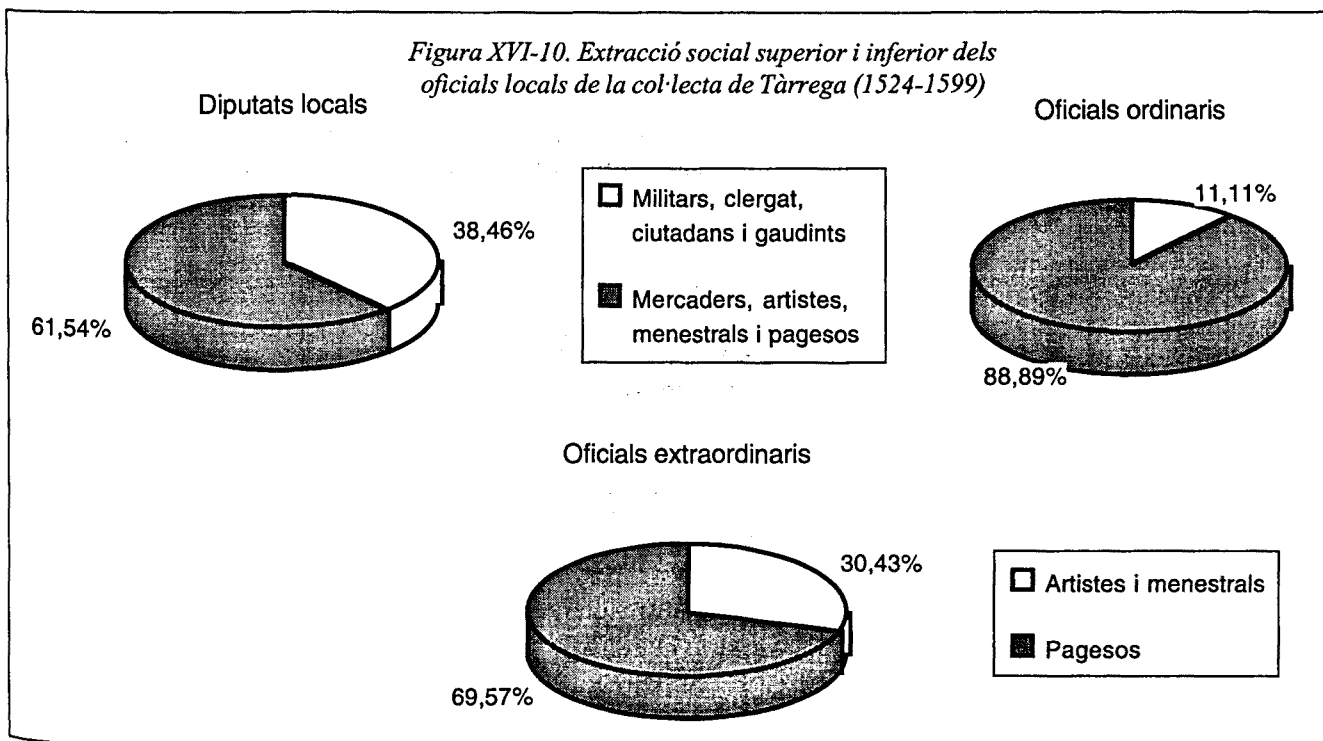
	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	15,38	-	-
Clergat	-	11,11	-
Ciutadans	15,38	-	-
Gaudints	7,69	-	-
Mercaders	38,46	44,44	-
Artistes	15,38	11,11	4,35
Menestrals	7,69	-	26,09
Pagesos	-	33,33	69,57

capital era la més senzilla possible: un collidor i guarda ordinari com a les altres viles importants de la demarcació mes un exactor dels drets de bolla i segell de cera. La cort del diputat local pel que fa a les funcions de govern i justícia a la col·lecta, era el més austera possible, formada únicament per un assessor ordinari i un escrivà o notari, sense la creació de cap mena d'oficial fiscal o d'auxili com a porter o corredor durant la segona meitat del segle.

El seguiment dels nomenaments de diputat local entre 1524 i 1599 ens permet conèixer prou profundament l'extracció social dels diputats locals residents a la capital de l'Urgell. La proporció de militars, clergat, gaudints i ciutadans interessats en ocupar la màxima representació de la Diputació a nivell local era molt reduït a Tàrrrega (figura 10). Només un 38,5% dels nomenaments anaren a mans dels grups privilegiats, un percentatge setze punts inferior al del conjunt del país que denota l'escassa importància que n'atorgaven a l'administració local del General. El principal aspecte a assenyalar és l'absoluta absència de diputats locals eclesiàstics, un fet únic al país. Si com a mitjana els clergues obtenen un de cada cinc nomenaments a Catalunya, a Tàrrrega no en trobem cap. Només aquesta dada explica la reduïda presència global dels estaments privilegiats.

Pel que fa a la resta dels estaments locals, mercaders (38,5%, tant com militars, ciutadans i gaudints plegats), artistes (15,4%) i menestrals (7,7%) obtenen una presència superior a l'habitual. Sobretot, en el cas dels mercaders i els menestrals que es situen 7,6 i 6,2 punts respectivament per sobre de la mitjana del país.

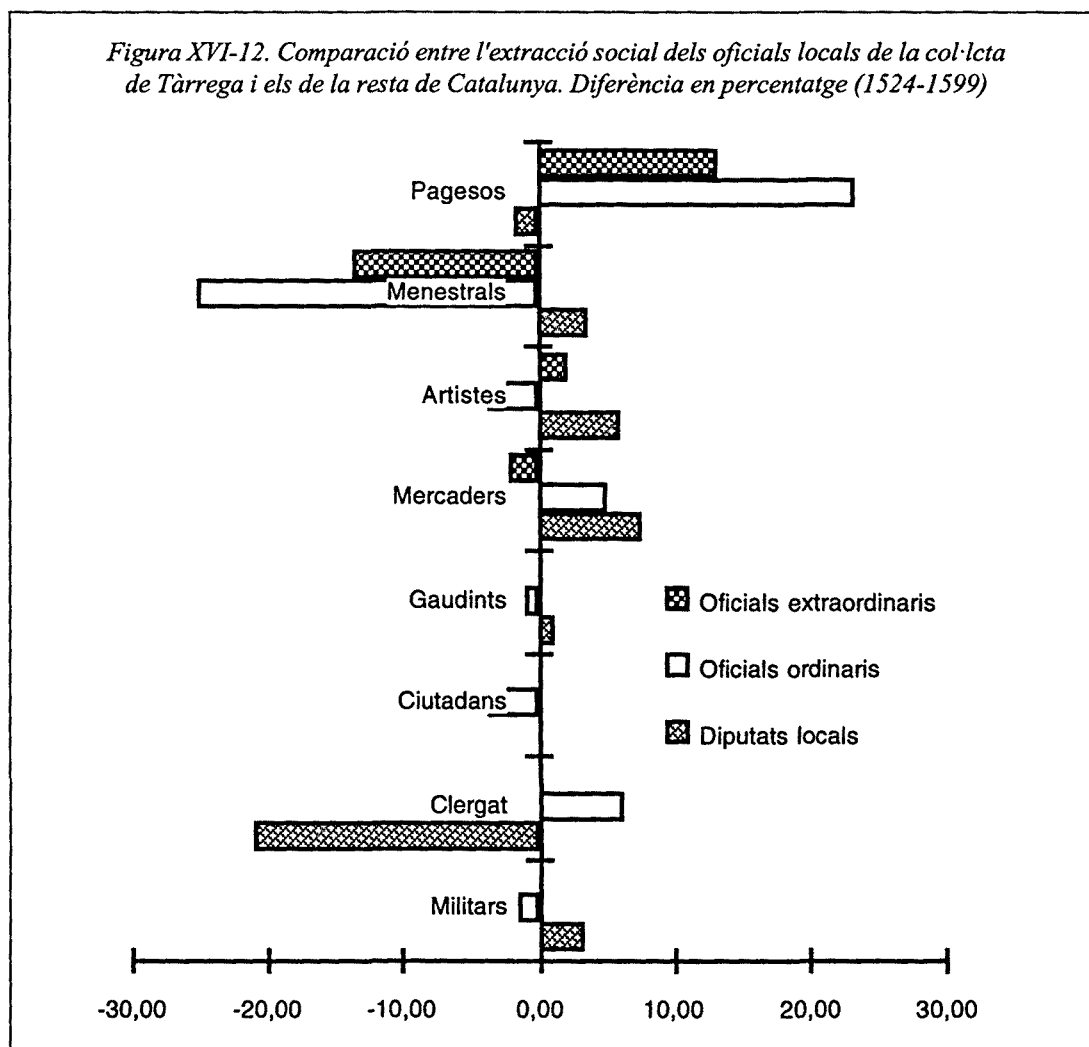
Figura XVI-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Tàrrrega (1524-1599)

Algunes famílies testimonien aquest pes d'uns i altres a l'ofici. Els Portella obtenen dos nomenaments com a diputat local durant la segona meitat del Cinc-cents. El 1551, obté l'ofici Antoni, mercader; quan gairebé tres dècades després (1578) retrobem un altre Portella, Ponç, és qualificat com a burgès honrat. Els Mir exemplifiquen l'interès dels artistes. Francesc i Andreu, tots dos notaris, guanyen el càrrec el 1562 i 1569 respectivament; encara a finals de segle, pel juliol el 1596, un altre Salvador Mir, notari de la capital de l'Urgell, és nomenament escrivà del diputat local.

Aquests grups socials i aquestes famílies de Tàrrrega aconseguixen retenir l'ofici a la ciutat. Almenys cap dels diputats locals nomenats entre 1551 i 1599 resideixen fora de la capital. L'anàlisi de l'extracció social dels oficials ordinaris de la col·lecta resulta més difícil atesa la manca d'una mostra prou significativa. El tret més significatiu d'una primera lectura de les dades seria la important presència de mercaders i pagesos entre els seus membres i l'escàs nombre de menestrals. Hi trobem famílies de confiança de la Diputació no només a les poblacions foranes, sinó a la mateixa capital.

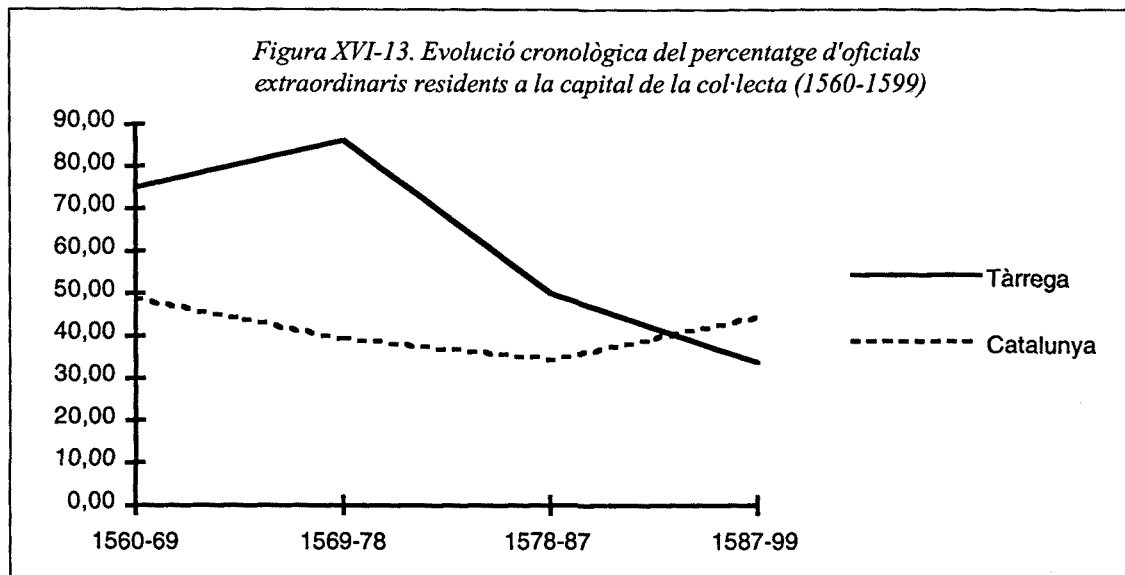

Així, l'ofici de collidor i guarda ordinària dels drets d'entrades i eixides de la vila es trobarà al llarg del darrer terç del segle a mans d'una família de mercaders locals, els Vinader: Joan reté l'ofici a les seves mans des del seu nomenament l'abril del 1564, fins a llegar-lo a qui sembla el seu fill Miquel pel març del 1597. A Anglesola els Pons obtenen també el mateix control de l'ofici de collidor i Francesc és succeït pel febrer del 1575 per un altre Pons, prevere, de nom Magí. Cal dir, finalment, que tots els nomenaments d'oficials ordinaris reconstruïts durant la segona meitat de segle a la col·lecta de Tàrrrega recauen en aspirants que resideixen a la mateixa població per a la qual han estat nomenats.

Com en el cas dels guardes ordinaris en el dels mosquetes o guardes extraordinaris els pagesos semblen gaudir d'un pes molt superior a l'habitual a la majoria de les col·lectes. Així, un 69,6% dels nomenaments de mosquetes durant el període 1560-1599 anaren a raure a mans de pagesos, tant residents a la capital com fora d'ella. Aquest percentatge superava en més de tretze punts el del conjunt del país. En la majoria dels casos, aquests mosquetes van gaudir de l'ofici durant un període lleugerament superior a la mitjana catalana, concretament, 1,4 triennis: només les col·lectes pirinenques, on el control i les possibilitats de reclutament semblen més limitades, presenten índexs superiors de permanència dels guardes extraordinaris en el seu ofici. En la mesura del possible sembla clar que el consistori barceloní era partidari de renovar la plantilla de mosquetes cada trienni si era possible. Sembla que a Tàrrrega la penetració social de la Diputació no era prou important per a aconseguir-ho.

En el conjunt de Catalunya la població de la col·lecta targarina suposava gairebé exactament un 2%. El nombre d'oficials extraordinaris al servei de la Diputació a la col·lecta era, en canvi, de l'1,6%, una aparent mostra de manca d'interès de la institució pel control d'aquest territori. Fins a mitjans dels vuitanta, però, la

proporció de mosquetes nomenats a la col·lecta de Tàrraga anà clarament en augment: passà de l'1,76% dels triennis 1560-1569 al 2,94 dels anys 1578-1587, això sí, sense comptabilitzar els guardes que actuaven a la col·lecta barcelonina. Entre 1587 i 1599, però, aquest percentatge tornà a caure fins a l'1,9%. Expressada aquesta realitat en forma de densitat d'oficials per cada cent focs, Tàrraga es situava, amb un índex de 2,2, com la tretzena de vint-i-una col·lectes.

La diferència entre capital i resta de la col·lecta és aquí molt notable. A Tàrraga l'índex es situa en un 8 (superat únicament per quatre capitals de demarcació: Manresa, la Seu d'Urgell, Cervera i Vilafranca de Conflent). En canvi, a la part forana cau fins un 1,2, amb tretze col·lectes per davant. Encara cal tenir en compte un altre aspecte: nuclis com ara Altet, Claravalls o el Talladell (avui dins el municipi de Tàrraga) aporten molts dels mosqueters considerats estadísticament com foranis a la capital de la col·lecta. En realitat, per tant, la concentració a Tàrraga és encara molt més important del que semblen mostrar les dades (figura 13). La capital té només un 15,7% de la població de la col·lecta, però, en canvi, hi resideixen un 56,2% dels guardes extraordinaris nomenats entre 1560 i 1599 (només col·lectes com ara Lleida, Montblanc, la Seu d'Urgell, la Vall d'Aran o Vic mostraran símptomes de centralització i de dificultats de penetració en els seus espais propis tan evidents).

Únicament quatre municipis a part de la capital aporten algun guarda extraordinari al llarg del darrer terç del Cinc-cents (figura 14). La majoria dels mosquetes que actuen a la col·lecta resideixen a la mateixa capital. De fet, només un 22% d'aquells procedeixen d'altres col·lectes, un percentatge inferior al que s'acostuma a

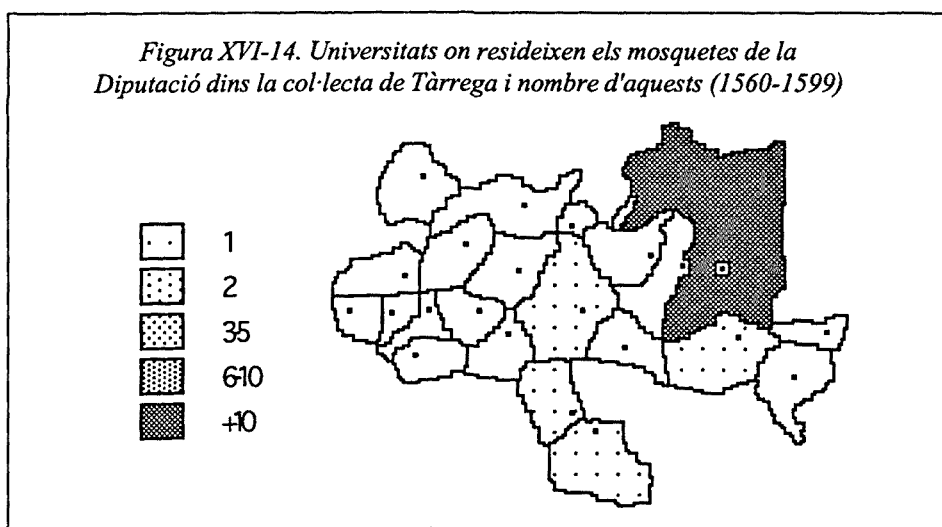

Figura XVI-15. Procedència dels mosqueters arribats a la Tàrraga des d'altres col·lectes

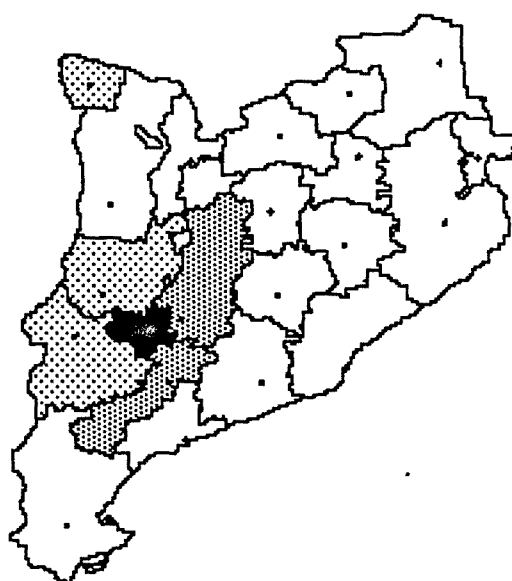
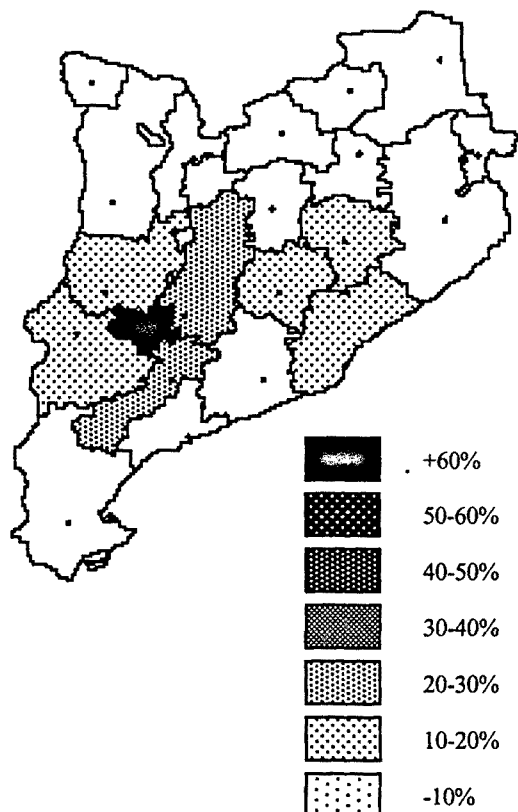

Figura XVI-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Tàrraga (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

apreciar a altres col·lectes. Trobem a Tàrraga mosquetes procedents de totes les col·lectes veïnes i fins i tot d'algunes tan llunyanes com les de Barcelona, Vic o Manresa. Dos de cada deu guardes forans a Tàrraga procedeixen de Cervera i Montblanc i un de cada deu d'ells ve des de Lleida o Balaguer. El flux de sortida i per tant de relacions professionals ens situa els targarins sobretot a les mateixes dues col·lectes: a Cervera, on representen el 28,6% dels guardes forans, i a Montblanc (25%). A Lleida (19%), la Vall d'Aran (16,7%) i Balaguer (13,8%) els targarins superen també el percentatge del deu per cent dels guardes forans (figures 15 i 16).

La plenitud demogràfica que la col·lecta de Tàrraga presenta a mitjans del Cinc-cents és només un miratge de la seva evolució futura. Terra de barons, la diputació local targarina es veié fortíssimament afectada per la crisi social i econòmica catalana a partir de la dècada dels setanta i sobretot durant els vuitanta. El pes de la producció agrària no la convertia en peça cobejada per part de la Diputació, i la institució mantingué sempre una limitada estructura organitzativa a les terres de l'Urgell. El reequilibri econòmic i demogràfic català de la segona meitat del Cinccents no passava pel camí reial, sinó pel litoral i l'eix entre el Pirineu i Barcelona. En aquest context, les terres de ponent van veure soscavades les bases de la seva prosperitat. Tàrraga, més unida a les declinants col·lectes de Lleida i Balaguer que a les més estables de Cervera i Montblanc, veié rebaixar-se amb elles el seu pes demogràfic i econòmic en el conjunt del país.

COL·LECTA DE TORTOSA

Amb una extensió de 3.191,5 quilòmetres quadrats, la col·lecta de Tortosa era la segona en extensió de Catalunya, superada únicament per la de Girona amb els seus 3.746 quilòmetres quadrats i clarament per davant de les de Tremp i Pallars (2.754,8) i Lleida (2.349), que la seguien pel que feia a superfície. Representava gairebé exactament un 9% del conjunt de les terres del Principat i els Comtats. Dins els límits

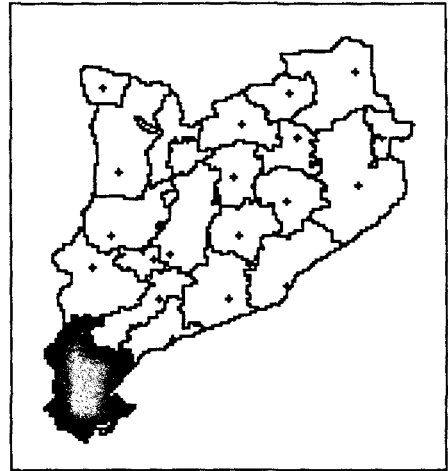
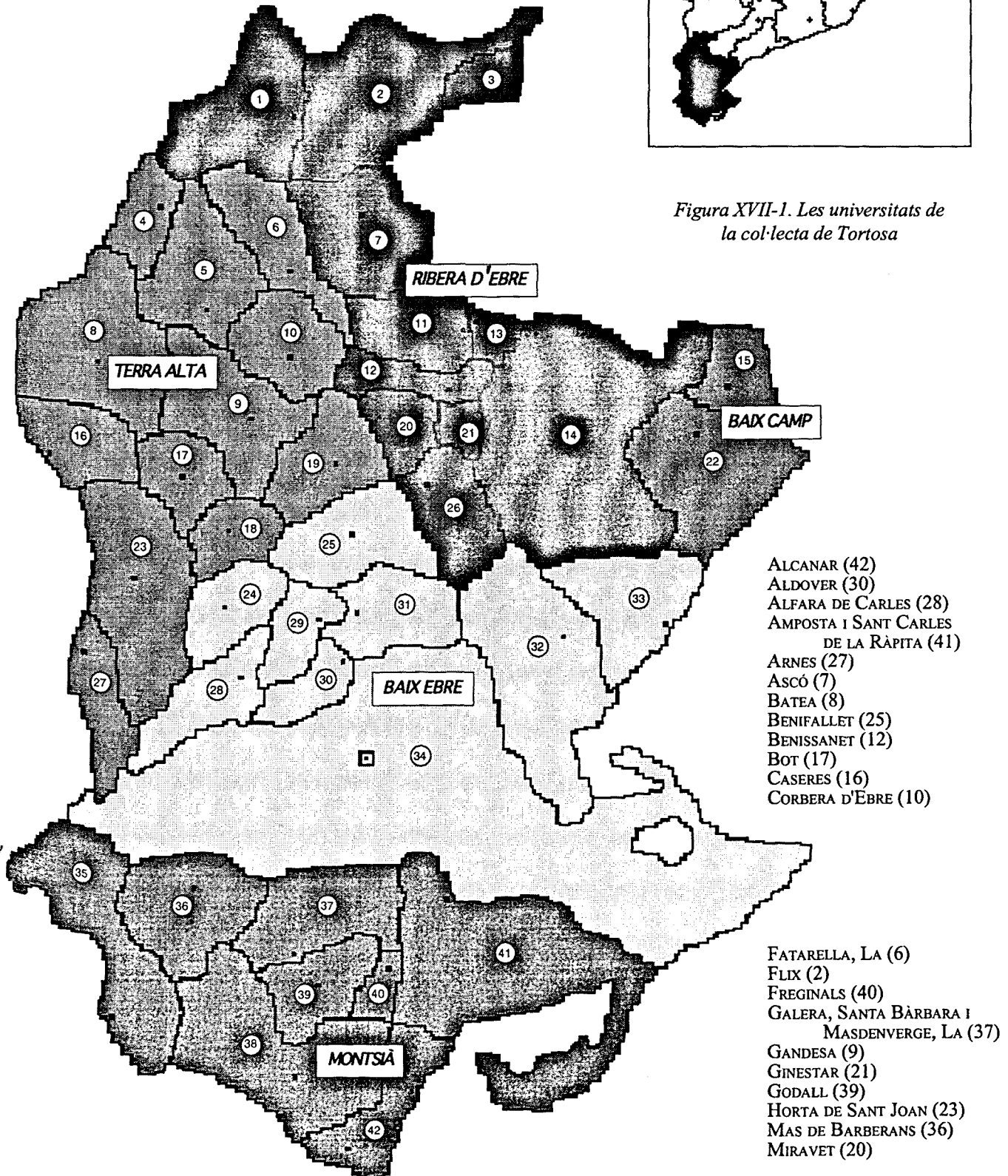

Figura XVII-1. Les universitats de la col·lecta de Tortosa

MÓRA D'EBRE (11)	RIBA-ROJA D'EBRE (1)
MÓRA LA NOVA (13)	SÉNIA, LA (35)
PALMA D'EBRE, LA (3)	TIVENYS (31)
PAÜLS (24)	TIVISSA (14)
PERELLÓ, L'AMPOLLA, L'AMETLLA, EL (32 I 33)	TORTOSA, ROQUETES, DELTEBRE, CAMARLES, SANT JAUME D'ENVEJA I L'ALDEA (34)
PINELL DEL BRAI, EL (19)	ULLDECONA (38)
POBLA DE MASSALUCA, LA (4)	VANDELLÓS (22)
PRAT DE COMTE (18)	VILALBA DELS ARCS (5)
PRATDIP (15)	XERTA (29)
RASQUERA (26)	

de la col·lecta s'hi podien comptar a mitjans del Cinc-cents seixanta-un llocs. La col·lecta agrupava la totalitat de les tres comarques actuals situades més al sud del país, és a dir, la Terra Alta, el Baix Ebre i el Montsià. A més, comprenia onze dels catorze municipis actuals de la Ribera d'Ebre i altres dos municipis, Pratedip i Vandellòs, de l'actual comarca del Baix Camp, que pertanyia gairebé del tot a la col·lecta tarragonina.

Al nord de la col·lecta la frontera amb les col·lectes de Lleida i Montblanc venia determinada pel curs del riu Ebre. La seva riba dreta formava part de la diputació local tortosina a excepció del terme de la Palma d'Ebre, lligat a la baronia de Flix per la seva dependència senyorial de la ciutat de Barcelona. A partir de Móra la Nova la frontera del nord de la col·lecta abandonava el curs del riu per seguir una carena de petites serralades amb el Montalt i la Mola de Llaberia, a prop dels mil metres d'alçada, com a límits principals amb les terres de la col·lecta de Tarragona. Els Colls Roig i de Balaguer, en canvi, constituïen estrets i perillosos nexes d'unió amb les terres del nord ben a prop del mar.

A l'est, la col·lecta tortosina arribava fins al mar en l'últim tram del litoral català. Al sud, les aigües de la Sénia, separaven la diputació local de les terres del Regne de València, fins als Ports de Beseit, als límits sud-occidentals de la col·lecta. La frontera de ponent amb el Regne aragonès seguia gairebé exactament el curs del riu d'Algars fins al Matarranya i l'Ebre. De dalt a baix, la col·lecta es trobava més marcada que cap altra del país per un curs d'aigua, el de l'Ebre, des de Riba-roja, fins al Delta. Acompanyant al riu en el seu curs final, un seguit de serralades li assenyalen el camí a banda i banda de la meitat nord de la superfície de la col·lecta. A la dreta del seu curs, la de la Fatarella, de Cavalls i Pàndols. A l'esquerra la Serra del Boix, amb la Creu de Santos a 938 metres d'alçada. A ponent, la Terra Alta constituïa un hàbitat particular que es correspon prou exactament amb el nom de la comarca, a l'esquena de les serralades que acompanyen la riba dreta de l'Ebre.

Damunt aquest extensíssim territori marcat per la presència del riu, s'arrecerava una població que el recompte de 1553 fixà en 4.128 focs. Amb aquest volum demogràfic la col·lecta tortosina es situava en sisè lloc a l'alçada d'un grup de diputacions locals entre les quals es trobaven les de Perpinyà (4.380), Lleida (4.175) i Cervera (4.046). Es trobava clarament per sota de la veïna col·lecta de Tarragona (5.183), mentre les dues més importants del país, les de Girona i Barcelona, gairebé triplicaven la seva població. La relació entre territori i poblament ens parla d'una col·lecta relativament buida. Amb una densitat d'1,3 focs per quilòmetre quadrat, la demarcació de Tortosa era la catorzena de vint-i-dos i es trobava netament per sota de la mitjana catalana de 2 focs per quilòmetre quadrat (i allunyada de la densitat de les altres col·lectes d'una població semblant).

Els dominis senyorials s'aglutinaven dins el territori de la col·lecta de forma clarament definida (figures 2 i 3). Podríem dir de forma més ordenada que enlloc del país: més que cap altra demarcació a Tortosa la geografia senyorial no ens ofereix un mapa amb aspecte de trencaclosques, sinó unitats gairebé perfectament delimitades. Hi tornarem. Les jurisdiccions baronals a Tortosa agrupaven quelcom més de dos de cada tres focs, un percentatge situat tretze punts i mig per sobre de la mitjana catalana. La tortosina era la novena col·lecta del país pel que feia al control baronal damunt les persones. El domini encara era més intens pel que feia als llocs: tres de cada quatre es trobaven sota la jurisdiccional d'un baró laic o eclesiàstic (essent d'un 69,7% la mitjana del país). La possessió del territori, en canvi, es trobava repartida d'una forma molt més equilibrada, amb un 59,2% en mans dels senyors i un 40,8% en mans del monarca.

Els comtes de Barcelona conservaven la seva jurisdicció damunt gairebé una tercera part dels focs d'habitants de la col·lecta (32,3%). Aquests es trobaven perfectament agrupats a l'entorn de la capital. L'ex-

tensísim terme de Tortosa, des d'Aragó a l'extrem del Delta i el mar, era flanquejat a esquerra i dreta per un seguit de dominis reials. Al nord —amb l'excepció dels llocs de Paüls i Alfara de Carles—, els termes sota domini del monarca dibuixaven gairebé de forma perfecta l'actual comarca del Baix Ebre, amb les viles d'Aldover i Xerta a la dreta i Tivenys i Benifallet a l'esquerra. Al sud de Tortosa, a l'actual comarca del Montsià, els termes de Mas de Barberans, la Galera, Santa Bàrbara, Masdenverge, Godall i Amposta —a mans

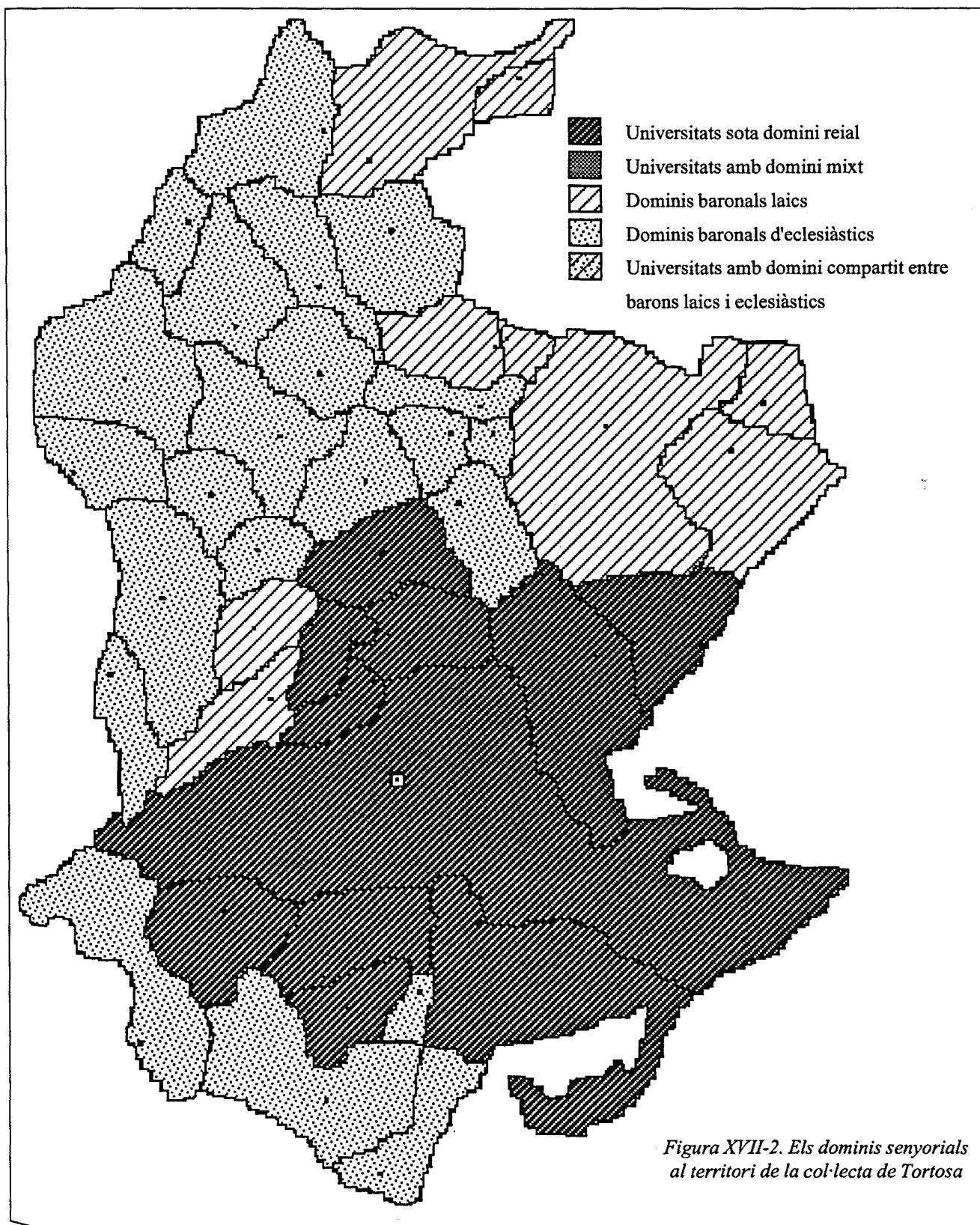
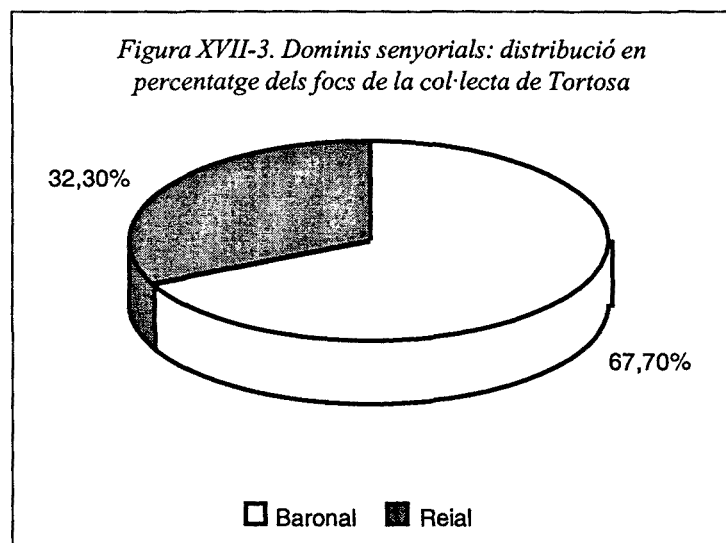

Figura XVII-2. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Tortosa

del sobirà d'ençà del 1280, tot i donar nom a l'homònima castellania de l'orde de Sant Joan—, eren també sota domini reial.

Més de dos tercers parts dels focs de la col·lecta es trobaven sota domini baronal. Si el rei mantenia sota la seva jurisdicció 1.298 llars d'acord amb el fogatge del 1553, els barons posseïen 2.720. D'aquests, la Castellania d'Amposta —o, més pròpiament, l'antiga batllia de Miravet— sumava 745 i la resta de les encomandes de l'Orde de Sant Joan fins a 1.365 focs. En conjunt, les terres sota la jurisdicció del priorat català sumaven gairebé exactament la meitat dels focs de tota la col·lecta (51,1%), amb un percentatge lleugerament inferior pel que feia al territori. Els territoris que misser Lluís de Peguera atorgava vers el 1599 a l'antiga batllia de Miravet omplien una extensa franja de terreny des de Batea i la frontera aragonesa fins al curs de l'Ebre dins els termes de Benissanet, la mateixa Miravet i Rasquera.

La resta de les encomandes de l'Orde formaven tres unitats territorials ben clares. De nord a sud de la col·lecta el primer es trobava a cavall entre les comarques actuals de la Ribera d'Ebre i la Terra Alta, dins el curs alt de l'Ebre, que controlaven les viles de Ribarroja i Ascó. El segon, al sud de l'allargassada extensió de l'anomenada Castellania d'Amposta, la meitat sud de l'actual comarca de la Terra Alta, amb els termes de Caseres, Bot, Prat del Comte, Horta de Sant Joan i Arnes. Finalment, al sector meridional de la col·lecta, una tercera unitat perfectament definida es situava dins els límits del Montsià, al sud de les terres reials més properes a Tortosa, aglutinant tots els termes de frontera amb el Regne de València. Les terres del priorat català de l'orde de Sant Joan, per tant, superaven de bon tros les possessions reials a la col·lecta de Tortosa, encara que no el curs baix de l'Ebre.

Els dos grans senyors laics de la col·lecta havien obtingut també una sortida al curs alt de l'Ebre. Les possessions del duc de Cardona (sis llocs i 365 focs a mitjans del Cinc-cents) formaven una altra unitat ben estructurada al nord de la col·lecta, amb les viles de Móra d'Ebre i Móra la Nova a les ribes dreta i esquerra del riu respectivament. Des de la depressió anomenada de la Cubeta de Móra, les possessions ducals dels Cardona s'estenien vers el mar a través de la Serres de la Creu, Batalla i Sant Esteve, dins els termes de Tivissa, Pratedip i Vandellòs. Encara més al nord, les terres de la baronia de Flix, també a la riba de l'Ebre, eren sota possessió feudal dels consellers barcelonins. Aquests controlaven tres llocs i 195 focs dins la col·lecta. Tots els grans senyors de la demarcació, per tant, abocaven els seus territoris al riu.

La distribució dels dominis jurisdiccionals dins la col·lecta de Tortosa mereix una darrera consideració. La comparació entre les figures 1 i 2 permet observar un fet remarcable. La meitat nord de les terres sota domini reial a la col·lecta formen exactament els límits de la comarca del Baix Ebre. De la mateixa manera, el territori de la Castellania d'Amposta i les encomandes santjoanistes situades a l'oest de la diputació local dibuixen també exactament els termenals actuals de la Terra Alta. Una curiosa identitat entre dominis senyorials i unitats geogràfiques i socials a la qual resulta interessant parar esment.

Pel que feia a les principals ciutats i viles de la col·lecta (figura 4) es repartien de forma força equilibrada entre els diversos personatges que ja hem situat en escena. A mans del rei es trobaven la primera i la desena població: Tortosa i Xerta, al curs baix del riu. L'orde de Sant Joan controlava la vila d'Ulldecona porta del Regne de València i, per tant, principal taula meridional de la Diputació del General. També, al nord, les importantíssimes encomandes d'Horta i Ascó. Sota el domini de la Castellania d'Amposta es trobaven les principals viles de la Terra Alta, Batea, taula també principal en la frontera aragonesa, i Gandesa (la quarta població més important de la col·lecta). D'aquestes deu primeres poblacions, la tercera i la cinquena (Tivissa i Móra d'Ebre) eren sota la jurisdicció del duc de Cardona que comptava per tant amb no gaires possessions a la col·lecta però sí molt significatives. Finalment, com ha estat dit, els consellers de Barcelona senyorejaven el sisè nucli demogràfic en importància, Flix. Si hem de creure el testimoni d'H. Cock, les poblacions de la col·lecta havien viscut un important creixement demogràfic durant les dècades centrals del segle. Així, per al 1585, calculà 200 cases de veïns a Flix, 400 a Ulldecona, 300 a Móra d'Ebre, 200 a Xerta i 150 al Pinell de Brai, xifres totes elles notablement superiors a les del fogatge del 1552.

L'estructura de la Diputació del General s'adaptava prou correctament a aquesta xarxa de nuclis de població, amb tres propòsits principals: el control de les fronteres aragonesa i valenciana, i el de l'entrada de mercaderies a través de l'Ebre (figura 5). El control dels límits amb l'Aragó a l'oest s'exercia principalment a través de la vila de Gandesa. Les quatre principals rutes d'entrada de viatgers i mercaderies convergien en la capital de la Terra Alta, a la riba dreta del riu. En enumerar-les de nord a sud podem constatar la densitat de la xarxa fiscal de la Diputació a la col·lecta. Una primera via enllaçava Gandesa amb l'Ebre a l'alçada de Faió a través de les taules de la Pobla de Massaluça i Vilalba dels Arcs. Més al sud, una altra ruta arribava fins a Maella primer i Casp després, sortint de la col·lecta a través de Batea. Cal considerar aquesta via com la més concorreguda; per això la Diputació disposa la creació de dos oficials estables encarregats de la fiscalització.

Una tercera ruta arribava a la frontera aragonesa des de la taula de Caseres i s'adreçava a les viles de Calaceit i Alcanyís. Finalment, encara més al sud, un difícil camí travessava les taules de Bot, Prat de Comte, Horta de Sant Joan i Arnes, per endinsar-se a l'Aragó en el camí de Vall-de-roures, en ple cor de la comarca del Matarranya. La densitat de taules del General en aquest sector oriental de la col·lecta és una de les més notables de tot el país i sembla denotar un important corrent de persones i mercaderies. Hem dit que un altre objectiu era el control de la frontera valenciana. El punt clau d'aquest control era la vila d'Amposta, del tot anorreada al Cinc-cents per la continua acció de la pirateria nord-africana a la zona. Encara que els recomptes locals del 1553 i 1568 només comptabilitzen setze focs, la Diputació hi tenia destacats de forma permanent dos oficials ordinaris.

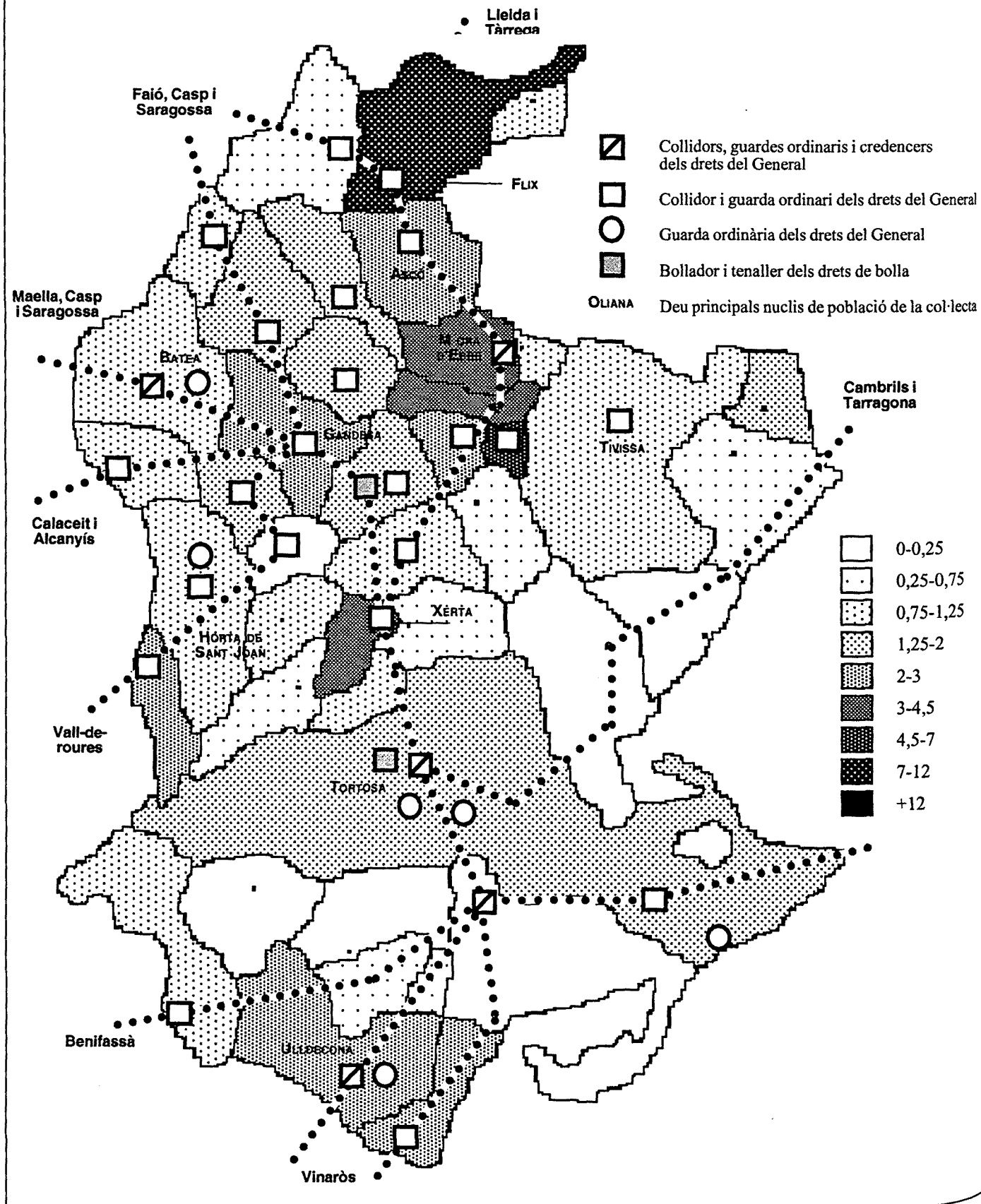
A la principal ruta d'entrada al Regne de València hi havia un segon punt de referència, Ulldecona. Aquesta via tenia com a avantatge el fet que triava l'interior per dirigir-se cap a Vinaròs. Un altre camí unia també Amposta i aquesta vila valenciana a través d'Amposta, però calia caminar ben a prop del mar i, per tant, del temut corsarisme. Finalment, una tercera ruta s'internava a terres castellonenques a través de la taula de la Sénia, en direcció al monestir de Benifaçà, del qual la Diputació acostumava a rebre tot sovint peticions d'exempció fiscal. La impermeabilització de les fronteres aragonesa i valenciana tenia el seu revers en l'escàs

Figura XVII-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Tortosa segons el fogatge del 1553

Tortosa	988
Ulldecona	344
Tivissa	200
Gandesa	168
Móra d'Ebre	165
Flix	158
Ascó	158
Batea	151
Horta de Sant Joan	138
Xerta	120

Figura XVII-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Tortosa de la població i l'administració dels drets del General

Figura XVII-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Tortosa i proporció respecte al total de Catalunya

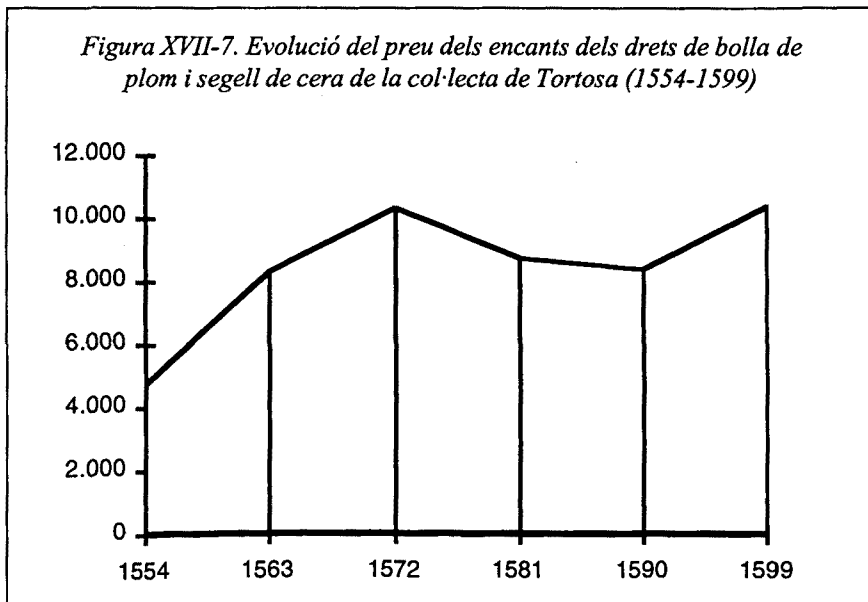
Trienni	Bolla	%
1554	4.703	3,28
1563	8.340	4,94
1572	10.293	4,14
1581	8.700	3,14
1590	8.400	3,65
1599	10.377	3,74
Augment %	120,65	13,98

interès de la Diputació pel control del camí procedent dels ports de Cambrils i Tarragona. Es tractava d'una ruta enormement perillosa i poc transitada: el Coll de Balaguer constituïa una mítica i temuda estació en el trànsit litoral vers la capital tortosina.

No hi ha dubte, però, que la via principal de la col·lecta no era terrestre, sinó fluvial. El control del riu Ebre, des de Faió i Riba-roja fins a Sant Jaume d'Enveja i els Alfacs constituïa la principal comesa dels diputats locals i la seva estructura de servei. Aquest curs baix del riu era cobert per fins a onze taules del General. Les de Móra d'Ebre, la mateixa Tortosa i Amposta havien estat dotades d'un equip de dos oficials ordinaris estables. Desgraciadament no comptem amb les dades corresponents als resultats fiscals més importants d'aquesta xarxa, els corresponents als drets d'entrades i eixides. Haurem d'accontentar-nos de moment amb una anàlisi de les expectatives fiscals que es derivaven dels preus d'arrendament dels drets de la bolla de plom i segell de cera de la col·lecta tortosina (figura 6).

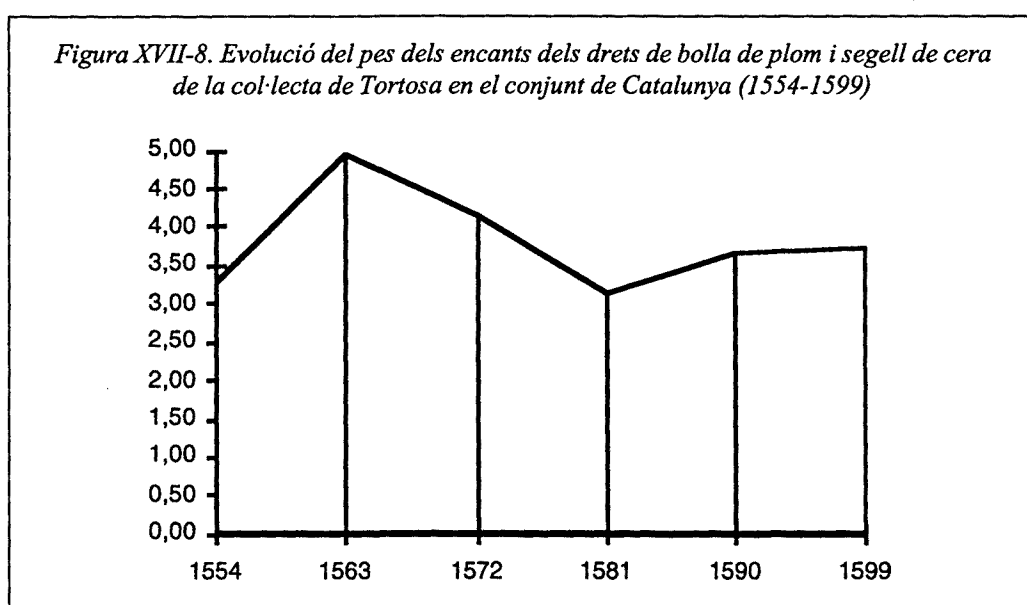
Amb un creixement del 120,6% en les expectatives de recaptació de la bolla entre 1554 i 1599, la col·lecta de Tortosa només fou superada per les de Tremp i Pallars (135,7%), Montblanc (147,9%), Manresa (160,7%) Camprodon (166,9%), Vilafranca del Penedès (183,8%) i Tarragona (184,2%). La trobem, per tant, entre les regions catalanes amb una dinàmica econòmica més positiva al llarg del mig segle. Ara bé, una anàlisi pormenoritzada dels preus dels arrendaments de què disposem per a aquest període ens mostra una trajectòria peculiar. I és que una bona part del creixement general del període es concentra només a la dècada

Figura XVII-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Tortosa (1554-1599)

dels cinquanta, quan Cristòfor Despuig escriu els seus famosos «Col·loquis». Són els grans anys de la col·lecta tortosina. Vegem-ho en detall (figura 7). Els triennis 1551 i 1554 un militar resident a Barcelona, Onofre Cardona, encapçalà els arrendaments de la bolla tortosina i els mantingué a un preu relativament estable: 4.521 i 4.703 lliures.

Probablement la pressió de l'oferta l'obligà a desistir els anys següents i el 1557 trobem com a arrendador principal a un tal Antoni Montserrat, que ofereix una quantitat prou elevada, 5.840 lliures (el que suposa un augment d'un 24,2%). El mateix Montserrat pagarà tres anys després novament a l'alça, 6.573 lliures (un 12,6% més que l'any anterior). Però és que la tendència encara s'accentua més i el 1563, també Antoni Montserrat pugna per l'arrendament i es mostra disposat a satisfer a la Diputació del General 8.340 lliures (un altre creixement del 26,9%). En el curs de tres triennis, per tant, sota la gestió d'Antoni Montserrat el preu de l'arrendament de la bolla tortosina ha crescut en un 77,3%, més que no ho faran nou col·lectes del país al llarg de tot el segle. Els tres triennis posteriors mantenen la tendència al creixement, però de forma una mica més limitada.

El 1566, Antoni Montserrat abandonà la seva exitosa gestió de l'arrendament i aquesta fou guanyada per un mercader barceloní, Josep Roviroa, qui només es comprometé a pagar algunes lliures més que el seu antecessor (8.700). Tres anys més tard, don Ramon Dançà, es féu amb l'arrendament per la notable quantitat de 9.830 lliures (amb un augment del 12,9%, propi del període anterior). Finalment el 1572 l'encant de la bolla tortosina superà les deu mil lliures a mans del barceloní Miquel Soler (10.293 lliures). Desconeixem els preus d'arrendament dels triennis corresponents a les dècades dels setanta i vuitanta, a excepció del de l'any 1572. Aleshores es detecta una crisi en la recaptació que es tradueix en un retrocès del 15,5% fins a les 8.700 lliures, és a dir, els nivells de recaptació assolits el 1566. Això, a mans del mercader local Montserrat Pasqual: a la capital semblen haver perdut l'interès per les possibilitats de la bolla tortosina.

Quan reprenem una sèrie continuada de dades el 1590 trobem les expectatives de recaptació encara per sota d'aquesta xifra: el negociant barceloní Lluís Porta s'ofereix a pagar 8.400 lliures. I encara la recessió continua durant el trienni següent, en el qual el mercader tortosí Pere Andreu es fa amb l'encant a un preu encara més rebaixat: 8.172 lliures, per sota dels nivells del 1563. Entre 1596 i 1602, però, es detecta una clara recuperació del preu dels arrendaments, encapçalats per menestrals i negociants barcelonins. La successió d'encants durant els tres triennis és de 9.000, 10.377 i 11.007 lliures, amb un augment global durant els tres triennis d'un 22,3%. En conclusió, per tant, l'evolució de la bolla tortosina assenyalava uns darrers anys de la dècada dels cinquanta i primers seixanta de creixement espectacular. La crisi, però, sembla arribar aviat a les terres de l'Ebre i el retrocès al llarg dels anys setanta i vuitanta és patent. Al mateix temps, la recuperació es retarda respecte a altres indrets del país i no comença gairebé fins a la segona part de la dècada dels noranta.

OFICIALS AMB FUNCIONS DE GOVERN I JUSTICIA

DIPUTAT LOCAL

- ASSESSOR ORDINARI
- ADVOCAT FISCAL
- .....
- ESCRIVÀ O NOTARI
- PROCURADOR FISCAL

Administració dels satrans i dels fogatges

- COLLADOR DEL FOGATGE
- VEEDOR DELS SARRANS

Administració dels drets del General

- SOBRECOLLADOR I APLEGADOR DELS LLIBRES I DINERS DELS DRETS DEL GENERAL A LES TAULES FORANES
- RECEPTOR DELS DRETS DEL GENERAL I BOLLA LA QUINATOL · LECTA
- COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES
- COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES
- BOLLADOR I TIVALLER DELS DRETS DE BOLLA I SEGELL DE CERA
- GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL I BOLLA AL PORT DELS ALFACS, L'AMPOLLA I LA BOCA DEL L'EBRE
- COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES
- GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL
- GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL

OFICIALS A LA CAPITAL

Figura XVII-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Tortosa (1564-1598)

HORTA DE SANT JOAN

GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL

COLLADOR I GUARDA ORDINARI DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

OFICIALS AMB FUNCIONS DE RECAPTACIÓ

GANDESA

COLLADOR I GUARDA ORDINARI DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES I BOLLA I SEGELL DE CERA

EL PINELL DEL BRAI

BOLLADOR I TIVALLER DELS DRETS DE BOLLA I SEGELL DE CERA

COLLADOR I GUARDA ORDINARI DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL I BOLLA

BATEA

COLLADOR I GUARDA ORDINARI DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

ALCANAR
ARNES
ASCÓ
BOT

ULDECONA

GUARDA ORDINÀRIA DELS DRETS DEL GENERAL I BOLLA

COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES I BOLLA I SEGELL DE CERA

COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

CASSERES
CORBERA D'EBRE
LA FATARELLA
FLIX
GINESTAR
MIRAVET
PAÜLS

LA POBLA DE MASSALUCA

AMPOSTA
BENIFALLET
MORA D'EBRE

COLLADOR, GUARDA I CREDENCER DELS DRETS D'ENTRADES I EXIDES

OFICIALS A LA RESTA DE LA COL·LECTA

RIBA-ROJA
SANT JAUME D'ENVEJA
LA SÈNIA
TIVISSA
VILALBA DELS ARCS
XERTA

En termes relatius el pes de la recaptació a la col·lecta de Tortosa respecte al conjunt del país va augmentar durant el període 1554-1599 d'un 14% (figura 8). Passà de representar el 3,3% a mitjan segle a un 3,7% a les acaballes. Aquesta relativa estabilitat a l'alça, però, amaga una realitat diferent: el 1563 la proporció de la recaptació general a Tortosa arriba fins gairebé el 5%, per caure després fins al 3,1% el 1581. Una dinàmica, per tant, de fortes oscil·lacions que denoten una vegada més la peculiar evolució de les expectatives fiscals i, probablement, de la mateixa realitat econòmica, a la col·lecta de Tortosa. En posar en relació aquesta evolució amb la demografia tortosina podem apropar-nos a una visió més ajustada de l'economia de la col·lecta.

Entre el 1554 i 1599 l'evolució d'aquesta ràtio expressada en lliures de bolla per foc augmentà —mantenint de manera fictícia la variable relativa a la demografia corresponent al fogatge del 1553— d'1,4 lliures. Aquest índex la situà —entre el creixement d'1,7 de Perpinyà i l'1,2 de Cervera— en novena posició entre les dinou col·lectes del país per a les quals disposem de dades. L'anàlisi de l'evolució d'aquesta ràtio ens situa en un context molt semblant al que hem dit fins ara sobre les tendències de la bolla tortosina. El 1554 la col·lecta de Tortosa era la que mostrava una relació més baixa entre població i recaptació. Amb un índex d'1,1 lliures per foc, superava únicament la col·lecta de Tremp i Pallars. El creixement dels cinquanta i primers seixanta situà la demarcació en catorzena posició el 1563: havia guanyat quatre posicions, les corresponents a les col·lectes de Castellbò, Cervera, Montblanc i Balaguer.

Figura XVII-10. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Tortosa (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	13,04	1,64	-
Clergat	17,39	8,20	-
Ciudadans	56,52	11,48	-
Gaudints	-	1,64	-
Mercaders	8,70	37,70	-
Artistes	4,35	18,03	5,95
Menestrals	-	11,48	45,24
Pagesos	-	9,84	48,81

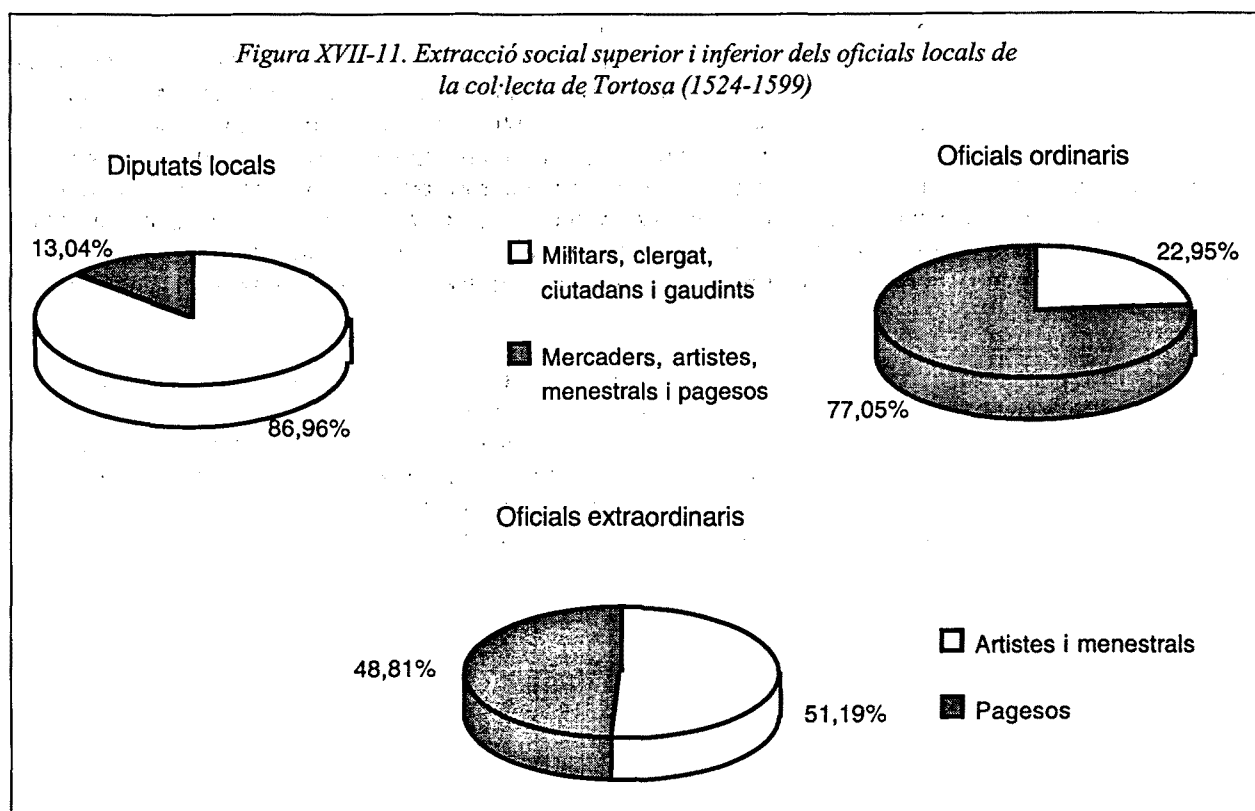
Durant les dècades dels setanta i vuitanta, però, aquesta remuntada s'atura i inicia el camí descendent: el 1572, la col·lecta de Tortosa era la quinzena del país, encara que molt a prop de l'índex corresponent a Cervera, la seva antecessora. El 1581 la col·lecta havia tornat a caure al lloc disset, per davant només de les ràtios de Castellbò i Tremp i Pallars. Els índexs corresponents al final de segle apunten a una nova recuperació, seguint la tendència general que hem detectat a la recaptació de bolla i al pes d'aquesta en el conjunt català. El 1590, la diputació local superà la demarcació de Tàrraga —que la crisi s'obstinava a no voler abandonar— i el 1599 avançà també a la decadent demarcació bergadana. La comparació entre població i recaptació de bolla ens parla de més d'una col·lecta abocada a la fiscalització de trànsit de mercaderies per les seves amplíssimes fronteres terrestres i marítimes (un 80% del seu territori), és a dir, on destacaria sobretot la recaptació dels drets d'entrades i eixides, més que no pas d'una demarcació on la producció tèxtil produeix notables beneficis a la Diputació del General.

Aquesta realitat es posa de manifest en analitzar l'estructura organitzativa de la col·lecta que en part hem esbossat (figura 9). Amb cinquanta oficials ordinaris la Diputació local de Tortosa era una de les que comptava amb un equip estable més nombrós. Es trobava només clarament per darrera de l'administració barcelonina (on les dependències centrals agrupaven més de 150 oficials). Era clarament homologable a les de les col·lectes més densament ateses per la institució, ben a prop dels cinquanta-dos oficials permanents de Girona i Lleida o per damunt dels quaranta-quatre càrrecs perpinyanesos. L'enorme extensió del seu territori justificava en part aquesta realitat. Al llarg dels nou anys expansius del període 1566-1574, el consistori barceloní determinà la creació de fins a vuit nous oficials a la col·lecta tortosina, és a dir, féu créixer l'estructura de la Diputació local de gairebé un 20%.

Com a la resta del país, el 1566 la Diputació decidí desdoblar les taules més importants de la col·lecta i dotar-les de dos oficis permanents de collidor, guarda ordinari i credencer. Per al control de la frontera aragonesa aquesta novetat fou introduïda a la vila de Batea i en el cas dels termenals amb el Regne de València el centre escollit fou Uldecona. La inspecció de l'eix fluvial de l'Ebre fou igualment reforçada a través del desdoblament en el mateix sentit esmentat de les taules d'Amposta també el 1566 i de Móra d'Ebre el 1569. A principis dels setanta, el consistori barceloní decidí introduir més elements de control del territori a través de la creació de guardes ordinàries que gaudissin d'una certa llibertat de moviments i fiscalitzessin tant els drets d'entrades i eixides com les mercaderies obligades al pagament de bolla. Novament les dues fronteres foren objecte d'atenció: per a la frontera aragonesa es designà una amb base a Horta de Sant Joan, i per a la valenciana, una altra que actuaria des d'Uldecona.

L'administració pròpiament fiscal a la capital de col·lecta era formada per quinze oficials; damunt la resta del territori servien la Diputació altres trenta-cinc, el que assenyala un important grau de descentralització de les activitats de la Diputació. Com a la resta de les col·lectes de ponent, a Tortosa residia un veedor dels safrans, encarregat de les imposicions sobre aquest producte. Els principals oficials encarregats de la recaptació dels drets del General eren un sobrecolridor i aplegador dels llibres i diners a les taules foranes —encarregat d'assegurar una relació fluïda i neta entre els collidors locals i el cap de l'administració central de la col·lecta— i el receptor dels drets del General a la ciutat, ocupat del control damunt els collidors i credencers de la capital i el bollador i tenaller permanent al servei de la Diputació. La feina d'inspecció al carrer era realitzada per només dos guardes ordinàries. Una tercera, finalment, s'encarregava de la fiscalització estricta dels ports dels Alfacs i l'Ampolla i del control de les boques de l'Ebre.

Figura XVII-11. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Tortosa (1524-1599)

Pel que fa a la cort local del diputat tortosí, mostra la mateixa tendència general a augmentar els oficis que assegurin una millor inspecció i persecució dels fraudants. El 1573 fou creat l'ofici d'advocat fiscal a la col·lecta i l'any següent el de procurador fiscal. El diputat comptava a més, amb un assessor ordinari per als afers de major complexitat jurídica, i un escrivà o notari encarregat de la paperassa. Trobem a faltar només en una ciutat del tamany de la capital de les terres de l'Ebre algun o alguns porters i corredors al servei de la Diputació com trobem a les col·lectes del seu mateix tamany. El diputat local tortosí, per tant, governava una estructura complexa i creixent en els temps d'especial vigor de l'economia catalana. I l'ofici és ben apreciat a la societat local (figura 10).

L'anàlisi dels nomenaments de diputat local al llarg del període 1524-1599 ens ho assenyalava ben clarament. Els grups privilegiats urbans acaparen un 87% dels nomenaments (figura 11). Es tracta d'un percentatge extraordinari, el més elevat del país, netament per davant dels que ens resulten de l'anàlisi dels diputats locals perpinyanencs (81,8%), gironins (80) i lleidatans (78,9%). A les principals ciutats del país l'ofici de diputat local és cobert pels grups rectors de la societat urbana. La part del lleó d'aquest domini, però, correspon als ciutadans honrats tortosins que es fan amb un 56,5% dels nomenaments. A tall comparatiu, només els burgesos honrats perpinyanencs presenten un domini semblant (50%), mentre els ciutadans gironins (20%) o lleidatans (21%) resten molt per sota. A part dels ciutadans honrats, militars i clergat sumaven un 30,4% dels nomenaments. Els militars es trobaven lleugerament per sobre de la mitjana del país i els eclesiàstics clarament per sota (més de tres punts i mig).

Al llarg del període abans esmentat només el ciutadà Joan Montornès va aconseguir repetir en el càrrec. De fet, ni tan sols cap família es féu amb dos nomenaments. Montornès desenvolupà l'ofici de diputat local en tres ocasions: el 1536, 1551 i 1557. Pel que fa als grups no privilegiats la seva participació a l'ofici fou gairebé testimonial durant la segona meitat de Cinccents. Els mercaders obtingueren un 8,7% dels nomenaments, és a dir, més de vint-i-dos punts per sota de la mitjana catalana. Per davant només de Balaguer, la de Tortosa fou la col·lecta amb un participació més insignificant a l'ofici de diputat local per part dels mercaders i negociants locals. Amb la meitat del pes habitual restaren també els artistes (4,3%), mentre menestrals i pagesos eren del tot absents.

Els grups dirigents de la ciutat, a més, no consentiren que l'ofici de diputat local escapés ni una sola vegada al seu control durant els setanta-cinc anys assenyalats. Cap dels màxims representants de la Diputació a

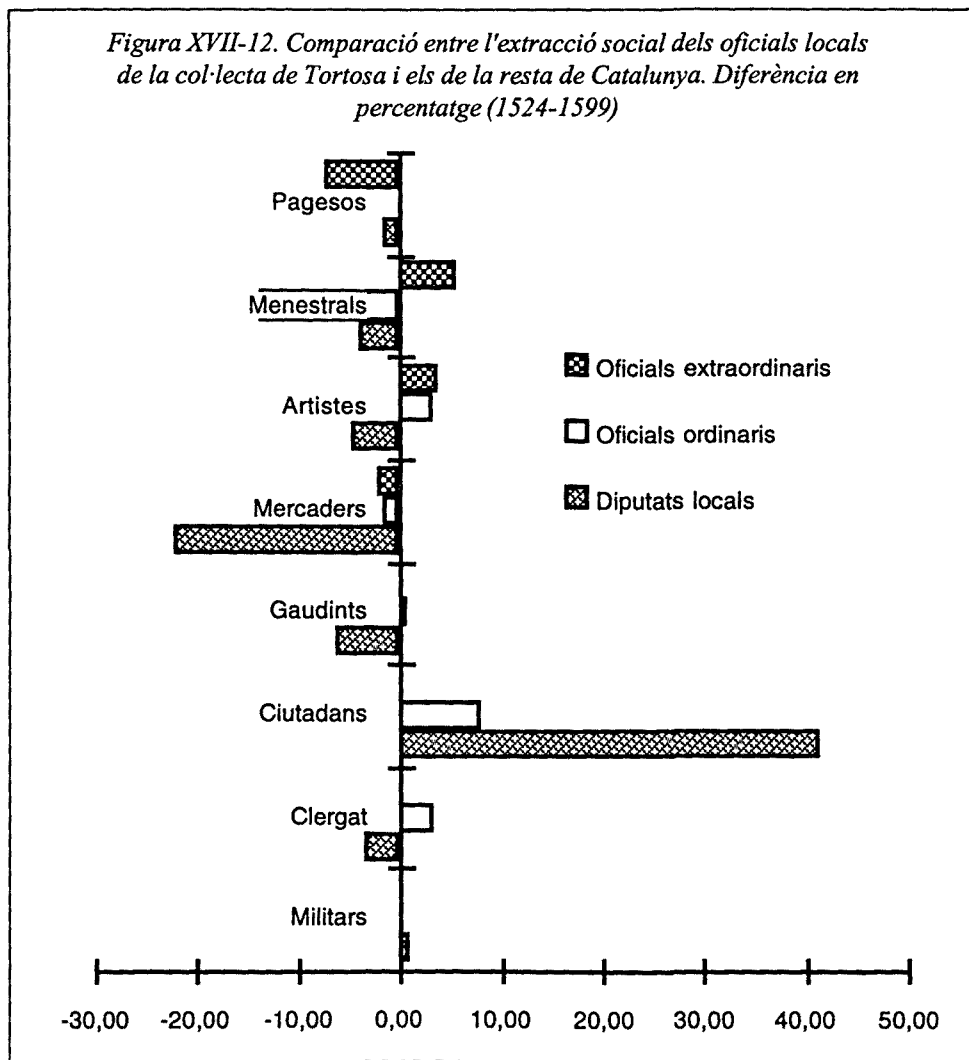
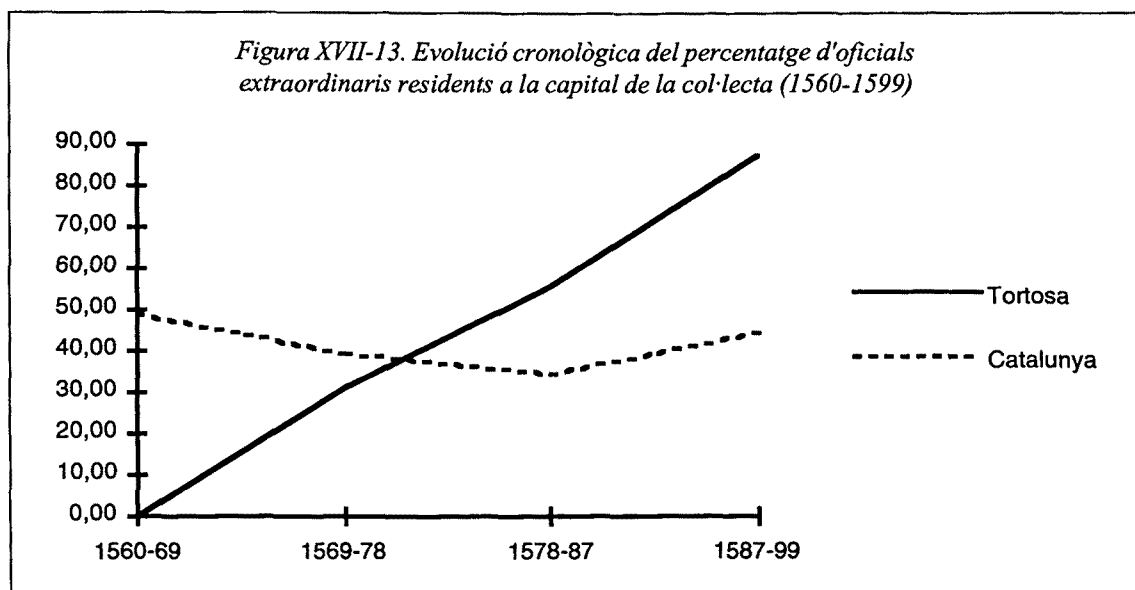

Figura XVII-13. Evolució cronològica del percentatge d'oficials extraordinaris residents a la capital de la col·lecta (1560-1599)

Tortosa nomenats durant aquell període residia fora de la ciutat. La participació dels grups privilegiats dins els oficis ordinaris de la col·lecta resultava també clarament superior a l'habitual. Militars, clergat, ciutadans honrats i gaudints aconseguiren un 22,9% de les provisions d'oficis (més del doble de la mitjana catalana), mostrant un interès només comparable als dels privilegiats a Perpinyà o Puigcerdà. Dins aquest percentatge els ciutadans honrats locals tornaven a destacar, amb un 11,5% dels nomenaments. La resta dels estaments socials i professionals mostraven un predomini en primer lloc dels mercaders (37,7%). La seva participació, encara que lleugerament més baixa, es situà als marges habituals del país.

El segon grup en importància fou el format pels artistes (18%), dins el qual els notaris tornaren a jugar un paper important. Tot el contrari podem dir dels menestrals: mestres i treballadors de les arts mecàniques obtingueren només un 11,5% dels oficis ordinaris, gairebé catorze punts per sota dels percentatges comuns a d'altres col·lectes. Els pagesos, finalment, obtingueren un de cada deu nomenaments. Una anàlisi de la concessió dels oficis ordinaris porta ràpidament a assenyalar el notable grau de patrimonialització dels oficis, traduïda en la successió entre familiars, normalment de pare a fill, en els càrrecs. Es tracta d'una tendència afirmada a diverses col·lectes del país, que troben probablement a les terres de l'Ebre el seu màxim exponent. Patrimonialització que es produeix no només a nivell vilatà, sinó a la mateixa capital de col·lecta. Els exemples es multipliquen. La trobem entre els oficis pròpiament fiscals, des del més alt al més baix.

Els Oriol, Francesc i Jaume es succeïxen en l'ofici de collidor, guarda ordinària i credencier de la taula local pel maig del 1593. Vuit anys abans, pel juliol del 1585, Jaume havia estat nomenat també com a sobrecollidor de les taules foranes. Entre 1575 i 1600 aproximadament, els ciutadans honrats Pere i Jaume Oliver de Boteller actuen com a receptors provisionals dels drets del General. Entre els collidors i credenciers tortosins destaca el paper de la família Pasqual: el mercader Joan Pasqual aconseguí l'ofici (potser pare i fill del mateix nom) a finals del 1568 i 1593; a finals de segle, l'estiu del 1596, hi accedeix el ciutadà honrat Montserrat Joan Pasqual. Dins els mateixos oficis directament relacionats amb la fiscalització, els càrrecs inferiors d'inspecció, les dues guardes ordinàries, es troben també parcialment patrimonialitzades per les famílies Monia i Pallarès, respectivament. Veiem succeir-se Pere i Mateu Monia el febrer del 1575, i els menestrals Guillem, Tomàs i novament Guillem Pallarès al llarg dels anys 1584, 1587 i 1592.

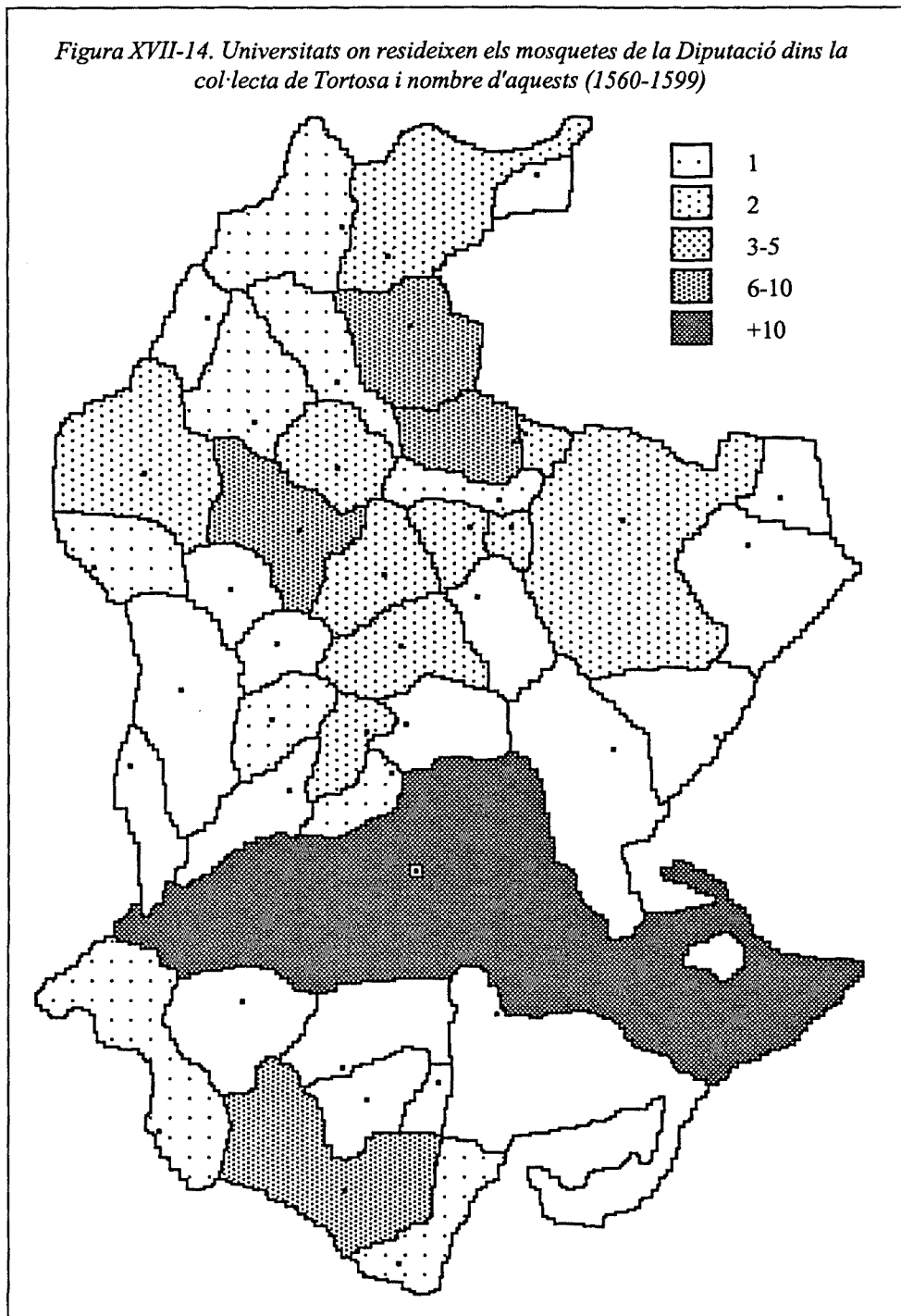
Però dins la mateixa Tortosa aquesta mena de successió en l'ofici es manifesta també als altres oficis, fins i tot als acabats d'instaurar, com els d'advocat i procurador fiscal. Així, si el primer advocat fiscal nomenat a la col·lecta serà Jaume Simó l'abril del 1573, set anys després serà succeït per un altre Simó, Josep. El cas de la procuradoria és idèntic i mostra encara un control de l'ofici per part de la família Codina més dilatat en el temps i paral·lel al seu ascens social en l'escenari tortosí. El primer procurador de la col·lecta serà el notari Lluç Codina, proveït de l'ofici pel novembre del 1574. El succeïran després el mercader Montserrat Codina l'estiu del 1585 i finalment el ciutadà honrat Mateu Codina l'octubre del 1598. Una altra família de notaris, els Montanyès, acaparen l'ofici d'escriuans del diputat local. Agustí obté el nomenament el setembre del 1572 i vint-i-sis anys després, l'octubre del 1598, el succeïx un membre de la seva mateixa família, Marc Antoni.

Si el control familiar dels oficis ordinaris urbans és notable, en el cas de les taules locals aquesta patrimonialització es mostra d'una forma tan o més evident. Des d'Uldecona a Flix els casos es multipliquen. La Diputació del General és representada a la petita taula de Bot pels Duart o Aduart: veiem Joan succeir Pere l'octubre del 1591. A Móra d'Ebre, pels Rosselló, mercaders: Pere Arnau obté el nomenament de Barcelona l'estiu del 1569 i quinze anys després, l'estiu del 1584 pren el seu relleu Pau Antic. A Pinell de Brai trobem els Espinós: Miquel és collidor i guarda ordinària des del setembre del 1575 i el maig del 1587 es substituït per Pere Espinós. A Ginestar trobem els Miró: algunes notícies ens situen Joan actuant com a collidor el 1582, mentre Tomàs és nomenat com a tal l'estiu del 1593.

A l'extrem sud de la col·lecta, a Uldecona, aquest paper és desenvolupat pels Saifores, notaris de la vila. Pere i Miquel major i menor aconseguixen ésser proveïts com a collidors i guardes ordinàries entre 1574 i 1585.

Figura XVII-14. Universitats on resideixen els mosquetes de la Diputació dins la col·lecta de Tortosa i nombre d'aquests (1560-1599)

A finals del 1591 un dels Saifores actuarà com a informador de la Diputació des de la Saragossa ocupada per les tropes reials de don Alonso de Vargas. Al centre i nord de la col·lecta encara trobem famílies fortament implicades en la gestió de les taules locals de la Diputació a Flix, on els Oriol (notaris i negociants) es succeeixen a l'ofici entre 1577 i 1593. A Xerta, on els mercaders Jaume i Joan Barceló participen de l'ofici entre el 1585 i el canvi de segle. I, finalment, també a Tivissa, on els Torner detenten el càrrec de collidor local: Joan és nomenat pel febrer del 1564 i Jaume el segueix pel juny del 1581. Com a corolari d'aquest mateix repàs, resulta esperat assenyalar l'escàs nombre d'oficials que no resideixen a la població per a la qual han estat nomenats. Entre 1561 i 1599 només un 7% dels oficials de la col·lecta no residien al mateix lloc on servien el General (cinc punts per sota, per tant, de la mitjana del país).

Els oficis extraordinaris de la col·lecta es repartien gairebé a parts iguals entre menestrals i pagesos. Els pagesos eren majoria (48,8%), encara que a més de set punts del que era habitual a altres diputacions locals. La situació dels menestrals era exactament la contrària: amb un 45,2% dels nomenaments es col·locaven 5,6 punts per davant de la mitjana catalana. A part, els menestrals representaven un 5,9% dels nomenaments, també per sobre del que resultava comú a altres demarcacions. Dins de les molt diverses dedicacions professionals dels menestrals la majoritària era la dels sectors del vestit i el calçat, sobretot a la part forana de la col·lecta. Amb un 52,6% dels nomenaments de menestrals aquestes activitats es trobaven bastant més representades del que era habitual, amb un lleuger aventatge per als oficis dedicats als acabats dels productes, per davant dels relacionats amb el filat i el teixit i l'adobament de la pell.

Domini dels acabats que resulta especialment notable a la ciutat de Tortosa, on un 64% dels menestrals dedicats a aquests sectors del vestit i el calçat treballaven en els acabats; un percentatge molt semblant (66,7%) d'aquests mateixos menestrals, però, residents a la part forana de la col·lecta s'ocupaven en els oficis d'elaboració del tèxtil i el cuir. La segona dedicació professional era la dels elements relacionats amb el parament de la llar i la decoració, principalment per part de mosquetes que residien a la mateixa capital. Representaven un 26,3% dels menestrals (tres vegades més del que resultava més comú). La importància d'aquest sector del parament de la llar i la decoració contrastava fortament amb el nul paper dels oficis relacionats amb la construcció, del tot absents de la capital tortosina. Els menestrals dedicats a la metal·lúrgia i la construcció d'armament d'una banda, i a l'alimentació, de l'altra, obtingueren un 8% dels nomenaments de mosquetes menestrals.

La durada d'aquests mosquetes o guardes extraordinàries tortosines als seus oficis es situa lleugerament per sota de la mitjana catalana (1,26 per 1,29 triennis), al nivell de les col·lectes de Barcelona, Balaguer o Tarragona. La Diputació, per tant, no sembla comptar amb dificultats per reclutar nous oficials a la col·lecta. La proporció entre població i guardes sembla prou equilibrada. Si la diputació local de Tortosa comptava amb un 5,8% de la població total del país d'acord amb les dades que ens ofereix el fogatge del 1553, a la mateixa col·lecta servien la Diputació un 5,7% de tots els mosquetes de la col·lecta. Un percentatge, per tant, pràcticament idèntic. Una proporció, però, que descriu una tendència canviant inversament proporcional a la descrita en el cas dels arrendaments dels drets de bolla de plom i segell de cera, el que ens fa pensar novament en l'escassa importància de la producció local i, per tant, en l'escàs interès de la Diputació —més atreta pel control de les entrades i eixides— en la seva fiscalització.

Així, sense tenir en compte els mosquetes barcelonins, Tortosa disposa entre els triennis 1560-1569 d'un 3,5% de tots els oficials extraordinaris del país. Una proporció reduïda si tenim en compte que es tracta del moment més expansiu de l'economia local, almenys si prenem com a indicador indirecte l'expectativa de recaptació del dret de bolla. Els tres triennis posteriors agrupats ens ofereixen tota una altra perspectiva: entre 1569 i 1578 a Tortosa actuen un 8% del total dels guardes, molt més al nivell —o fins i tot per damunt— de la seva població. Aquesta tendència es manté entre 1578 i 1587 quan el percentatge arriba al 8,6%. A finals de segle, però, amb la recuperació general del país, el percentatge de mosquetes que actuen a la col·lecta caurà fins al 6,7%, percentatge que, de qualsevol manera, es troba clarament per sobre dels del 1560-1569.

De fet, si intentem mesurar la densitat d'oficials extraordinaris de la Diputació a la col·lecta, a través de la comparació entre el seu nombre acumulat entre 1560 i 1599 i la població de la diputació local d'acord amb el fogatge del 1553, Tortosa resta ben situada en el conjunt català (vuitena de vint-i-una). La nostra elaboració fictícia li atorga una densitat de 2,8 oficials per cada cent focs, gairebé idèntica a les enregistrades a les expansives col·lectes de Vic i Vilafranca del Penedès. Aquesta densitat, a més, es presenta força equilibrada

Figura XVII-15. Procedència dels mosqueters arribats a Tortosa des d'altres col·lectes

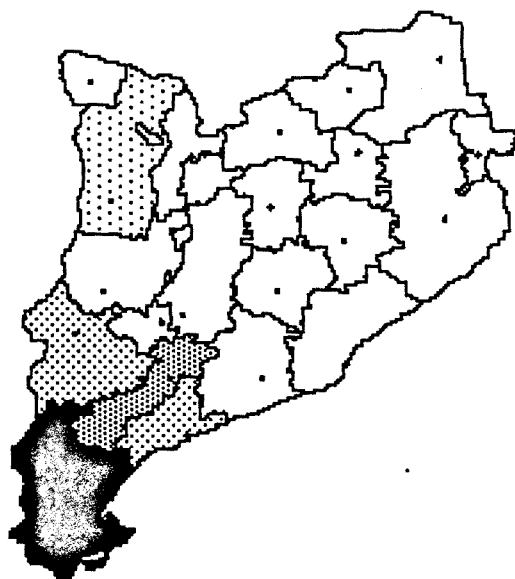
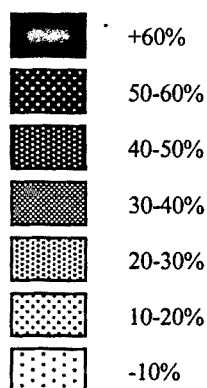
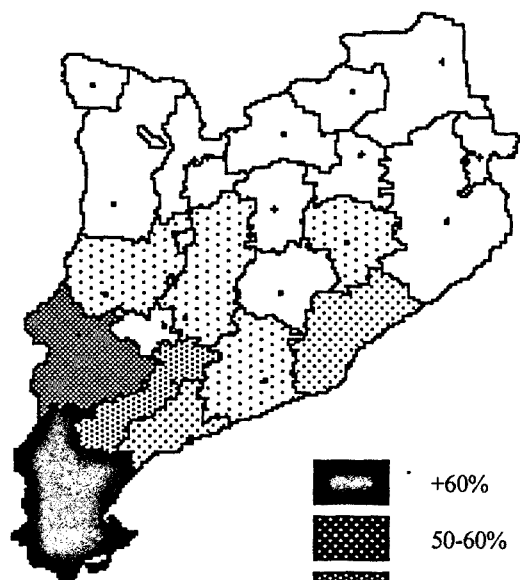

Figura XVII-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Tortosa (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

tant a la capital com a la resta de la col·lecta. A Tortosa, l'índex augmenta fins a 6,2 oficials per cada cent focs, proporció que superen altres nou diputacions locals. A la part forana la col·lecta presentava 1,7 oficials per cada centenar de llars, també superat per altres nou col·lectes. Els nomenaments de mosquetes fets des de Barcelona, per tant, respectaren d'una forma força equilibrada la procedència dels oficials proveïts.

Aquesta tendència general, però, fou posada en qüestió de forma creixent. Si la capital de la col·lecta, la ciutat de Tortosa, agrupava un 23,9% de la població total, el nombre de mosquetes que hi residien era del 52,6%. L'evolució del mig segle ens mostra, a més, una progressiva concentració d'aquestes guardes extraordinàries dins la capital. Es tracta d'una tendència contrària a la general al país, que assenyala el progressiu control dels ciutadans tortosins sobre l'estructura de la Diputació a la col·lecta. Vegem-ho (figura 13). Durant els triennis 1560-1569 no hem trobat ni un sol nomenament de mosquete resident a la capital de la col·lecta (un fet que es repeteix a les col·lectes de Berga, Castellbò i Conflent, per a les quals comptem amb una mostra de casos molt reduïda). Durant els altres tres períodes en què hem dividit els anys 1569-1599, el percentatge de guardes extraordinàries residents a la capital augmenta de forma constant: és del 31% entre 1569 i 1578, del 55,3% entre 1578 i 1587 i del 87,5% als quatre darrers triennis del segle.

Tot i així, la figura 14 ens mostra la pluralitat de procedències d'aquestes guardes a nivell geogràfic. Les terres del gran terme de Tortosa acaparen molts dels nomenaments i els llocs més propers sovint no aportaren cap mosquete a la Diputació durant el període 1560-1599. El mateix podem dir de les poblades zones costaneres del nord, en el camí cap a Tarragona o del sud de l'actual comarca de la Terra Alta. Tret d'aquestes reduïdes zones, però, gairebé la totalitat de les universitats de la col·lecta comptaven amb algun guarda entre els seus habitants (en total, vint-i-quatre dels quaranta-un municipis actuals). Tot i la progressiva concentració dels nomenaments en els ciutadans tortosins, la resta de la col·lecta també aportà un nombre important de personal a la institució, fet que facilità el seu progressiu arrelament.

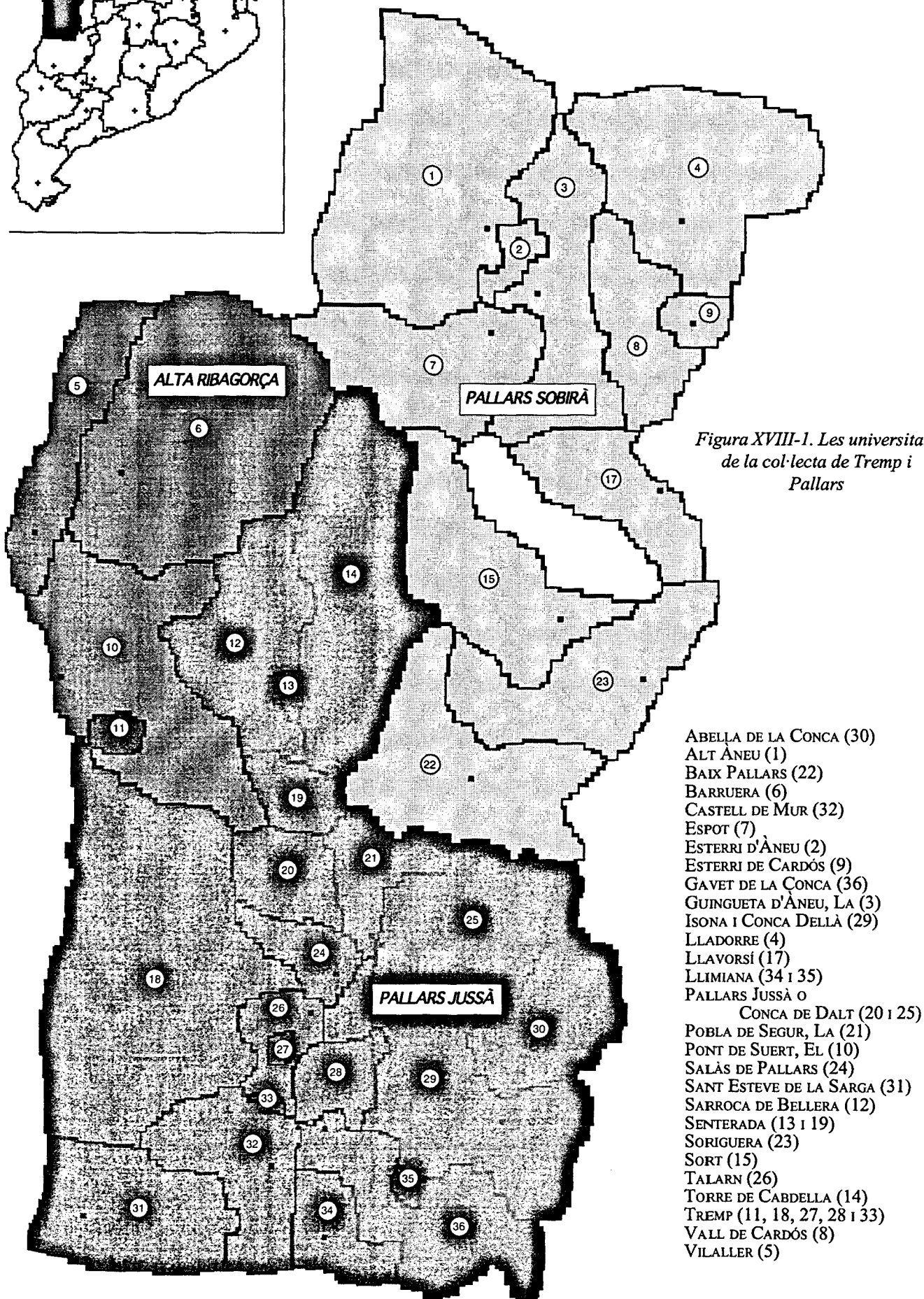
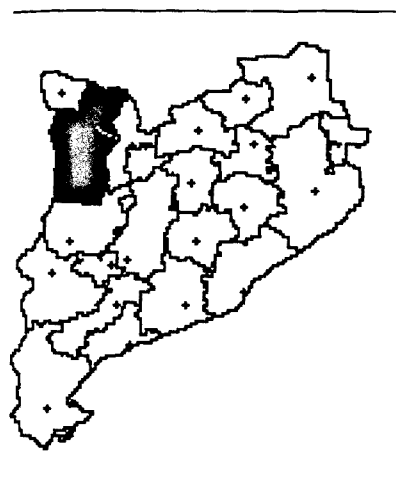
Com correspon a unes terres relativament aïllades de la resta del context català, la majoria dels oficis que actuaven a la col·lecta de Tortosa eren ja residents en el moment del seu nomenament. Només un 14,7% dels guardes proveïts en l'ofici entre els anys 1560-1599 arribaren des d'altres demarcacions. Aquest percentatge es situava gairebé en la meitat del conjunt del país, on més d'un de cada quatre mosquetes que actuaven en una col·lecta procedien d'altres. Pensem que cal interpretar aquest percentatge en la clau de relatiu aïllament de la col·lecta. Només altres quatre territoris de la Diputació presenten una proporció més baixa: Girona (7,9% de foranis), Manresa (9,3%), Vilafranca del Penedès (9,9%) i Cervera (13,6%).

Podem analitzar la procedència dels pocs mosquetes arribats des d'altres col·lectes a les terres de l'Ebre (figura 15). Un de cada tres baixaren des de la diputació local lleidatana, amb la qual Tortosa semblava mantenir els llaços de comunicació i d'intercanvis econòmics i socials més importants. Un de cada cinc guardes arribats procedia de la veïna col·lecta de Montblanc. Finalment, els altres principals centres externs que proveïen la col·lecta eren Tarragona (15%) i Barcelona (10%). Els tortosins sortiren amb poca freqüència de les seves terres. Els trobem sobretot a la col·lecta de Montblanc, on representen un de cada quatre mosquetes foranis, però també a les de Lleida (19%) i Tarragona (18,7%). En definitiva, no sembla que les relacions de la col·lecta tortosina amb les seves veïnes fossin excessivament fluïdes en aquest camp.

La col·lecta de Tortosa ens ofereix una evolució expansiva al llarg de la segona meitat del Cinc-cents. El que coneixem sobre la recaptació dels drets de bolla ens situa en un context de creixement, no al nivell dels territoris capdavanters del país, però sí fugint en certa manera a la pèrdua general de pes de les terres de ponent en el conjunt de l'economia catalana. Els grups privilegiats de la capital s'esforçaran a controlar els oficis locals i un grup de famílies es convertiran, tant a nivell capitalí com a la part forana, en punt de referència obligat per part dels consistorials barcelonins a l'hora dels nomenaments. La Diputació del General respondrà a aquesta evolució econòmica i social amb un important engreix de la seva estructura organitzativa a les terres de l'Ebre, caracteritzada per l'afany de control del gran eix central que constitueix el riu i de les fronteres valenciana i aragonesa.

COL·LECTA DE TREMP I PALLARS

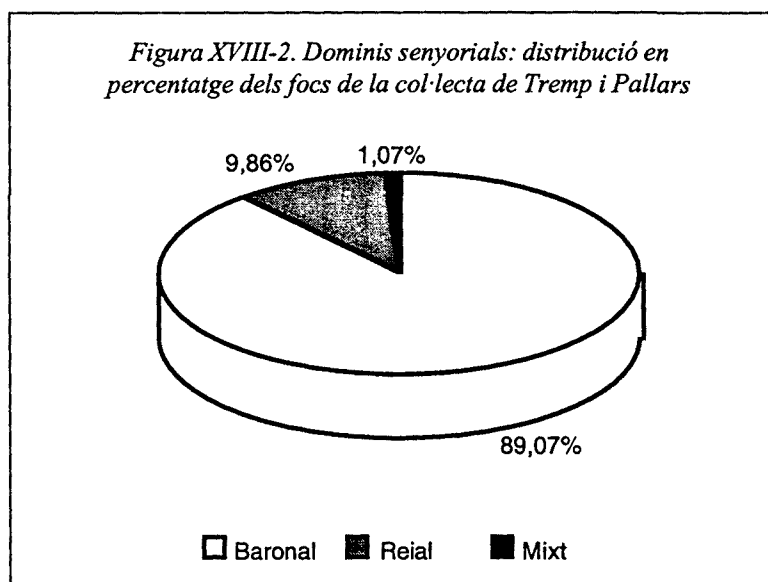

Figura XVIII-1. Les universitats de la col·lecta de Tremp i Pallars

- ABELLA DE LA CONCA (30)
- ALT ÀNEU (1)
- BAIX PALLARS (22)
- BARRUERA (6)
- CASTELL DE MUR (32)
- ESPOT (7)
- ESTERRI D'ÀNEU (2)
- ESTERRI DE CARDÓS (9)
- GAVET DE LA CONCA (36)
- GUINGUETA D'ÀNEU, LA (3)
- ISONA I CONCA DELLÀ (29)
- LLADORRE (4)
- LLAVORSÍ (17)
- LLIMIANA (34 i 35)
- PALLARS JUSSÀ o
CONCA DE DALT (20 i 25)
- POBLA DE SEGUR, LA (21)
- PONT DE SUERT, EL (10)
- SALÀS DE PALLARS (24)
- SANT ESTEVE DE LA SARGA (31)
- SARROCA DE BELLERA (12)
- SENTERADA (13 i 19)
- SORIGUERA (23)
- SORT (15)
- TALARN (26)
- TORRE DE CABDELLA (14)
- TREMP (11, 18, 27, 28 i 33)
- VALL DE CARDÓS (8)
- VILALLER (5)

La col·lecta anomenada de Tremp i Pallars era una de les més extenses del país. Els seus 2.754,8 quilòmetres quadrats, eren superats només per les col·lectes de Tortosa i Girona, que superaven els tres mil. La demarcació pallaresa restava clarament per davant de les que es trobaven entre dos i tres mil. Concretament, les de Lleida (2.349), Cervera (2.061), Balaguer (2.056), Perpinyà (2.050) i Barcelona (2.008). Dins els seus límits trobem 28 municipis actuals i 222 llocs d'acord amb les informacions de què disposem corresponents a la segona meitat del Cinc-cents. Aquest desequilibri respon evidentment al procés de despoblament i concentració municipal que ha tingut lloc a les terres pirinenques al llarg dels segles XIX i XX.

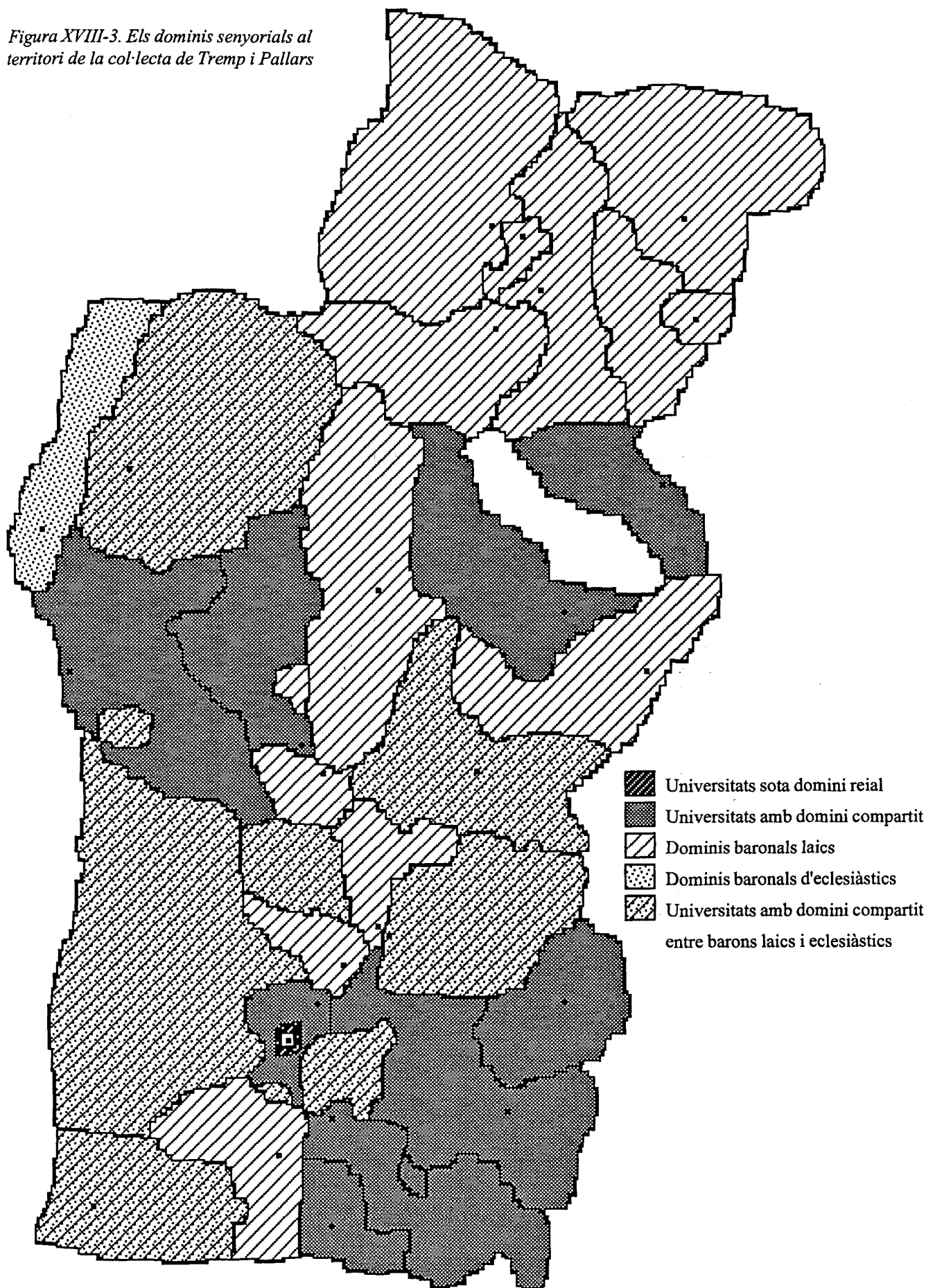
El territori de la col·lecta responia prou exactament a les actuals comarques dels Pallars Sobirà i Jussà, i de l'Alta Ribagorça (figura 1). Només a l'alt Pallars alguns llocs dels municipis de Farrera, Rialp i Tírvia formaven part de la col·lecta de Castellbò. De fet, la geografia de la col·lecta es derivava dels límits gairebé exactes dels antics comtats del Pallars. El 1491 Joan Ramon Folc de Cardona i d'Urgell havia rebut el títol de comte de Pallars i des d'aleshores aquest restà unit al ducat de Cardona. Així mateix, el territori pallarès i de l'esquerra de la Noguera Ribagorçana formaven també la vegueria de Pallars (i després del 1716 el subsegüent corregiment). El control del territori, tanmateix, ara segons J. M. Bringué a mans de les universitats dels pobles i els seus cònsols i consells, especialment a les comunitats de la Vall d'Àneu i Cardós (i Vall Ferrera) o dels anomenats síndics del marquesat de Pallars "veritables associacions pageses amb poder polític".

Vegem amb una mica de detall els seus límits geogràfics. Al nord, les terres de l'Alta Ribagorça, amb el Pont de Suert com a centre principal, inclou d'oest a est les valls de la Noguera Ribagorçana —en els límits amb l'Aragó i el comtat de Ribagorça establits d'ençà del segle XV— i les valls dels seus afluents de la Noguera de Tor (Vall de Boí) i el rierol de Viu (Vall de Viu de Llevata). Es tracta d'unes terres tancades al nord per la Serra de Besiberri, que les separa físicament de la Vall d'Aran i, en canvi, obertes al sud vers el Pallars. A l'est de l'Alta Ribagorça, dins els límits del Pallars Jussà es trobava la Vall Fosca, formada per la conca alta i mitjana del riu Flamicell. Al sud de la mateixa comarca, es troba la conca de Tremp, que manté la mateixa frontera física de més al nord amb l'Aragó: el riu Noguera Ribagorçana.

Al sud de la col·lecta, els límits del Pallars Sobirà amb la Noguera venen clarament delimitats per tot un seguit de carenes: les Serres del Montsec, de Comiols i del Grau de Moles, amb pics i alçades de fins a la vora dels 1.700 metres. A l'est, en els límits amb les terres de l'Alt Urgell i la col·lecta de Castellbò, els cims superen ja els 2.000 metres, amb les serres de Carreu i Boumort tancant l'esmentada conca de Tremp o Orcau. Aquesta plana en alçada s'uneix amb les terres del Pallars Sobirà a través d'un eix fluvial, el format per la Noguera Ribagorçana fins a la ribera de Sort, primer, i les valls septentrionals de la col·lecta a l'eix axial pirinenc: d'oest a est, les d'Àneu i Cardós (una tercera, la Vall Ferrera des de Tírvia havia estat annexada a la veïna col·lecta de Castellbò, juntament amb l'estratègic lloc de Rialp, que servia de nexa d'unió a aquestes tres valls).

Figura XVIII-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Tremp i Pallars

A través de la primera d'aquestes Valls, la d'Àneu, el viatger podia travessar en les èpoques de l'any en que el temps ho permetia el port de la Bonaigua cap a terres araneses (voltat de pics propers als 2.700 metres d'alçada). Muntanyes de la mateixa o superior envergadura (a les serres de Pilàs i Canals) separaven les terres septentrionals del Pallars Sobirà del Conseran occità. Al nord-est de la col·lecta, com hem esmentat, els límits amb les terres del vescomtat de Castellbò resultaven més permeables, encara que al sud de la Vall Ferrera venien més clarament fixats per les serralades de Sant i Taús. Damunt aquest extensíssim territori històric els fogatjadors nomenats per les Corts del 1552 comptabilitzaren durant l'any següent un total de 2.576 focs d'habitants. Pel que feia a volum de població la col·lecta de Tremp i Pallars era situada al bell mig de la jerarquia catalana: l'onzena de vint-i-dos col·lectes, superant per poc la magnitud de la diputació local vigatana i ben lluny de la seva antecessora, la veïna col·lecta de Balaguer.

La relació entre espai i població situava la col·lecta de Tremp i Pallars en una posició molt semblant a la de la resta de les col·lectes pirinenques, totes elles situades per sota d'1,2 focs per quilòmetre quadrat —amb l'excepció de la de Camprodon— a la cua de la jerarquia catalana pel que feia a densitat de població i molt per sota de la mitjana catalana de 2 llars per quilòmetre quadrat. Així, la Seu d'Urgell sumava 1,1 i totes les altres restaven per darrera: Puigcerdà (1), Tremp i Pallars (0,9), Vall d'Aran (0,9), Berga (0,8), Vilafranca de Conflent (0,8) i Castellbò (0,6). El resultat: una buidor que es detecta fàcilment amb un sol cop d'ull a la figura 5. D'acord amb els seus orígens medievals les terres de la col·lecta eren sobretot terres de baró (figura 2). El rei gaudia de l'exercici de l'alta i la baixa justícia vers el 1600 només a l'entorn d'un de cada deu focs de la col·lecta (superant només els percentatges de les col·lectes de Castelló d'Empúries i Tarragona).

Figura XVIII-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Tremp i Pallars segons el fogatge del 1553

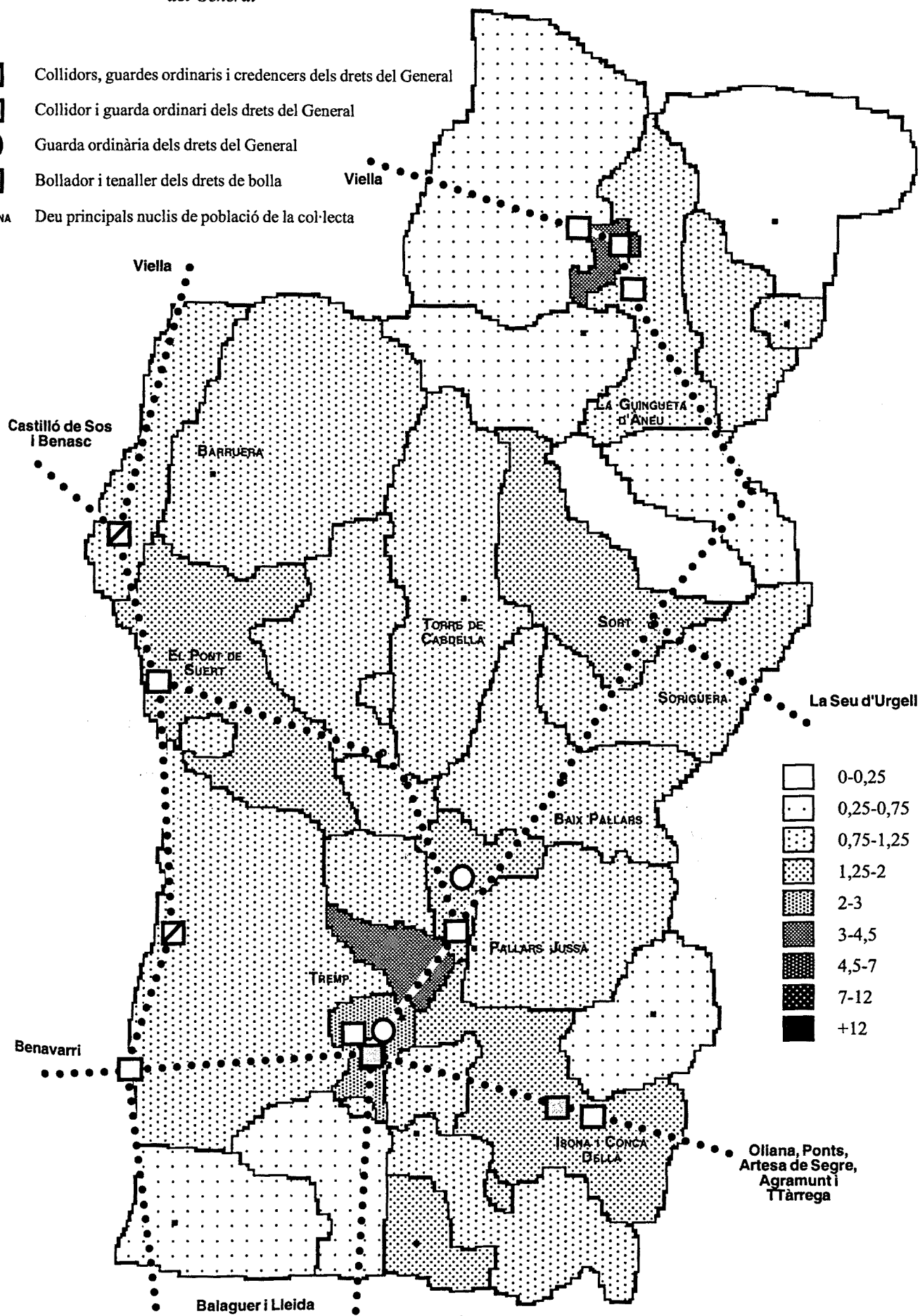
Tremp	325
Isona i Conca Dellà	216
Sort	195
El Pont de Suert	187
Torre de Cabdella	176
Barruera	164
Baix Pallars	132
Soriguera	117
Pallars Jussà	108
La Guingueta d'Àneu	101

Amb el seu domini damunt el 89,1% dels focs d'habitants de la col·lecta, els senyors del Pallars aconseguiren un domini del territori només superat pels de la col·lecta empordanesa (que eren els únics d'avantatjar-los, igualment, pel que feia a la superfície i el nombre de llocs sota el seu domini). La proporció de superfície sota domini reial resultava encara més gran, en concret, un 92,7%. Finalment, el percentatge de llocs de jurisdicció baronial encara superava el de territori i focs, amb un 93,7% del total de la col·lecta. Les soles xifres ens aproximen a una característica important del tipus de societat que mirem de situar. Unes comunitats rurals amb un altíssim grau de control senyorial.

De fet, el monarca era només, i a molta distància, el tercer senyor de la col·lecta pallaresa. Dominava dotze llocs dispersos agrupats al sud-est de la col·lecta, amb la vila de Tremp com a centre principal. També, més al nord, certs llocs dels actuals municipis de Sort i Llavorsí, en torn de l'àrea de Rialb (a la col·lecta de Castellbò). Finalment, a l'est, el rei disposava de mer i mixt imperi damunt algunes terres i poblacions de la riba esquerra de la Noguera Ribagorçana, principalment al terme del Pont de Suert. En total, a mitjans del Cinccents, els Àustries dominaven directament al Pallars només 259 focs. Més del doble, en concret, 548 —d'acord amb les dades del fogatge del 1553— es trobaven sota la jurisdicció del baró d'Erill (comte, d'ençà de les Corts del 1599). Aquest llinatge feudal havia estat establert a Erillcastell, dins l'actual comarca de l'Alta Ribagorça, on la família domiva a finals del Cinccents encara setze dels trenta-set llocs que hem pogut identificar.

Figura XVIII-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Tremp i Pallars de la població i l'administració dels drets del General

- Collidors, guardes ordinaris i credencers dels drets del General
- Collidor i guarda ordinari dels drets del General
- Guarda ordinària dels drets del General
- Bollador i tenaller dels drets de bolla
- OLIANA Deu principals nuclis de població de la col·lecta

- 0-0,25
- 0,25-0,75
- 0,75-1,25
- 1,25-2
- 2-3
- 3-4,5
- 4,5-7
- 7-12
- +12

Els mateixos Erill dominaven també altres territoris més a l'est, concretament, la vila de la Torre de Cabdella i altres vint-i-nou llocs del Pallars Sobirà. El gran senyor de les terres altes del Pallars era sens dubte el marquès de Pallars, titulat annexat, com hem dit, al ducat de Cardona des de finals del Cinc-cents. Com a tal els ducs dominaven 58 dels 96 llocs de la comarca. Els marquesos de Pallars no gaudien de possessions a l'Alta Ribagorça però sí a les terres baixes del Pallars, encara que en nombre molt més petit: 16 dels 106 llocs de l'actual comarca del Pallars Jussà. D'acord amb les dades del fogatge del 1553, les possessions dels Cardona es traduïen en el domini damunt 833 focs (un 32,2% del total de la col·lecta).

Al Pallars Jussà trobem molts altres senyors jurisdiccionals, sobretot eclesiàstics. Amb més de cent focs de vassalls, únicament la mensa episcopal de la Seu d'Urgell (165 focs). Els abats de Lavaix i Gerri dominaven nou llocs i 83 i 64 focs d'habitants respectivament. La mensa episcopal de la seu de Lleida dominava igual nombre de llocs i 95 focs. Entre la resta de senyors laics només resulten destacables les possessions de la família Toralla, senyora de vuit focs i 62 llars a la col·lecta. A diferència d'altres col·lectes, resulta molt difícil trobar municipis actuals d'una única senyoria durant la segona meitat del Cinc-cents. Els extensíssims termes municipals actuals es trobaven fortament fragmentats a l'època i per això la figura 3 dibuixa unes trames caracteritzades pels dominis mixtos entre rei i barons o entre senyors laics i eclesiàstics.

Figura XVIII-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Tremp i Pallars i proporció respecte al total de Catalunya

Trienni	Bolla	%
1554	1.554	1,08
1563	1.803	1,07
1572	3.360	1,35
1581	3.300	1,19
1590	2.640	1,15
1599	3.663	1,32
Augment %	135,71	21,76

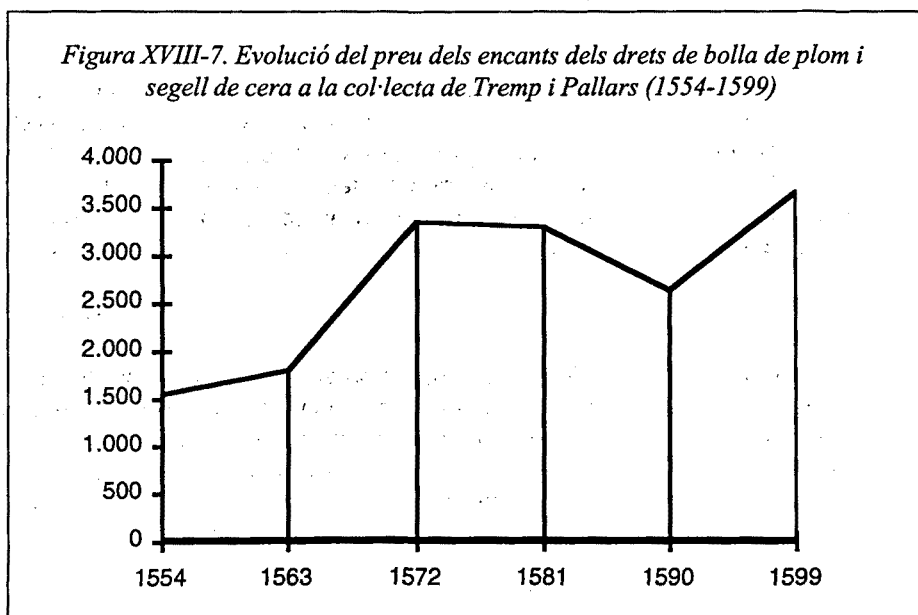
El mateix raonament serveix per descriure les dificultats de situar la senyoria damunt les deu principals universitats de la col·lecta (figura 4). Així, l'extens terme actual de Tremp era dominat a la segona meitat del Cinc-cents pel rei i la mensa episcopal d'Urgell, sobretot, però també en grau menor per altres barons. El mateix podem dir del segon municipi en importància —inexistent per fortament fraccionat aleshores—, el d'Isona i Conca Dellà, que agrupava 216 focs, el titular dels quals era en part del baró d'Erill, en part el monarca i en part la mensa episcopal de la Seu d'Urgell. El duc de Cardona era senyor principal de quatre d'aquests deu municipis: Sort (el tercer en volum, amb els seus 195 focs el 1553) i el vuitè, novè i desè (Soriguera, Pallars Jussà —aquí en forta competència amb els Toralla— i la Guingueta d'Àneu, respectivament).

A part de l'esmentat poder a Isona i Conca Dellà, el baró d'Erill era senyor principal també als termes de la Torre de Cabdella i Barruera (cinquè i sisè més poblats de la col·lecta). Finalment, l'abat de Lavaix era senyor principal al Pont de Suert i l'abat de Gerri al terme de l'actual municipi del Baix Pallars (quart i setè municipis en extensió respectivament). Els principals eixos de comunicacions de la col·lecta travessaven aquests principals centres demogràfics (figura 5). L'estructura organitzativa de la Diputació del General, com és lògic, s'hi adaptava de la millor forma possible. De sud a nord dues vies principals travessaven la demarcació pal·larsa, des de Lleida i Balaguer al sud, fins a Viella, al nord. Totes dues seguint els cursos fluvials que vertebraven el seu territori. A l'est, a la riba esquerra del Noguera Ribagorçana, el camí de Lleida, arribava ja dins la col·lecta al Pont de Montanyana i Òrrit, i, seguint cap al nord, al Pont de Suert (a l'Alta Ribagorça). A través de Vilaller i la Vall de Barravès el camí arribava finalment fins a l'Hospital de Viella, a terres araneses.

A l'oest d'aquesta ruta, un altre camí més llarg enllaçava igualment les terres del Segrià amb les araneses, seguint el curs del riu Noguera Pallaresa fins a Esterrí d'Àneu. Aquesta via entrava a la col·lecta a través del terme del Castell de Mur i arribava tot seguit a la capital de col·lecta. Des de Tremp i Talarn (poblacions que

es disputaren agrament durant el nostre període la capitalitat de la col·lecta i que el 1576 protagonitzaven un sorollós plet davant la Batllia general) el camí arribava fins a la Pobla de Segur, primer, i després del Congost de Collegats fins a la Ribera de Sort i Llavorsí. A la primera d'aquestes viles els caminants podien desviar-se vers Soriguera i arribar a la vall de Castellbò primer i la ciutat de la Seu d'Urgell més tard. Aquells que continuaven la ruta de Llavorsí a la riba de la Noguera Pallaresa deixant a l'est la Vall d'Àssua, s'internaven finalment a les Valls d'Àneu. La Diputació hi comptava amb tres taules que asseguraven el seu control a la Guingueta, Esterri i València, la capital militar. El camí continuava després a través del Port de la Bonaigua cap a Salardú i Viella.

D'est a oest existien altres dos eixos de comunicacions, viatgers i mercaderies. Des de la capital de la Ribagorça aragonesa, Benavarri, la primera d'aquestes vies arribava a terres catalanes a través de la taula del Pont de Montanyana, des d'on travessava la conca de Tremp, passant per la capital i la vila de Conques. La via abandonava la col·lecta i les terres pallareses a l'actual municipi d'Isona i Conca Dellà, per dirigir-se cap a Ponts i Artesa de Segre en primer lloc i Agramunt i Tàrrrega més al sud. Era, per tant, la ruta que unia Benavarri amb les terres de l'interior del país. Més al nord existia un segon eix de comunicació en direcció est-oest: des de Benasc i Castelló de Sos, també a la Ribagorça aragonesa, aquesta via entrava al país per la taula de Vilaller i el Pont de Suert per endinsar-se després al Pallars Jussà, travessant el coll de la Creu de Perves i seguint el curs del riu Flamicell, per arribar primer a la Pobla de Segur i després a la capital de col·lecta.

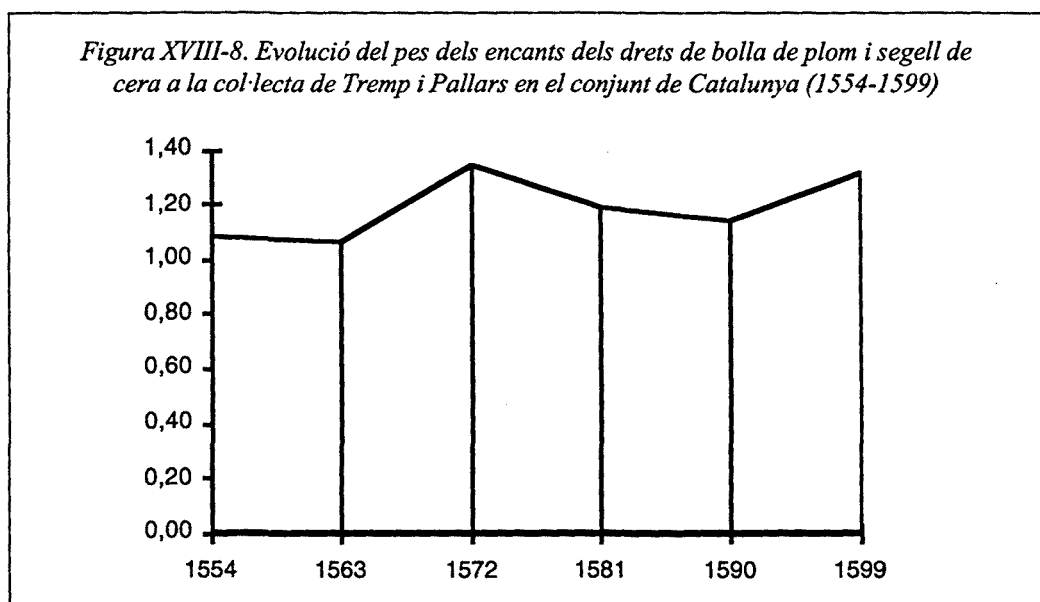

La distribució de les taules del General al llarg d'aquests quatre grans eixos de comunicacions perseguia la fiscalització de viatgers i mercaderies. Com a col·lecta de frontera seria important comptar amb les dades corresponents als ingressos de la institució pel que feia als drets d'entrades i eixides. Desgraciadament només disposem dels preus dels encants dels arrendaments dels drets de la bolla de plom i segell de cera durant la segona meitat del Cinc-cents i, encara, de forma incompleta. Una perspectiva global ens situa la col·lecta en una forta dinàmica de creixement: entre 1554 i 1599 es produeix un augment en les expectatives de recaptació del 135,7%, només superat per les de Montblanc (147,9%), Manresa (160,7%), Camprodon (166,9%), Vilafranca del Penedès (183,8%) i Tarragona (184,2%). La col·lecta pallaresa aconsegueix, per tant, escapar a la dinàmica general de contracció dels arrendaments que afecta la totalitat de les col·lectes pirinenques a excepció de Camprodon.

Aquest important creixement s'esdevé de forma força irregular (figura 7). Els avenços i els retrocessos es succeeixen, encara que amb un saldo positiu final. Així, si entre 1551 i 1554 els preus d'arrendament pràcticament no es mouen de l'entorn de les 1.500 lliures —a mans de dos mercaders, Jaume Font d'Agramunt i Joan Gili, de Piera—, el 1557 Francisco Ferrandis s'ofereix a pagar-ne més de dos mil lliures,

un 29,9% més que el trienni anterior. Cal suposar que l'arrendador trobà moltes dificultats a l'hora de satisfer aquest preu i per això durant els dos triennis següents els encants s'atorgaren a uns preus inferiors. El 1560, l'abaixador barceloní Antoni Mitjans aparegué com a principal arrendador pagant 1.710 lliures (amb un descens del 15,3%). El trienni següent és el mercader també de Barcelona Pere Riba qui es compromet a satisfer una xifra semblant, 1.803 lliures. Hi ha en l'evolució de la bolla pallaresa una notable tendència a l'avenç a batzegades i a les posteriors estabilitzacions.

El 1566 es produí novament una d'aquestes estrabades i la bolla superà novament les dos mil lliures amb un creixement del 27,7% respecte al trienni anterior (2.303 lliures). Aparegué com a arrendador principal novament un menestral barceloní, Rafael Serradell. Tres anys després la bolla apareix pràcticament estabilitzada a mans del mercader local Francesc Boquet. L'augment més espectacular del mig segle es produirà el trienni 1572 quan Bertomeu Malasana, un pagès de Passanant s'ofereixi a pagar 3.360 lliures, és a dir, un 43,1% que el trienni anterior. A partir d'aquí perdem la pista documental als encants, per retrobar-la gairebé només una vegada en vint anys, el 1581. L'arrendament ens apareix aleshores novament estabilitzat en 3.300 lliures i a mans del donzell barceloní Joan de Claramunt.

Quan reprenem una sèrie continuada, a dècada dels noranta, el preu d'arrendament s'ha reduït exactament en un 20%, netament per sota dels nivells del 1572. El cavaller osonenc Gabriel Puig Assalit es compromet a pagar 2.640 lliures a l'encant celebrat el 1590 i tres anys després, el mercader de Tremp Francesc Boquet —també arrendador el 1568— només afegeix altres trenta lliures. A partir d'aquest estancament, la recuperació es fa evident durant els dos darrers arrendaments del segle: el 1596 el sastre barceloní Guillem Aragó es compromet a pagar 3.003 lliures, un 12,5% més que el trienni anterior. Finalment, els nivells del 1572 són superats el 1599. Aleshores Valentí Brocart, paraire d'Esparreguera apareix com a arrendador principal amb un augment del 22% en el preu, és a dir, 3.663 lliures, quantitat que es mantindrà estable —novament embranzida i estabilització— a l'arrendament del 1602.

Com en la majoria dels territoris catalans cal assenyalar, per tant, dos etapes diferenciades al llarg de la segona meitat del Cinc-cents. Entre 1554 i 1572 amb alt-i-baixos importants es produeix un notable creixement del 116,2%. Augment que es manté encara el 1581, fet que sembla assenyalar una tardana recepció de la crisi a les terres del Pallars. Entre 1572 i 1599 en canvi, el creixement en les expectatives de recaptació dels drets de bolla es reduiran a un 9%. La figura 8 mostra una notable tendència a l'estabilitat en el pes de la recaptació pallaresa al conjunt del país. En conjunt, aquest pes va créixer d'un 21,8% al llarg del període 1554-1599, passant d'un 1,08 a un 1,32% del total de les expectatives fiscals del dret de bolla de plom i segell de cera. Cal assenyalar, però, que l'índex màxim s'aconseguí el 1572 (1,35%).

Figura XVIII-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Tremp i Pallars (1564-1598)

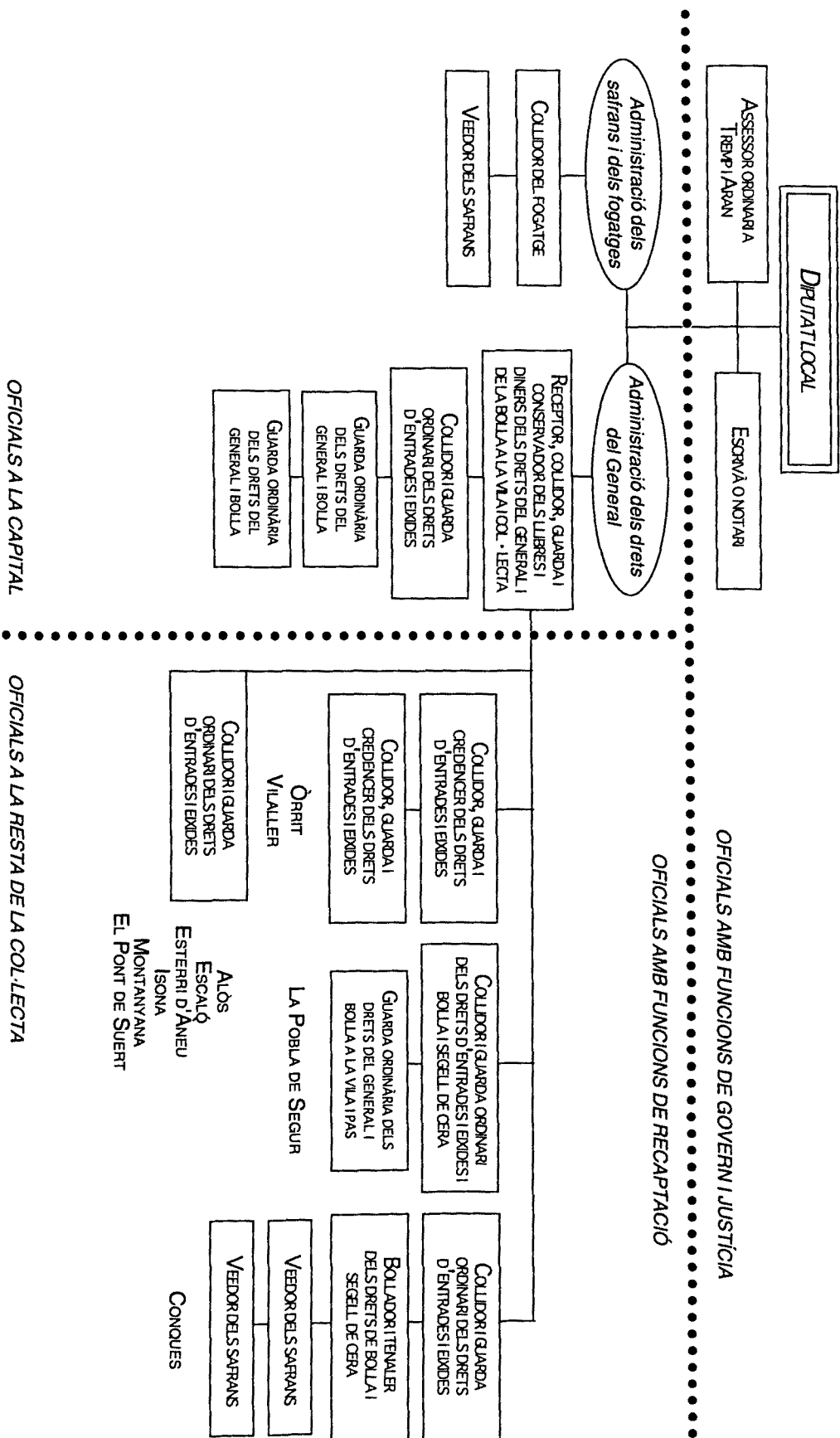

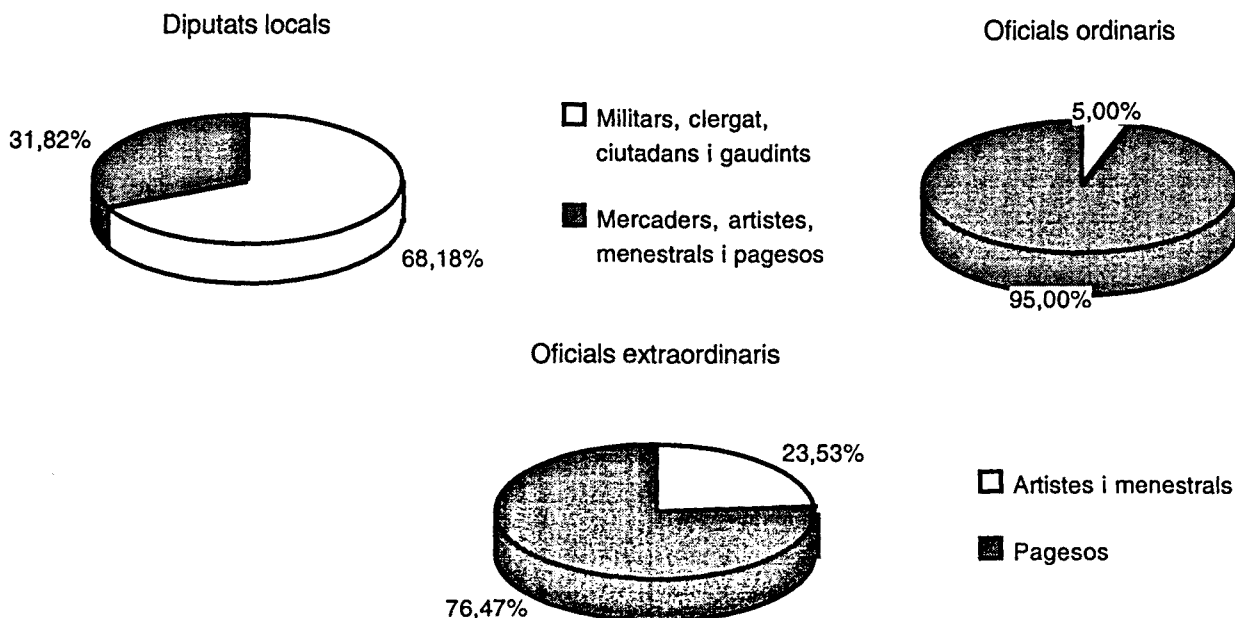
Figura XVIII-10. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Tremp i Pallars (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	31,82	-	-
Clergat	18,18	5,00	-
Ciutadans	-	-	-
Gaudints	18,18	-	-
Mercaders	27,27	20,00	-
Artistes	4,55	25,00	5,88
Menestrals	-	40,00	17,65
Pagesos	-	10,00	76,47

Per situar més correctament el pes relatiu dels drets de bolla al Pallars cal comparar el volum d'aquestes expectatives de recaptació amb el de la població local. Obtenim així una ràtio expressada en lliures de bolla per focs. Entre 1554 i 1599 aquest índex augmentà (mantenint estables de forma fictícia les dades demogràfiques corresponents al fogatge del 1553), de 0,8 lliures, el que situa la col·lecta de Tremp i Pallars com la catorzena de les dinou demarcacions per a les quals disposem de les quantitats relatives als arrendaments de la bolla. Al llarg de tot el mig segle, la col·lecta es situà en el darrer lloc pel que feia a aquesta ràtio de lliures bolla per focs. Podem afirmar, per tant, que a cap altra col·lecta la Diputació obtingué uns resultats fiscals més limitats. Això cal atribuir-ho a dos components. D'una banda, és possible que ni la producció i ni la comercialització del tèxtil ocupessin un especial relleu a l'economia de la col·lecta. De l'altra, però, també ho és que la Diputació no comptés amb prou mitjans per assegurar una correcta fiscalització del territori.

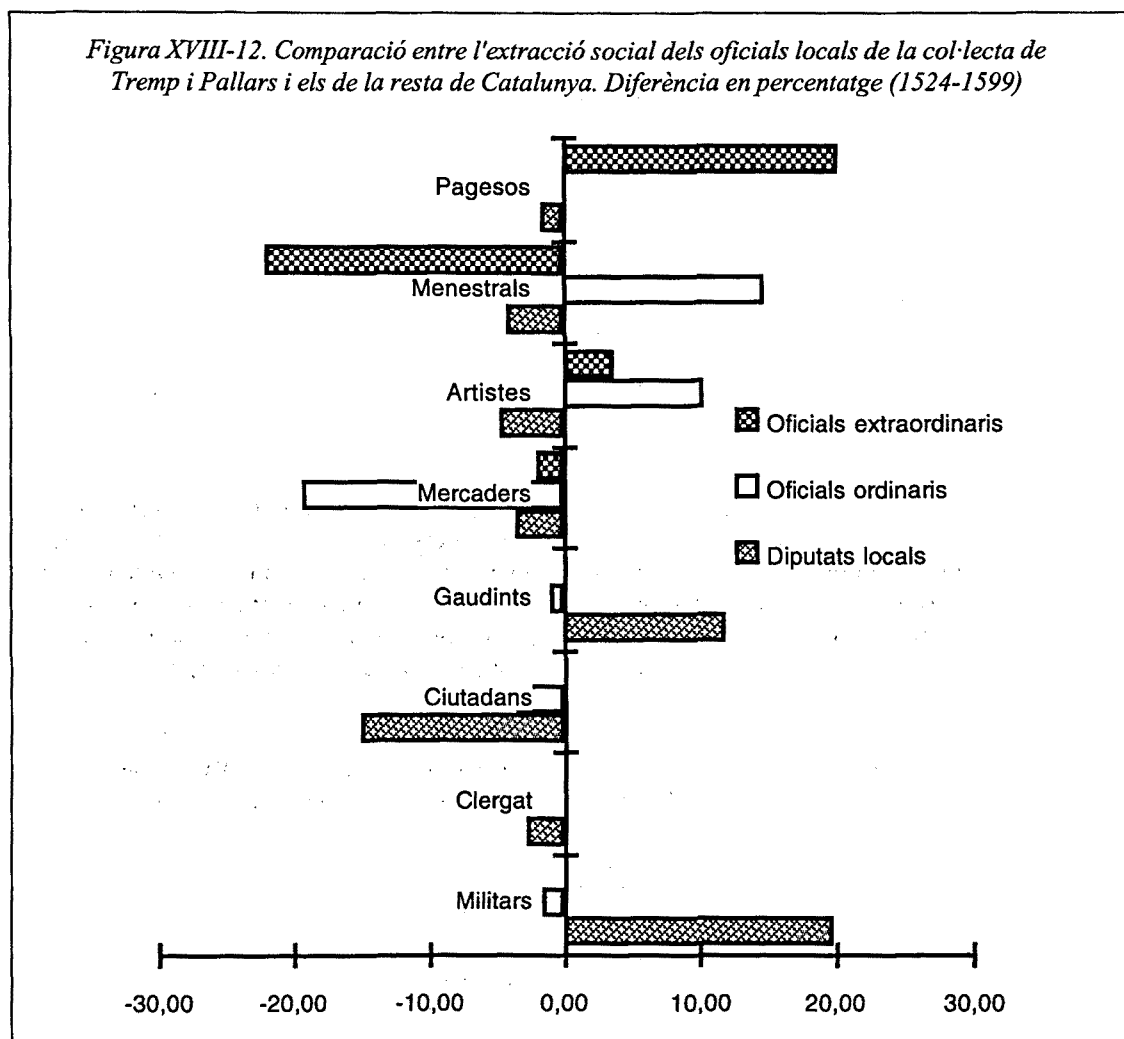
L'estructura organitzativa de la Diputació sembla molt més important pel que fa al control dels drets d'entrades i eixides a la col·lecta. En acabar el segle comptava amb una arquitectura estable formada per vint-i-sis oficials, dels quals nou residien a la capital de col·lecta i altres disset a les taules foranes. Aquesta planta fiscal experimentà un importantíssim creixement al llarg de la segona meitat del Cinccents (de fet, entre 1560 i 1573) a través de la creació de sis nous oficis. Pel que feia als oficials encarregats de la recaptació a les taules

Figura XVIII-11. Extracció social superior i inferior dels oficials de la col·lecta de Tremp i Pallars (1524-1599)

foranes, les novetats es presentaren en dos elements. D'una banda, seguint la tendència general al país, les taules d'Òrrit i Vilaller, a la ruta de la Noguera Ribagorçana, foren desdoblades i des del 1566 mantingueren de forma estable la presència a cadascuna de dos collidors, guardes ordinaris i credencers. D'altra banda, la Poble de Segur es consolidà com a punt de control important en la ruta de la Noguera Pallaresa: el 1569 es creà una guarda ordinària dels drets del General i bolla a la vila i al pas de la Poble i quatre anys després es constituí una taula estable atesa per un collidor.

Figura XVIII-12. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Tremp i Pallars i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

Entre les taules foranes destacava també Conques, on residien dos veedors encarregats del control dels safrans. De fet, la vila —enclavada a l'eix de comunicació entre Benavarri i Ponts i Artesa de Segre— constituïa el principal punt de fiscalització de la col·lecta, per davant de la mateixa capital, Tremp, on només hi residia un oficial. Aquí l'única novetat del mig segle pel que feia als oficis de recaptació consistí en la creació d'una segona guarda ordinària encarregada de la fiscalització dels drets del General i bolla al carrer i els portals (1561). Pel que fa als oficis de govern i justícia, cal assenyalar la importantíssima limitació de la cort de la Diputació local. Abans del 1560 el diputat només comptava amb l'auxili logístic del seu notari o escrivà. En aquella data es creà, a més, un ofici d'assessor ordinari que havia de solucionar els afers jurídics no només de la col·lecta pallaresa, sinó també els suscitats a la Vall d'Aran. No cal insistir en la dificultat de simultanejar el servei a dos viles pirinenques tan llunyanes. El nomenament de Gaspar Sullà pel setembre del 1581, un donzell que només ostenta el grau de batxiller en lleis en el moment del nomenament posa de manifest la dificultat de trobar assessors jurídics disposats a una comesa tan exigent.

Els grups privilegiats controlaven a Tremp un 68,2% dels nomenaments de diputat local, màxim representant de la Diputació a nivell local. Aquest percentatge es trobava gairebé catorze punts per damunt del conjunt

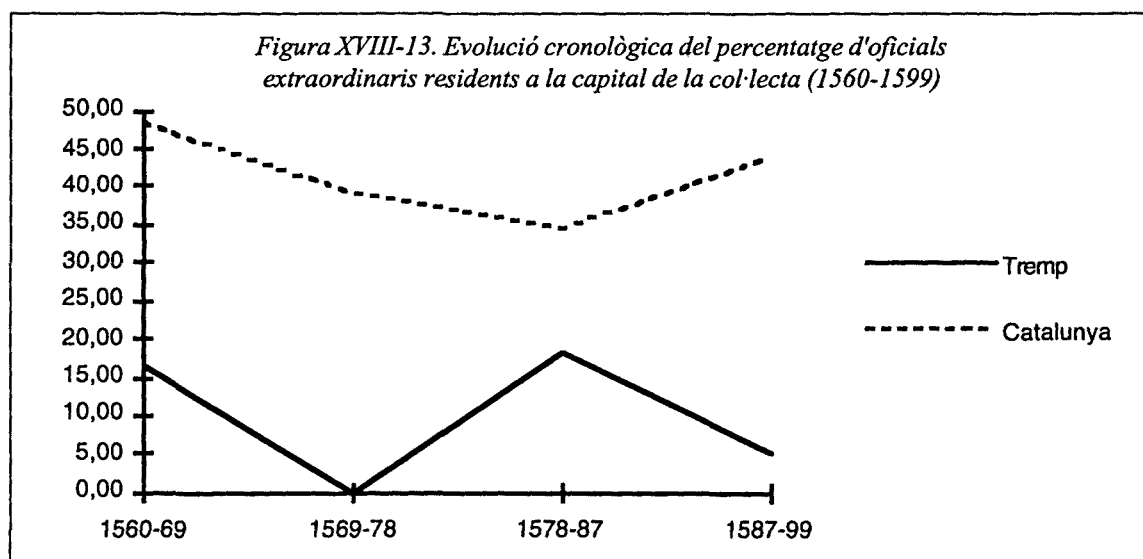

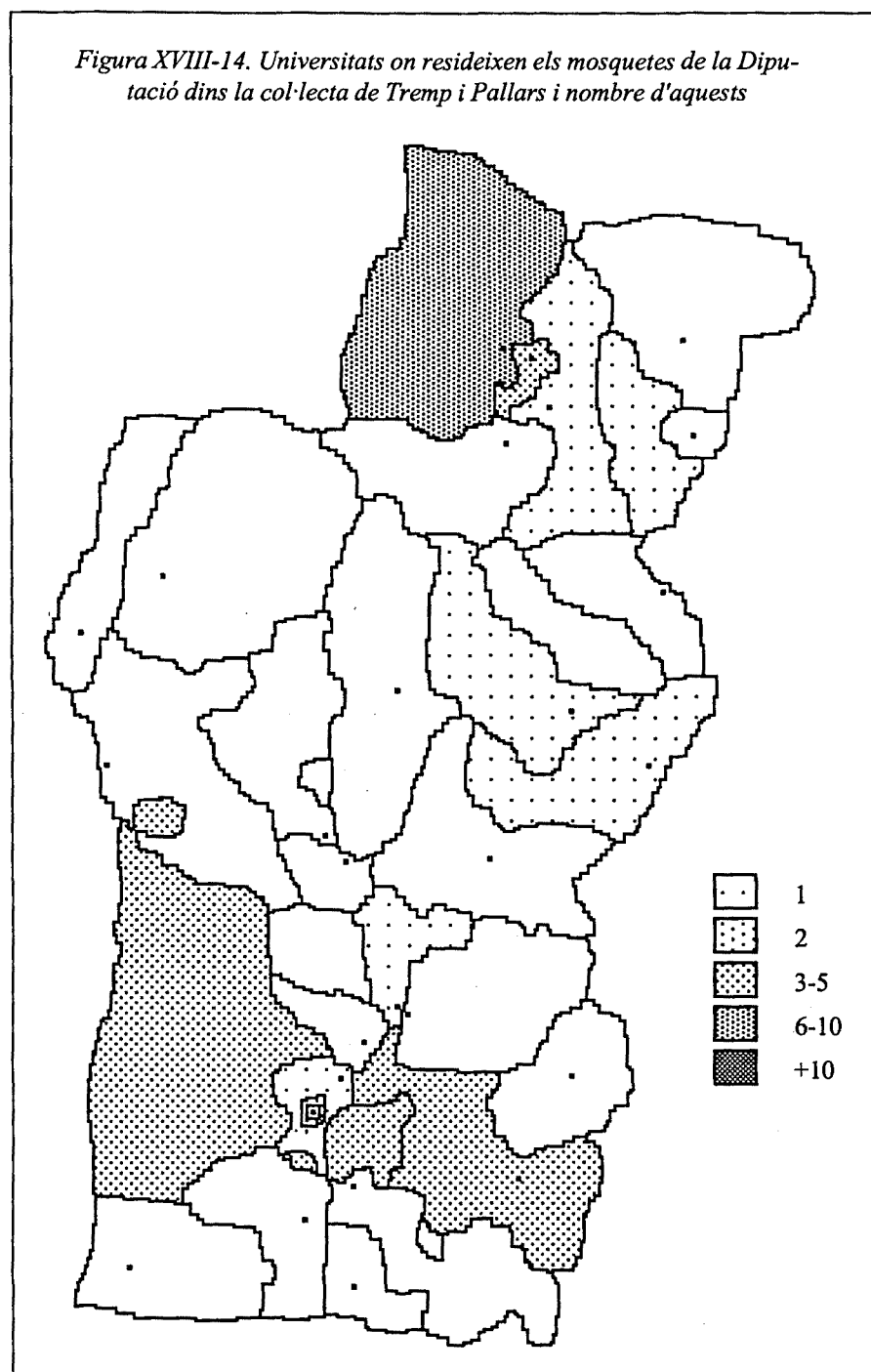
del país. L'estament majoritari era, sens dubte, el dels militars (només superat a nivell general per les col·lectes de Girona i la veïna Balaguer). Els militars pallaresos, gairebé tots donzells, per tant, pertanyents als graons més baixos de noblesa, obtingueren un 31,8% dels nomenaments, gairebé vint punts per sobre de l'habitual. Aquest alt percentatge compensà la inexistència d'una ciutadania honrada a la capital. Cap dels diputats locals proveïts entre 1524 i 1599 es defineix a sí mateix com a ciutadà. El clergat, amb un 18,2% dels nomenaments es mogué en les xifres habituals. Finalment, els gaudints, amb la mateixa proporció dels eclesiàstics, es situaren molt per sobre (11,8 punts) de la mitjana catalana.

Entre els grups no privilegiats només trobem presents mercaders i artistes. Els primers obtenen un 27,3% dels nomenaments, 3,5 punts per sota del 30% que els correspon al conjunt del país. Els artistes han de conformar-se amb només un 4,5% des nomenaments, és a dir, la meitat del que en ells és habitual. La principal característica de la composició social de l'ofici de diputat local al Pallars és l'important grau de control per part dels grups privilegiats i, en especial, per part dels donzells. Control que exerceixen, a més, sobretot, un reduït grup de sis famílies, que acaparen dos de cada tres nomenaments. Trobem ben sovint els mateixos cognoms al llarg del període 1524-1599. El doctor en medicina Antoni Seix és proveït el 1524 i més de mig segle després retrobem un donzell anomenat Onofre Seix (1578) i poc després un Onofre Seix i Bardaxí (1584). Precisament els Bardaxí obtenen més d'un nomenament: el donzell Agustí es fa amb l'ofici el 1536 i un altre Agustí Bardaxí, aquest definit com a jurisperit, és nomenat també diputat local el 1548.

Ens resten encara altres quatre famílies. Els Puigcerver es fan amb tres nomenaments, dos d'ells consecutius: els dels donzells Joanot (1527) i Carles (1530). Retrobem un donzell de nom Miquel Joan Puigcerver ja a mitjan segle, el 1554. Els Boquet són nomenats a través del doctor en medicina Antoni el 1533, i novament a finals de segle quan es succeeixen Francesc (1593) i el mercader Jaume (1596). Amb dos nomenaments trobem les famílies Sullà (el notari Joan el 1545 i el militar Jaume el 1599) i Tallada (el prevere Joan Tallada nomenat el 1560 és succeït per Miquel Tallada, mercader, que continua el seu trienni i manté el càrrec durant el trienni següent). D'altra banda, un 12,5% dels diputats locals nomenats durant el període 1524-1599 procedeixen de fora de la capital: el prevere Antoni Soler, de Salàs (1536), el mercader barceloní Bernardí Pujol (1572) i el també mercader de la veïna Talarn Joan Guilla (1597).

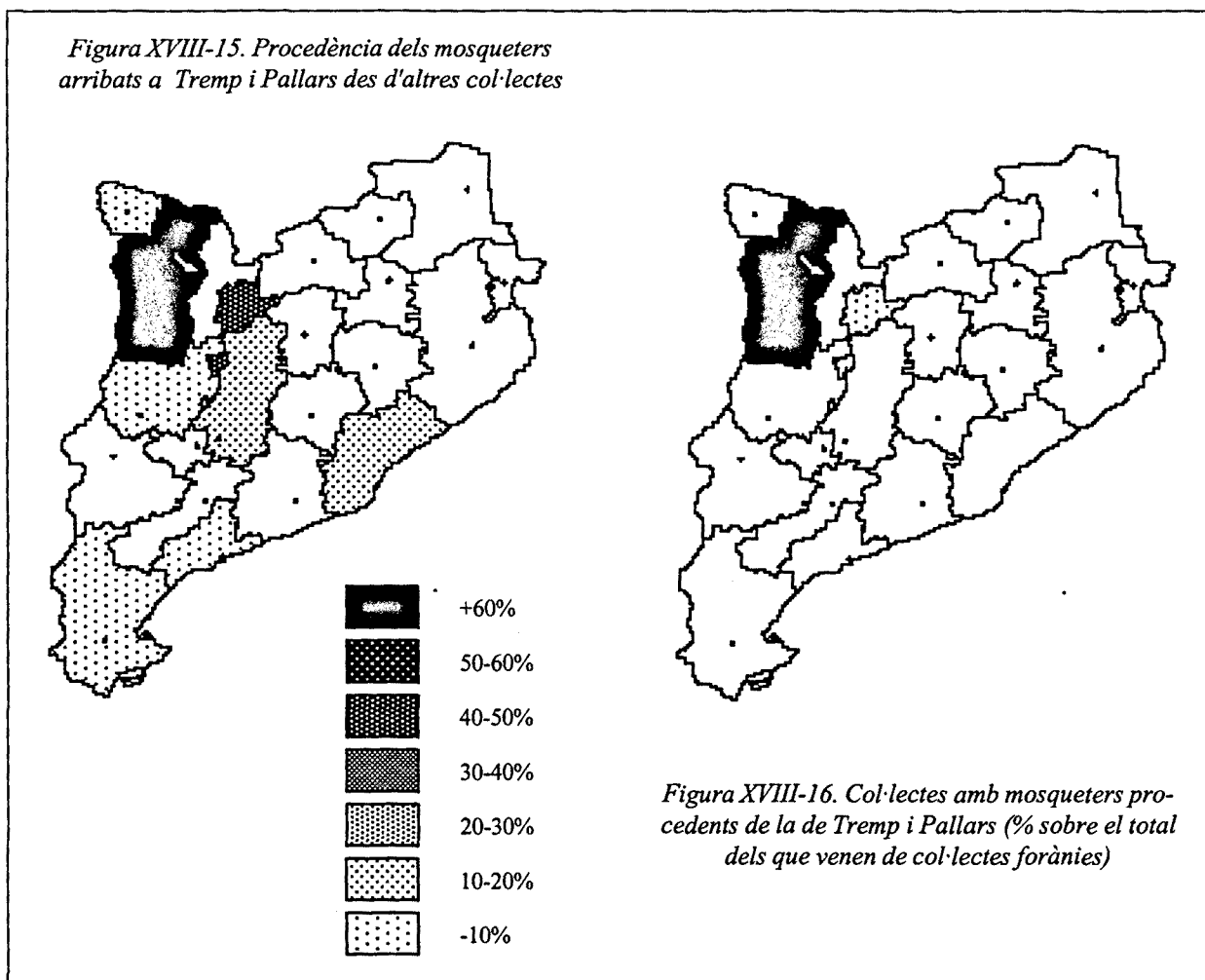
Els oficials ordinaris no interessen, en canvi, als estaments privilegiats. Trobem, a més, en un paper molt secundari el grup que acostuma a acumular la major part dels nomenaments de collidor guarda ordinari o credencer, els mercaders. Només un de cada cinc oficials ordinaris de la col·lecta és definit en el moment del seu nomenament com a mercader o negociant, una mica més de la meitat del que és habitual a la majoria de les col·lectes. Pot relacionar-se aquest desinterès amb el baix nivell de bolla per habitant que mostra la col·lecta? Probablement. El que sí podem afirmar amb seguretat és que aquests oficis van a parar a mans sobretot dels menestrals (40%) i en menor grau a les dels artistes (25%) i pagesos (10%). Només Vic (40%),

Lleida (41,8%), Camprodon (46,7%) i Puigcerdà (47,8%) presenten un percentatge superior de menestrals entre els seus oficials ordinaris.

Un de cada cinc oficials ordinaris nomenats procedeixen d'altres localitats. Destaquen especialment els barcelonins nomenats per alguns oficis a la col·lecta. Així, trobem dos sastres de la capital del país proveïts com a receptors i conservadors dels llibres i diners del General a la vila i col·lecta el 1575 i 1577. Encara un altre negociant barceloní —n'hem vist fins i tot un diputat local— és nomenat veedor dels safrans a Tremp el 1572. No a tot arreu, però, existeix aquest desarrelament i també a la col·lecta de Tremp i Pallars trobem alguns casos de vinculació dels oficis locals de collidor i guarda ordinària a una família. Cal assenyalar que els tres casos coneguts corresponen a la Vall d'Àneu, la zona més allunyada de la capital de la col·lecta, on la Diputació sembla confiar més que enlloc en alguns fidels.

Per exemple els pagesos Camporsí d'Alòs (a l'actual municipi de l'Alt Àneu) com a collidors a la Vall d'Àneu i port de Salau: Joan i Blasi es succeeixen pel febrer del 1583. Els també pagesos Campi, d'Escaló (a la Guingueta d'Àneu), aconseguen també l'ofici de collidors i guardes ordinàries a la vila: Joan és nomenat a finals del 1572 i ratificat l'estiu de l'any següent; Jaume Joan el succeeix pel juliol del 1587. Encara un Jaume Campi és nomenat guarda ordinària més al sud, a la Pobla de Segur l'estiu del 1573. A la capital de la Vall, Esterrí d'Àneu, la Diputació disposa la seva confiança sobretot en els Mestre: pare i fill del mateix nom, Magí, reben el corresponent nomenament de collidor pel març del 1569 i el desembre del 1582.

Aquesta mena de patrimonialització familiar es produeix al sud només—i encara parcialment—en el cas d'un dels oficis de veedor dels safrans a Conques. Els Fontelles, sabaters de la vila, obtenen el nomenament com a tals encara que no de forma successiva (Jaume pel març del 1566 i Francesc l'estiu del 1584). Encara un Miquel Fontelles apareix el 1600 com a tenedor de la tenalla del General a la vila, fet que mostra la seva participació en la recaptació de la bolla local. Si els menestrals destaquen pel que fa al control dels oficis ordinaris, els pagesos es fan gairebé amb tres de cada quatre designacions per als oficis extraordinaris. Amb un 76,5% dels nomenaments els pagesos del Pallars es situen 20,2 punts per sobre dels seus homòlegs del conjunt del país. Els menestrals obtenen només un 17,6% de les provisions dels oficis, menys de la meitat de la mitjana catalana (40%).

Com hem assenyalat en el cas de gairebé tota la resta de col·lectes pirinenques, a Tremp i Pallars els mosquetes o guardes extraordinaris es mantenen als seus càrrecs per un període de temps superior a l'habitual (1,6 triennis, per l'1,3 de mitjana general al país). La perillositat i l'aïllament de certes zones de la col·lecta potser porta els diputats locals a confiar més el control del territori a persones i famílies de confiança. El cert és que alguns indicis mostren bé un escàs interès de la Diputació per millorar el control del territori,

bé la impossibilitat de comptar amb el personal necessari. Així, mentre la col·lecta agrupa el 3,6% de la població catalana, la Diputació només hi destinarà entre el 1560 i el 1599 un 1,2% del total dels seus mosquetes. Aquest percentatge oscil·larà fortament al llarg del període: passarà del 2,6% dels triennis 1560-1569 a la vora de l'1% entre 1569 i 1587.

Només a finals de segle, a partir de la reestructuració decretada per les Corts del 1585, el percentatge de guardes extraordinàries de la col·lecta respecte al conjunt del país ascendirà al 4,2%, si bé més per la reducció del personal a la majoria de les col·lectes que no pas per l'augment del propi. Pot obtenir-se una visió molt semblant a través de l'anàlisi de la densitat d'aquests mosquetes damunt del terreny, calculada en oficials per cada cent focs d'habitants. Es tracta d'un índex fictici, atès que acumula els nomenaments del període 1560-1599 i els projecta sobre les dades demogràfiques del fogatge del 1553, però pot servir d'indicador d'aquesta densitat, sobretot a tall comparatiu entre capital i perifèria, i entre les diverses col·lectes.

Els únics quatre nomenaments detectats en residents a la capital ens atorguen una densitat a Tremp de 3,5 oficials per cada cent focs, amb la qual la vila supera altres capitals de col·lecta com ara Viella (1,7), Perpinyà (2,6), Tarragona (3), Vilafranca del Penedès (3,1), Girona (3,3) o Balaguer (3,5), encara que —a diferència de la capital del Pallars— sovint es tracta de ciutats d'un important gruix demogràfic. A la resta de la col·lecta aquest índex de densitat cau fins a un 0,8%, amb el qual la demarcació supera les parts foranes d'altres cinc col·lectes: la Vall d'Aran (0,2), Montblanc (0,5), Lleida (0,5), Castellbò (0,6) i Vic (0,8). La major part dels guardes extraordinaris pallaresos són reclutats fora de la capital. La vila de Tremp només compta amb un 4,4% de la població total de la col·lecta i, per tant, difícilment pot aportar el gruix del personal temporalment al servei de la Diputació.

Un 84% dels mosquetes resideixen, doncs, fora de la capital (figura 14). Destaquen dues zones especialment. Una primera a l'actual comarca del Pallars Jussà, a l'eix que travessa d'est a oest el sud de la col·lecta a través dels termes de la mateixa capital i l'actual municipi d'Isona i Conca Dellà (amb la vila de Conques com a centre principal). Més al nord, al Pallars Sobirà, la Vall d'Àneu es converteix en la principal subministradora de mosquetes a la Diputació local. En especial l'actual municipi de l'Alt Àneu. Davant de les dificultats de reclutament que abans hem intuït no resulta estrany que gairebé quatre de cada deu mosquetes nomenats a la col·lecta de Pallars procedeixen d'altres demarcacions de la Diputació (un percentatge onze punts superior al de la resta del país).

Els principals centres que determinen la composició social d'aquests mosquetes ens indiquen influències a tenir ben en compte (figures 15 i 16). Un 43,7% dels guardes foranis procedeixen de la veïna col·lecta de la Seu d'Urgell, no pas de la més propera, però poc poblada terra de Castellbò. Percentatges notables de mosquetes arriben des de col·lectes més llunyanes, el que fa pensar en les dificultats de la Diputació a l'hora de consolidar una administració pròpia al Pallars. Un 18,7% dels nomenaments recauen en barcelonins i un 12,5% en mosquetes procedents de Cervera. Igualment, hem detectat la presència de guardes arribats des de Tarragona o fins i tot Tortosa. La Diputació pràcticament no compta amb cap guarda extraordinari procedent del Pallars servint la institució fora de la seva col·lecta. Només a la Seu d'Urgell trobem el petitíssim percentatge del 7% de mosquetes procedents de terres orientals.

La implantació de la Diputació del General sembla presentar deficiències notables que, d'altra banda, els pobríssims resultats de la recaptació de bolla testimonien. Al llarg de la segona meitat del Cinc-cents, però, es desenvolupa una estructura organitzativa més complexa, que mira de subsanar alguns dels problemes derivats d'un difícilíssim control del territori. Així, tot i la reduïda recaptació local, aquesta mostra una col·lecta que escapa en certa manera a la tendència general de recessió que acompanya totes les col·lectes pirinenques tret de la de Camprodon. Potser amb major claredat que enlloc del país, els oficis locals es distribueixen socialment de forma ben delimitada. Els donzells aconseguixen un grau notable de domini sobre la màxima representació local de la Diputació. Els menestrals, per la seva banda, controlen els oficis ordinaris, mentre els pagesos acaparen els de mosquetes o guardes extraordinàries. Una delimitació de funcions clara, per a una col·lecta on la Diputació s'introdueix de forma penosa.

COL·LECTA DE LA VALL D'ARAN

Amb 621,8 quilòmetres quadrats, la col·lecta de la Vall d'Aran era una de les més petites del país, només per davant de Castelló d'Empúries (605,4) i Tàrrrega (468,8). Per davant, els 977,4 quilòmetres quadrats de Camprodon i els 982,9 de Tarragona quedaven a molta distància. Les col·lectes més grans del país, les de Girona i Tortosa multiplicaven per sis i cinc respectivament l'extensió de les terres araneses. La col·lecta abastava un total de vint-i-un llocs, identificats durant la segona meitat del Cinccents, dins els nou municipis que actualment integren la comarca de la Vall d'Aran, amb la qual els seus límits coincidien exactament. L'eix central d'aquesta unitat geogràfic venia i ve determinat pel curs de la Garona, que travessa la col·lecta de part a part i al bell mig de la qual es troba la seva capital, Viella. El límit meridional de la col·lecta ve marcat sobretot per la cresta de les Salenques i la serra de Tumenèja, amb alçades que superen els tres mil metres, i que acullen alhora el naixement de la Noguera Ribagorçana, nexa d'unió amb l'Alta Ribagorça.

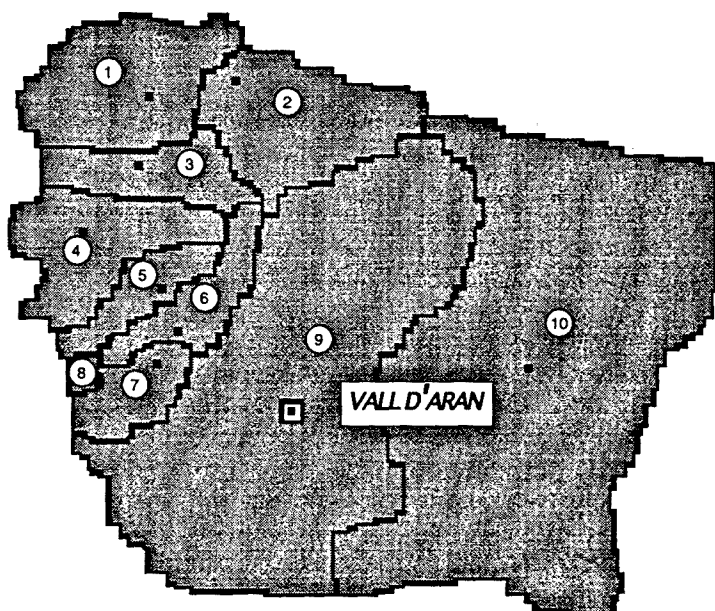
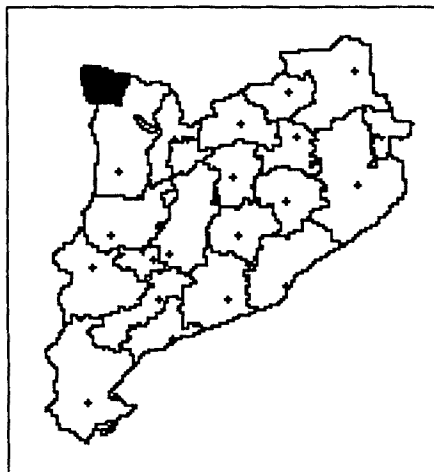

Figura XIX-1. Les universitats de la col·lecta de la Vall d'Aran

- ARRES (5)
- BAUSÉN (1)
- BÒRDES, Es (7)
- BOSSÒST (4)
- CANEJAN (2)
- LÈS (3)
- NAUT ARAN (10)
- VIELHA E MITJARAN (9)
- VILAMÓS (6 i 8)

A l'est, els límits amb els Pallars venen marcats per un seguit de fites, entre les quals els tucs de Ratera de Colomers, la Cendrosa, Llança i la Coma Gireta (i també per la capçalera de la Noguera Pallaresa al pla de Beret). El pas del port de la Bonaigua, a 2.072 metres d'alçada, uneix dificultosament la comarca amb les terres pallareses. El límit nord de la col·lecta presenta dos parts ben definides: una continuació en alçada de la separació amb el Pallars, amb un seguit de tucs com ara el d'Eth Mith, Pietar, Mauberme i Crabèra, a l'oest, que separen clarament la col·lecta de l'Arieja; a l'est en canvi, la vall de la Garona s'obre vers el Llenguadoc per tancar-se novament en els límits orientals de la comarca amb les terres de Comenge. La sortida natural llenguadociana, doncs, marcarà fortament la personalitat d'aquestes terres.

La col·lecta de la Vall d'Aran és la menys poblada del país si ens atenem al recompte efectuat pels fogatjadors del 1553. Només 558 focs d'habitants, que donen lloc a una densitat de 0,90 focs per quilòmetre quadrat, menys de la meitat de la mitjana catalana situada gairebé exactament en 2, però superior a la de les col·lectes també pirinenques de Berga (0,82), Vilafranca de Conflent (0,80) i Castellbò (0,65). Tanmateix, l'estimació de mitjans del Cinccents sembla escadussera i P. Poujade és de l'opinió que la població aranesa es mogué entre els 4.000 i els 5.000 habitants al llarg dels segles XVI i XVII. A mitjans del Cinccents, els principals nuclis

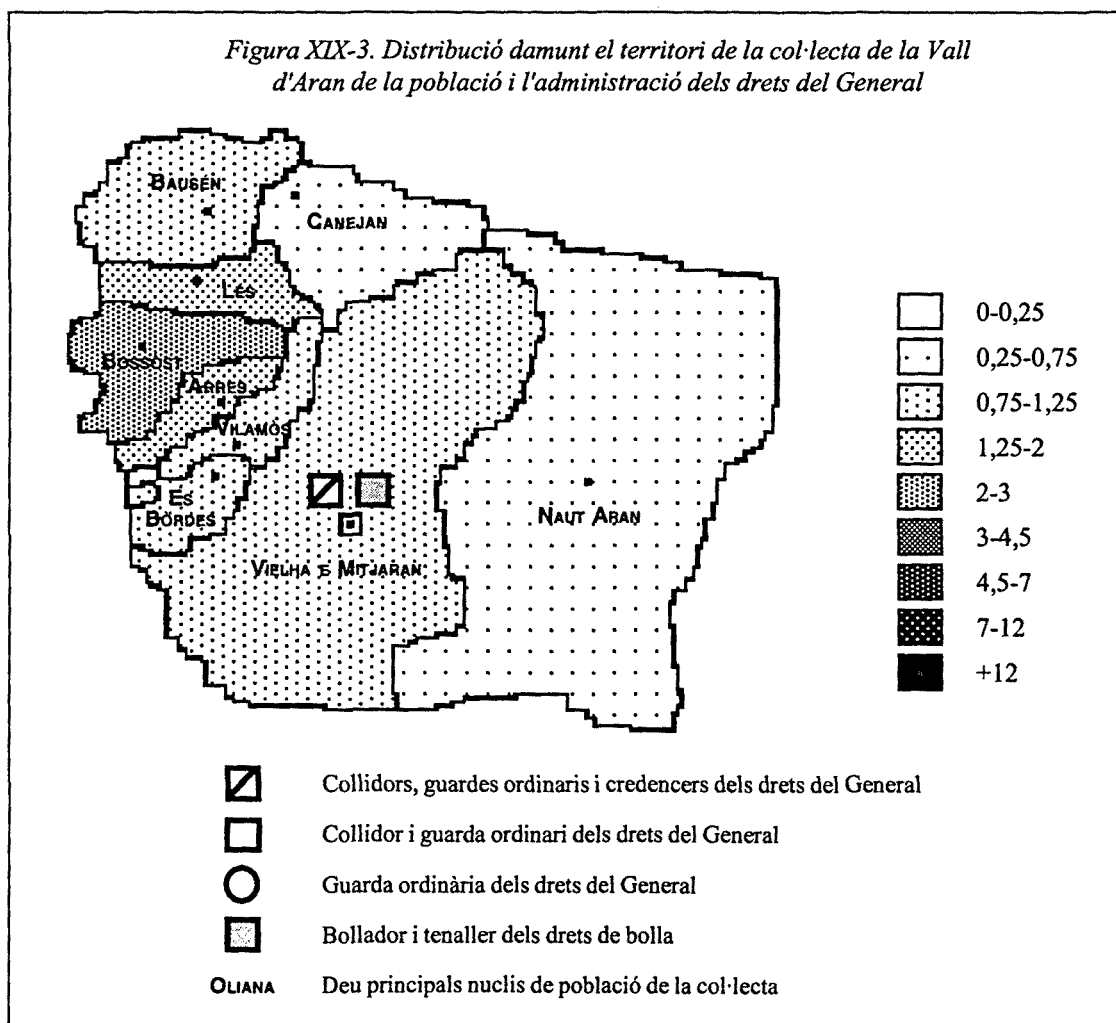
Figura XIX-2. Població de les universitats de la col·lecta de la Vall d'Aran segons el fogatge del 1553

Vielha e Mitjaran	197
Naut Aran	164
Bossòst	60
Lés	40
Es Bòrdes	27
Bausén	20
Arres	20
Vilamòs	15
Canejan	15

de població s'agrupen al terme de l'actual municipi de Vielha e Mitjaran (197 focs). L'extensíssim municipi de Naut Aran, que agrupa avui gairebé tota la meitat oriental de la Vall comptava amb 164 focs d'habitants (figura 2). La segona població en importància a l'extrem occidental era Bossòst.

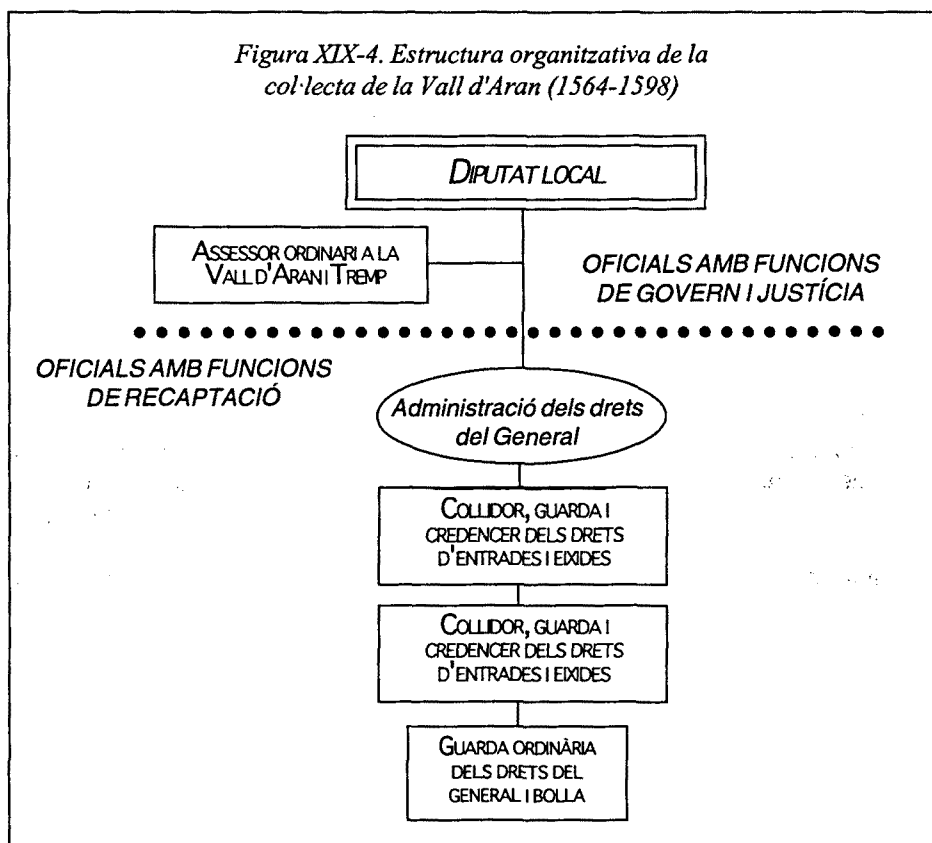
La divisió interna tradicional de la Vall a nivell administratiu, en base als anomenats "terçons" (sis per al Cinccents), ha estat analitzada per P. Poujade i M. A. Sanllehy. Pel que fa a la Diputació, el capítol tercer de les Corts de Montsó del 1510 ratificà el seu dret a "exigir en las taulas hont los parria los drets de Generalitats de las mercaderias e altres coses que, exit de Cathalunya, entraran en la dita Vall, e exint de la dita Vall

Figura XIX-3. Distribució damunt el territori de la col·lecta de la Vall d'Aran de la població i l'administració dels drets del General

entraran en Catalunya". Per aquest motiu, la institució comptava amb una estructura molt simple, de fet, la més reduïda del país. Els seus cinc oficials estables residien a la capital, i encara l'únic assistent del diputat local, l'assessor ordinari, passava la major part de l'any a les terres del sud, en ocupar-se també dels afers jurídics relatius a la col·lecta de Tremp i Pallars. L'ofici, a més, havia estat creat només el 1560: abans d'aquesta data el diputat local comptava només amb l'assistència d'un sol oficial en les tasques de recaptació. La Diputació disposava, doncs, de dos oficials estables directament depenents per al control d'un territori de més de 600 quilòmetres quadrats. El 1564, l'ofici únic de collidor dels drets d'entrades i exides a Viella fou desdoblada en dos, seguint la tendència general catalana. Finalment, el 1584, la Diputació decidí crear una guarda ordinària dels drets del General i de la bolla de plom i segell de cera, que actués no només a la capital, sinó també a la resta de la col·lecta.

La taula de Viella actuava, per tant, com a únic filtre fiscal a la col·lecta (figura 3). Dos vies entraven en direcció a la capital. Des de l'oest, a través d'Eth Portilhon, un pas situat a 1.320 metres d'alçada, un camí portava caminants i mercaderies procedents de Banhèras-de-Luishon, a Comenge. Des del nord, remuntant la vall de la Garona, els viatgers arribats des de Foix i Tarascó entraven a la col·lecta a través del Pònt de Rei,

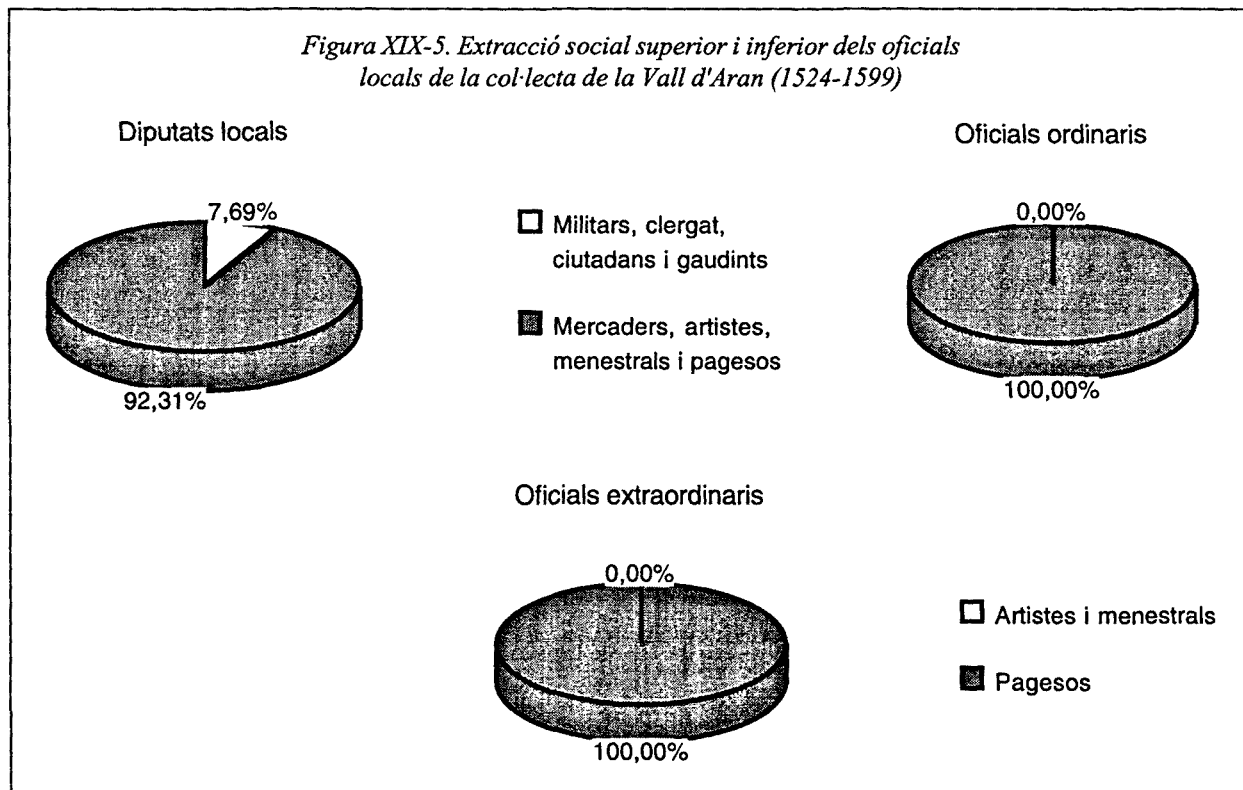

passant pels termes de Bausén i Lés. Un i altre camí es trobaven a Bossòst, segon centre de població en importància que, tanmateix, no disposava de cap mena d'administració estable en representació de la Diputació. Des d'aquella vila, caminant cap a l'est sense deixar la riba de la Garona, s'arribava a Viella. Aquells qui desitjaven continuar el seu camí vers el Pallars havien de continuar la mateixa ruta per Salardú (Naut Aran) i l'esmentat port de la Bonaigua.

Els oficials de la col·lecta de la Vall d'Aran —com la mateixa diputació local— presenten uns trets característics força específics (figura 5). Entre els diputats locals aranesos es troben del tot absents nobles i ciutadans. Només el clergat —i encara en una proporció inferior a l'habitual— mostra algun interès per assolir la màxima dignitat de la Diputació a la col·lecta. Entre les vint-i-una demarcacions territorials catalanes, la d'Aran és la que presenta un percentatge més baix de diputats locals pertanyents als estaments rectors de la societat (només Camprodon s'hi aproxima). Entre els grups no privilegiats, a més, trobem un altre element

Figura XIX-5. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de la Vall d'Aran (1524-1599)

específic en l'extracció social dels diputats locals: l'important pes dels pagesos. Així, els dos grups més representats són els mercaders (46,1%) i els pagesos (38,5%), tots dos —especialment els segons— amb un paper molt més important de l'habitual. De fet, la Vall d'Aran i Castellbò són les dos úniques col·lectes on els pagesos guanyen una quota de participació en l'ofici de diputat local.

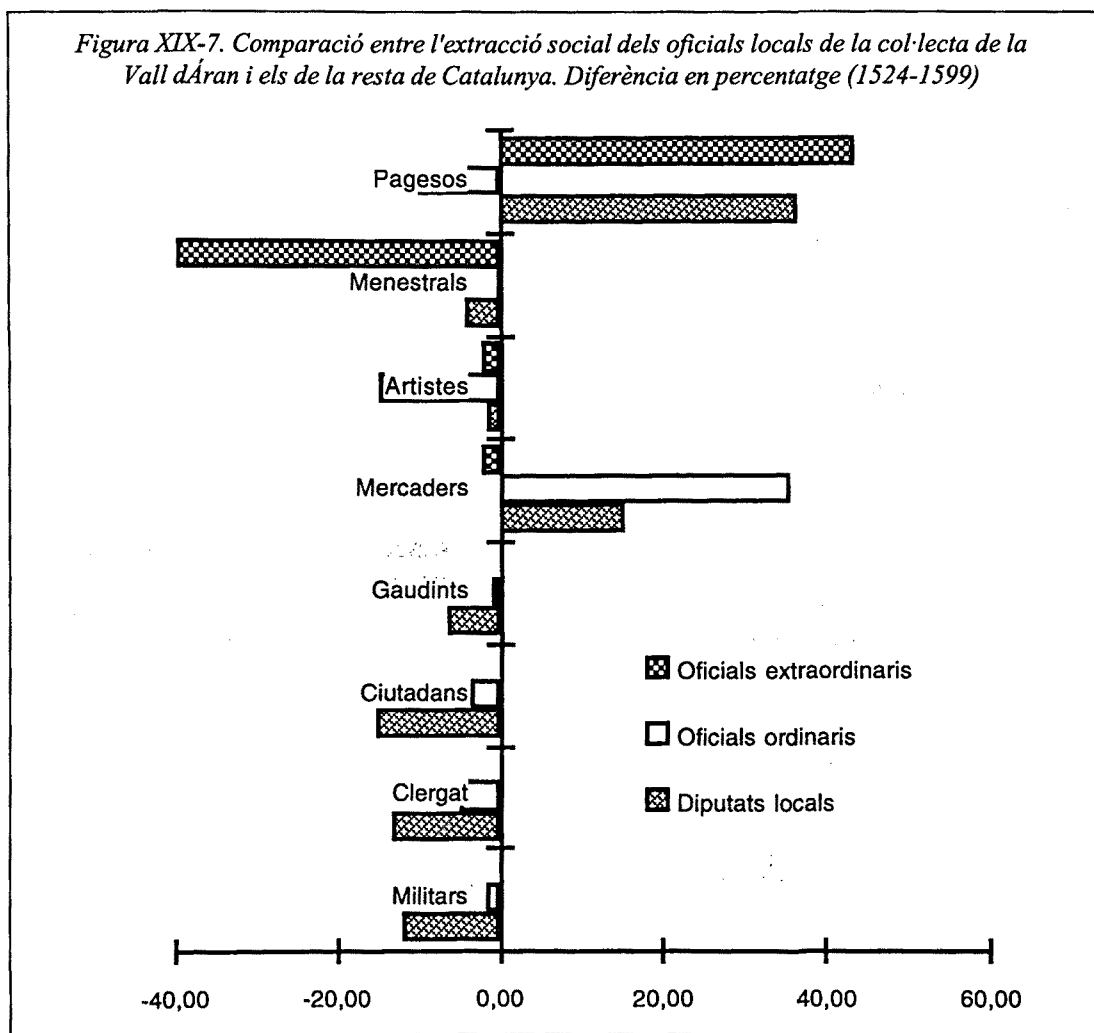
Durant la segona meitat del Cinccents, podríem dir que l'ofici de diputat local era cosa d'una família. Els monjo, —entre els quals trobem mercaders i pagesos— acaparen gairebé quatre de cada deu nomenaments. El mercader Antoni és el primer en obtenir l'ofici el 1566. Repetirà el 1573, però dos anys després serà substituït per Pere Monjo, pagès, qui aconseguirà allargar el seu mandat com a diputat fins el 1578 i encara tornar a ésser escollit des de Barcelona el 1586. Fruit d'aquest domini, altres Monjo accedeixen també als oficis de collidor, guarda extraordinària i credencer a Viella: Ramon n'aconsegueix el nomenament l'estiu del 1581 —just en acabar, per tant, el mandat de Pere Monjo com a diputat local— i Joan, calceter en el moment de la provisió, accedeix al mateix ofici l'abril del 1587. A part dels Monjo, entre la resta dels diputats locals aranesos només veiem repetir-se els Morelló: Joan, negociant de la vila, obté el nomenament el 1590 i en acabar el trienni el substitueix un pagès de nom Joan Morelló.

Figura XIX-6. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de la Vall d'Aran (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	-	-	-
Clergat	7,69	-	-
Ciutadans	-	-	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	46,15	75,00	-
Artistes	7,69	-	-
Menestrals	-	25,00	-
Pagesos	38,46	-	100,00

L'ofici de diputat local, a més, no interessa fora del marc estrictament local de la capital. Entre 1524 i 1599, només en trobem dos que no resideixin a la mateixa Viella: el mercader Joan de Miquel (nomenat el 1581) ho fa a Gausac, i Joan Pinós (1599), pagès, a Betren. Un i altre lloc, però, pertanyen avui al terme de Viella. Pel que fa als oficis ordinaris de la col·lecta, disposem de dades molt escadusseres, que ens permeten només una aproximació molt arriscada a l'extracció social dels servidors de la Diputació. En tots els casos es tracta de membres dels dos grups abans esmentats, mercaders i pagesos. El treball menestral sembla tenir un paper prou migrat a la demarcació aranesa. A part de l'activitat de la família Monjo, entre els collidors, guardes ordinàries i credencers de Viella trobem els Binós com a important punt de referència. Així, Auger obté el nomenament del consistori barceloní pel novembre del 1587 i nou anys després el succeeix en l'ofici Bernat de Binós. El 1584, els Binós havien accedit també puntualment a l'ofici de diputat local a través d'un mercader anomenat Joan.

Figura XIX-7. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de la Vall d'Aran i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

Pel que fa als mosquetes o guardes extraordinàries, ens trobem també davant d'una mostra excessivament reduïda. Deixem constància, però, del fet que tots els nomenaments de la segona meitat del Cinccents corresponen a pagesos. Els mosquetes aranesos, a més, presenten l'índex més alt del país pel que fa a la permanència en els seus oficis. Es tracta, com hem anat començant, d'una de les característiques de l'ofici a terres pirinenques: de fet, Aran, juntament amb la Seu d'Urgell, Camprodon, Castellbò i Pallars, presenten els cinc índexs més elevats de tot el país. D'altra banda, la proporció de mosquetes aranesos en el conjunt del país és baixíssima. Si la població de la col·lecta representa només un 0,78% de la del conjunt del país per als fogatjadors del 1553, el nombre de mosquetes al servei de la Diputació a la col·lecta entre 1560 i 1599 representa només un 0,15%, un percentatge que es manté prou estable al llarg de tot el mig segle.

La manca d'efectius per a la fiscalització de la col·lecta aranesa sembla notable. La Diputació local presenta igualment el percentatge més baix del país pel que fa a nombre d'oficials per cada dent focs al llarg del mateix

Figura XIX-8. Procedència dels mosqueters arribats a la Vall d'Aran des d'altres col·lectes

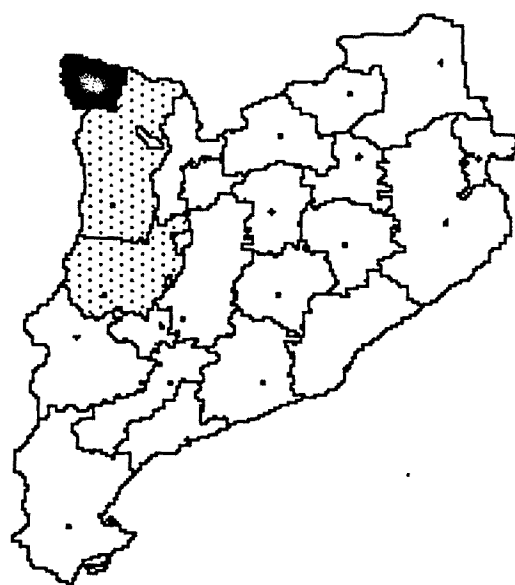
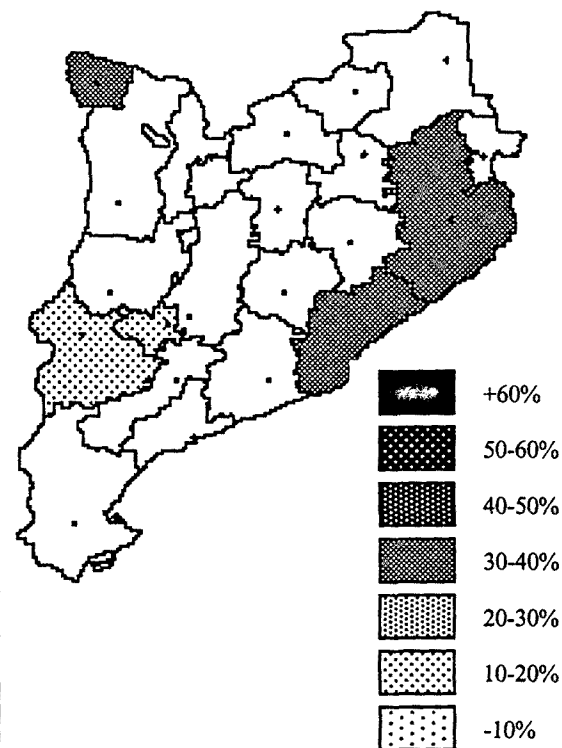

Figura XIX-9. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de la Vall d'Aran (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

període. No existeixen diferències al respecte entre els oficials nomenats residents a la capital i a la part forana de la col·lecta: tant a Viella com a la resta de la diputació local apareixen els índexs més baixos del país. De fet, un nombre important dels mosqueters que serveixen la Diputació al territori aranès procedeixen d'altres col·lectes. Amb la de Castellbò, es tracta de les úniques demarcacions fiscals del país on existeix un major nombre de mosqueters procedents d'altres diputacions locals.

El consistori barceloní es veu obligat a enviar guardes extraordinàries a Aran des d'indrets ben llunyans (figura 8). Així, les col·lectes de Barcelona i Girona aporten cadascuna un de cada tres mosqueters arribats, i l'altre terç se'l reparteixen a parts iguals els guardes procedents de Lleida i Tàrrrega. Pel que fa als fluxes de sortida, els aranesos només són presents —i encara així, en proporcions molt reduïdes— a les col·lectes veïnes de ponent: a Tremp i Pallars obtenen un 6,2% dels nomenaments, i a Balaguer un 3,4% (figura 9). Es tracta, sens dubte, d'uns intercanvis molt limitats i ben específics de la problemàtica aranesa.

En conclusió, l'organització de la diputació local aranesa resulta clarament la més incipient del país. La institució compta amb un organigrama enormement simplificat i limitat a la capital, on resideix només un 21% de la població total de la demarcació, segons el fogatge de 1553. L'escassa importància social dels oficis locals es reflecteix en l'acaparament per part de mercaders i pagesos a tots els nivells, des dels més alts —el de diputat local—, fins als oficis de collidors o guarda ordinària. La Diputació entrega pràcticament les regnes del seu govern a una família, els Monjo, que actuen com a veritable cap visible de la institució a nivell local durant la segona meitat del Cinccents. Al mateix temps, però, aquesta estratègia mostra les dificultats de reclutament d'un major nombre d'oficials de confiança a la col·lecta. Els mosqueters al servei de la Diputació a Aran són molt escassos i en la majoria dels casos arriben des de punts ben llunyans, fins i tot, de la Catalunya litoral. Davant d'aquest panorama de feblesa, les instruccions de control fronterer enviades des de Barcelona en recolzament dels inquisidors a finals de la dècada dels seixanta, difícilment podien ésser satisfetes per la raquítica delegació de la Diputació a la comarca de la Vall d'Aran.

COL·LECTA DE VIC

Les terres de Vic s'estenien al llarg de 1.426,3 quilòmetres quadrats. La magnitud d'aquesta superfície la situava com la dotzena de vint-i-dos col·lectes, en el mateix context d'altres tres diputacions locals de semblant extensió: per darrera de Montblanc (1.486,2) i Puigcerdà (1.437,6), i per davant de la veïna col·lecta de Manresa (1.397,5). Com aquesta, el seu territori coincidia bàsicament amb la comarca de la qual avui és capital. Dins aquest espai s'agrupaven noranta-cinc llocs

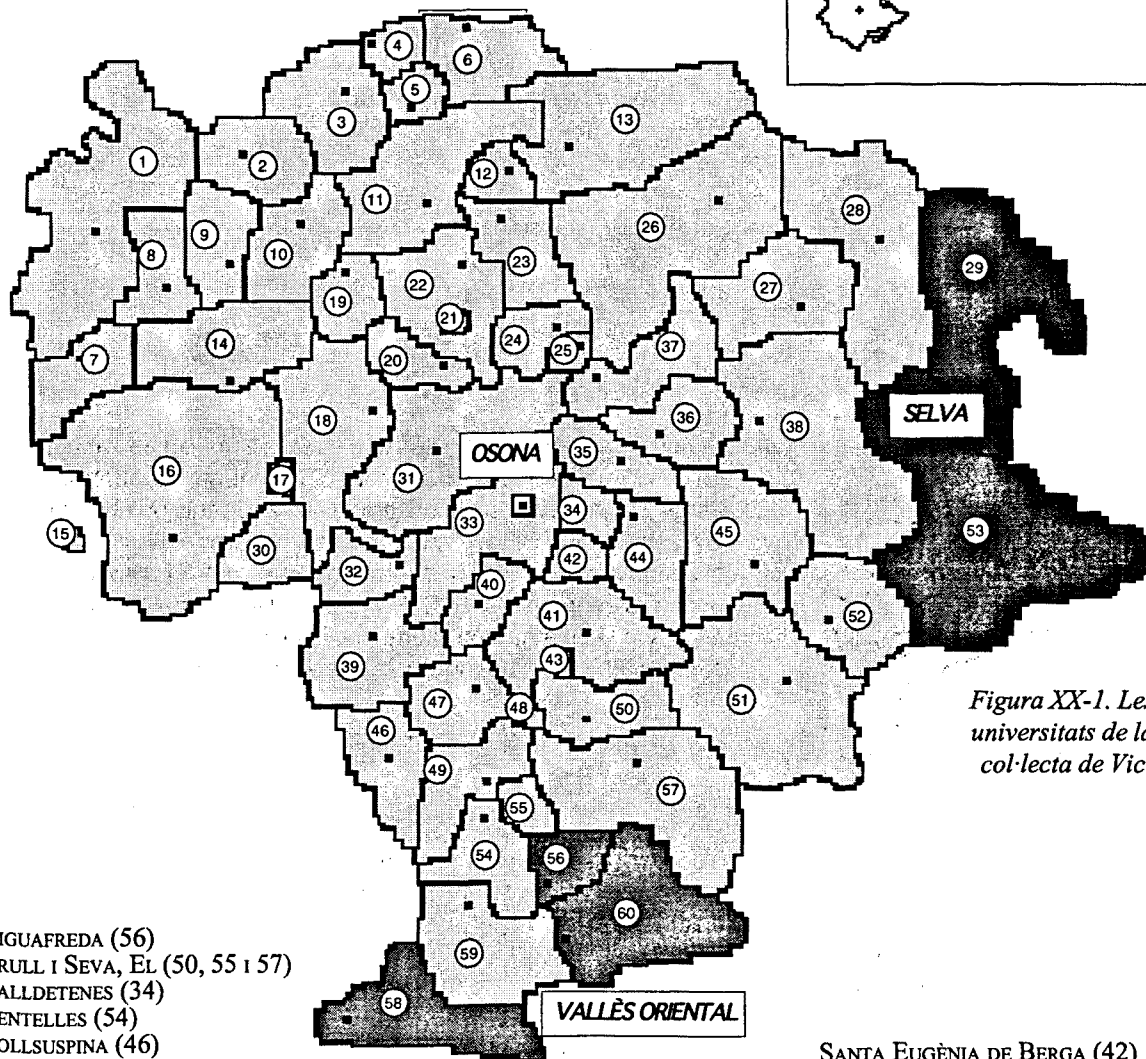
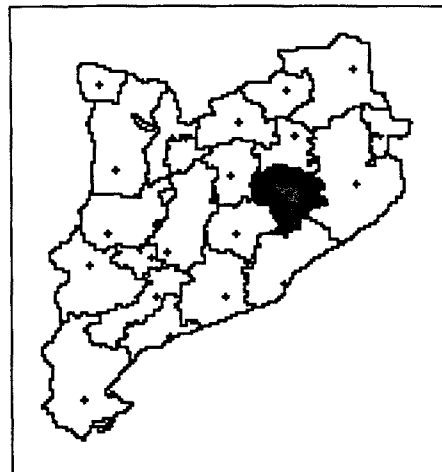

Figura XX-1. Les universitats de la col·lecta de Vic

AIGUAFREDA (56)
 BRULL I SEVA, EL (50, 55 i 57)
 CALLDETENES (34)
 CENTELLES (54)
 COLLUSPINA (46)
 ESPINELVES (52)
 FOLGUEROLS (35)
 GURB (31)
 HOSTALETS DE BALENYÀ, ELS (49)
 LLUÇÀ (1)
 MALLA (40 i 48)
 MANLLEU (24)
 MUNTANYOLA (17, 30 i 39)
 OLOST (14)
 ORÍS (11)
 ORISTÀ (15 i 16)
 PEDRAFITA O PERAFITA (9)
 PRATS DE LLUÇANÈS (7)
 RODA DE TER I LES MASIES DE RODA (25 i 37)
 RUPIT I PRUÏT (28)
 SANT AGUSTÍ DE LLUÇANÈS (2)

SANT BARTOMEU DEL GRAU (18)
 SANT BOI DE LLUÇANÈS (10)
 SANT HILARI SACALM (53)
 SANT HIPÒLIT DE VOLTREGÀ I MASIES DE VOLTREGÀ (21 i 22)
 SANT JULIÀ DE VILATORTA (44)
 SANT MARTÍ D'ALBARS (8)
 SANT MARTÍ DE CENTELLES (59)
 SANT PERE DE TORELLÓ (13)
 SANT QUIRZE SAFAJA (58)
 SANT SADURNÍ D'OSOMORT (45)
 SANT VICENÇ DE TORELLÓ (12)
 SANTA CECÍLIA DE VOLTREGÀ (20)

SANTA EUGÈNIA DE BERGA (42)
 SANTA EULÀLIA DE RIUPRIMER (32)
 SANTA MARIA DE BESORA, SANT QUIRZE DE BESORA I MONTESQUITU (4, 5 i 6)
 SANTA MARIA DE CORCÓ (26)
 SOBREMUNT (19)
 SORA (3)
 SUSQUEDA (29)
 TAGAMENENT (60)
 TARADELL (41)
 TAVÉRNOLES (36)
 TAVERTET (27)
 TONA (43 i 47)
 TORELLÓ (23)
 VIC (33)
 VILADRAU (51)
 VILANOVA DE SAU (38)

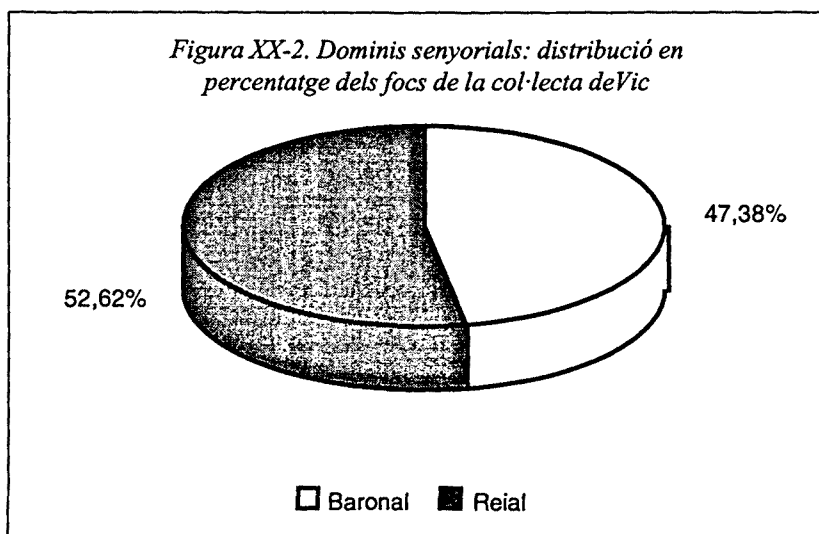
segons les dades que hem recollit per a la segona meitat del Cinc-cents i, en l'actualitat, quaranta-nou termes municipals, quaranta-quatre dels quals pertanyen a la comarca d'Osona. De tots els seus municipis actuals només els municipis d'Alpens i Vidrà, al nord de la col·lecta, pertanyien a la veïna demarcació de Camprodon.

La col·lecta agrupava, en canvi, els termes de Sant Hilari Sacalm i Susqueda (Selva) i d'Aiguafreda, Tagamanent i Sant Quirze de Safaja (Vallès Oriental), avui fora de la demarcació osonenca. Els seus límits geogràfics coincidien en bona mesura, per tant, amb els de l'actual comarca d'Osona. Aquesta s'estructura al voltant de la plana de Vic travessada pels rius Ter i Congost. Es troba voltada de relleus més alts, pertanyents als Pre-pirineus al nord, a la Serralada Transversal, al nord-est, a la Serralada Pre-litoral al sud i est i a la mateixa Depressió Central catalana a l'oest. Constitueix, per tant, una unitat geogràfica ben definida històricament. Amb aquests cingles coincideixen diverses sub-comarques dotades també d'una certa personalitat en el context osonenc.

Així, al nord-oest, en contacte amb la Depressió Central, trobem la regió del Lluçanès, i al nord-est, a la Serralada Transversal, el Cabrerès o Collsacabra, i a la Serralada Pre-litoral la regió de les Guilleries. És la unitat d'aquestes regions situades a la riba del Ter el que fa que els municipis avui selvatans de Susqueda i Sant Hilari Sacalm es trobessin integrats dins la col·lecta de Vic. Si aquesta superfície la situa en el dotzè lloc del país, el mateix cal dir pel que fa a la seva població. Amb el 2.418 segons el fogatge del 1553, la demarcació vigatana es situa en una magnitud demogràfica semblant a la de la col·lecta de Tremp i Pallars (2.576), lluny dels 3.132 focs de Balaguer i clarament per davant dels 1.794 de Castelló d'Empúries, que es situen just per abans i després de Vic.

Aquesta equilibrada extensió i habitants en el context català la situa, amb 1,70 focs per quilòmetre quadrat com la desena de les vint-i-dos col·lectes pel que fa a densitat de població. Es troba a prop de la demarcació lleidatana (1,96) i just per davant de la de Vilafranca del Penedès (1,69). A la col·lecta resultava dominant la jurisdicció reial (figura 2). Cal distingir, però, entre homes i territori. El monarca comptava amb el domini exclusiu de l'alta i la baixa justícia damunt un 52,6% dels focs d'habitants de la col·lecta. En canvi, el seu domini del territori es reduïa a un 32,9% de la superfície i un 41,5% dels llocs. Les xifres indiquen ben clarament el major grau de domini reial damunt els principals nuclis de població de la col·lecta. Convé assenyalar la concentració d'aquest patrimoni reial (figura 3). A excepció de l'aïllat terme de Tagamanent, al Montseny, límit meridional de la col·lecta, trobem dos zones clarament definides: la més important, en torn de la capital, estenent-se vers el sud fins al terme de Collsuspina. L'altra, al nord-oest, comprenent les terres del Lluçanès i, més al nord, els termes de Santa Maria i Sant Quirze de Besora i Montesquiú, en el camí de Ripoll.

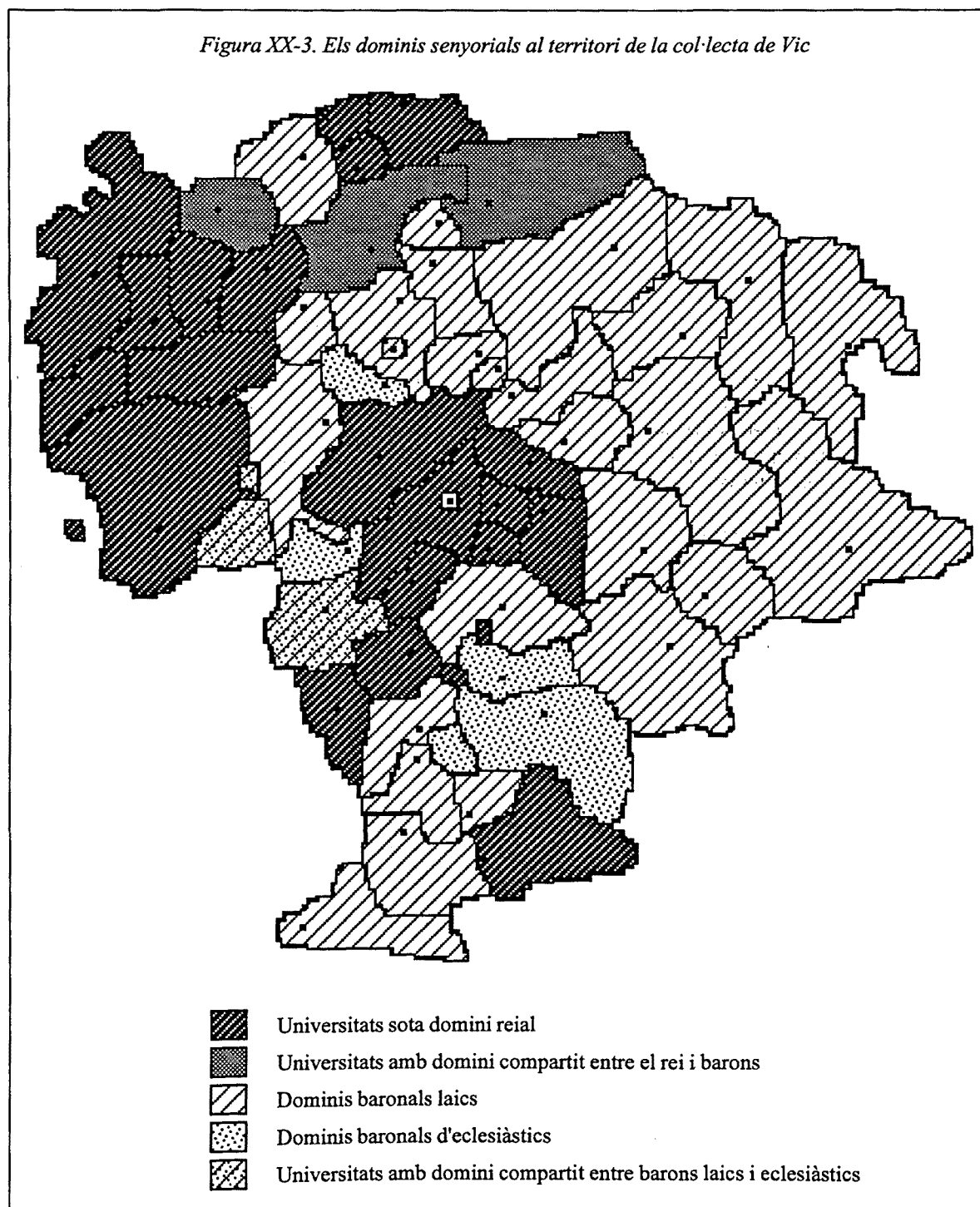
Les possessions del primer baró laic de la col·lecta, el marquès d'Aitona, es trobaven concentrades en la seva major part al voltant de l'eix format pel Ter al nord de Vic. Torelló era el centre principal d'aquestes terres que

abastaven els termes de Sant Pere de Torelló —compartit amb el monarca—, el de Sant Vicenç de Torelló, Torelló, Manlleu, Roda de Ter, les Masies de Roda i Santa Maria del Corcó, vers el Collsacabra. En aquesta regió nord-oriental, els Aitona senyorejaven alguns llocs dels termes de Rupit i Susqueda. Fora d'aquest gran nucli de la riba del Ter, gaudien també del domini damunt els termes de Sant Bartomeu del Grau a l'oest — que, de fet, separava en dos les possessions reials al Lluçanès i a la plana de Vic— i de Sant Sadurní d'Osomort i Espinelves, a l'est de la capital. A finals de segle el marquès d'Aitona mantenia la seva jurisdicció particular damunt una quinzena de llocs de la col·lecta i 344 focs segons el fogatge del 1553.

Amb aproximadament la meitat dels vassalls trobem a mitjan segle els barons de Centelles i el llinatge Vilademany-Cruïlles. Els dominis feudals dels primers es troben perfectament agrupats als límits meridion-

Figura XX-3. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Vic

als de la col·lecta, controlant perfectament la ruta a través del riu Congost, primer, i el camí de Caldes de Montbui, després. La senyoria damunt set llocs d'aquests termes de Centelles, els Hostalets de Balenyà, Sant Martí de Centelles i Sant Quirze de Safaja, situa els barons de Centelles amb 154 focs de vassalls. Per la seva banda, els Vilademany-Cruïlles concentren els seus dominis en dos blocs: un situat al sud de la capital, sota l'ombra propera del Montseny, format pels termes de Torelló i Viladrau; l'altre, al Collsacabra, a la major part dels termes de Susqueda i Rupit, que comparteixen amb el marquès d'Aitona. En conjunt, dominen quatre llocs i 161 focs d'habitants a mitjan segle.

De molt menys relleu resulta el primer baró eclesiàtic de la col·lecta, el bisbe de Vic. Les seves possessions jurisdiccionals es troben escampades al voltant de la capital: al nord el petit terme de Santa Eulàlia de Riuprimer; a l'oest, als límits amb el Moianès, el de Santa Cecília de Voltregà; al sud, finalment, a la vora del Congost, els termes del Brull i Seva. En total, 85 focs d'habitants. Aquests mateixos grans barons senyoregen els principals nuclis de població de la col·lecta vigatana. Vic avantatja qualsevol altre centre de forma aclaparadora, multiplicant per sis el nombre de focs de la segona vila de la demarcació, honor que comparteixen tres llocs: Centelles, Gurb i Manlleu, amb 98 focs cadascuna (figura 4). El monarca domina tres d'aquestes deu primeres poblacions: la mateixa capital, Gurb i Prats de Lluçanès. El comte de Centelles és vers el 1600 senyor de la capital de la baronia del seu nom. El marquès d'Aitona controla dos d'aquestes deu viles: una de les que ocupen el segon lloc, Manlleu, i la vuitena població de la col·lecta, Torelló. Els Vilademany-Cruïlles dominen Rupit, i altres barons, Sant Hipòlit de Voltregà i Sant Hilari i Sacalm.

Damunt aquests grans centres i les vies de comunicació que els uneixen, la Diputació del General basteix la seva xarxa administrativa (figura 5). El gran eix central que vertebrava els intercanvis és que travessa la col·lecta pel bell mig seguint el curs del Ter, primer, i el Congost, després, des de Ripoll i Ribes de Freser (per tant, les col·lectes de Camprodon i Puigcerdà), fins a Granollers o Caldes de Montbui (a la col·lecta barcelonina). Aquesta ruta travessava del nord a sud les taules dels drets de bolla de Sant Hipòlit del Voltregà, Manlleu i Torelló al nord de la capital, i de Taradell i Centelles al sud. De forma complementària a aquest gran eix existien diverses rutes que unien Vic (que el 1595 arribaria al miler de focs, després de mig segle de fortíssim creixement demogràfic) amb importants centres econòmics i demogràfics de les col·lectes veïnes.

Figura XX-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Vic segons el fogatge del 1553

Vic	614
Centelles	98
Gurb	98
Manlleu	98
Rupit i Pruiït	89
Prats de Lluçanès	71
Sant Hipòlit de Voltregà	67
Torelló	64
Sant Pere de Torelló	62
Sant Hilari Sacalm	58

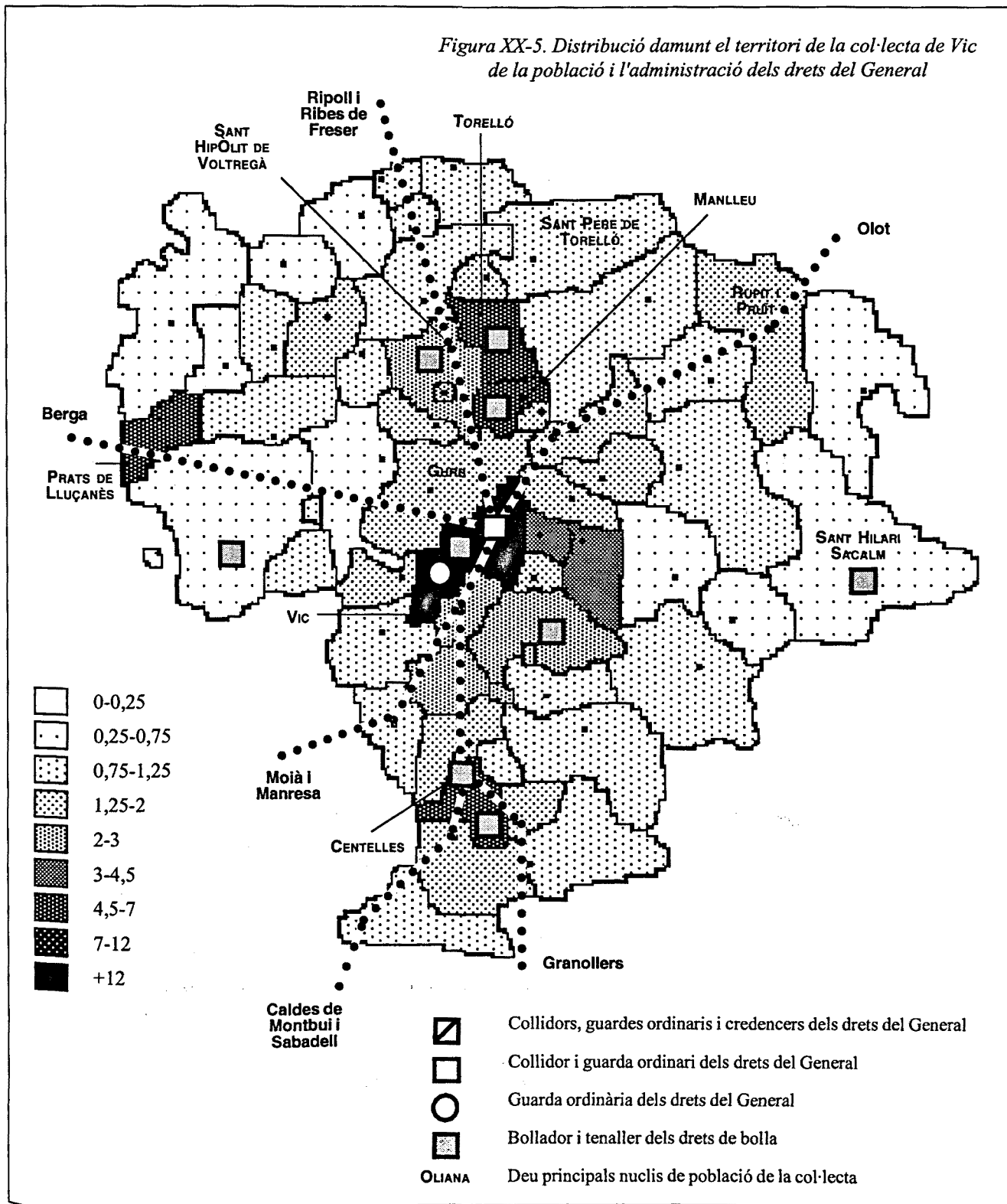
Cap a l'est, fins a Olot a través del Cabrerès i la vila de Rupit. Vers l'oest, en direcció a Gironella i Berga, travessant Lluçanès i la seva capital, Prats. Finalment, vers el sud-oest, en direcció a Moià i Manresa a través de Malla i Collsuspina. No ens trobem en terres de frontera i per això cap d'aquestes tres rutes troba cap taula fiscalitzadora fins a la mateixa ciutat de Vic.

Fora d'aquestes rutes trobem dos taules dels drets de la bolla de plom i segell de cera: Sant Hilari Sacalm a les Guillerries, i Oristà en els límits entre el Moianès i el Lluçanès. Segurament aquests punts de control tenien per objecte més la fiscalització de la producció tèxtil a la zona, que no pas la de camins o rutes principals. Els resultats d'aquesta xarxa fiscalitzadora pel que fa a les expectatives de recaptació dels drets de la bolla de plom i segell de cera ens són parcialment conegudes al llarg de la segona meitat del Cinccents (figura 6). Entre 1554 i 1599 el preu dels encants augmentà en un 111,7%, inserint la col·lecta en aquell eix de fort creixement que incloïa també les col·lectes de Manresa (160,7%) i Camprodon (166,9%). Pel que fa

a l'augment de les expectatives de recaptació, la col·lecta de Vic es situa com la vuitena en el conjunt del país.

Una part molt important d'aquest creixement s'esdevingué amb la intervenció d'un grup d'arrendadors format bàsicament per membres de la petita noblesa local i mercaders perfectament identificat amb la institució i que arribarà a jugar un paper fonamental en les torbacions polítiques dels anys noranta. Entre 1551 i 1572 aquest grup controla del tot l'arrendament de la bolla vigatana i porta el seu preu de 7.230 a 18.081 lliures, és a dir,

Figura XX-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Vic de la població i l'administració dels drets del General

Figura XX-6. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera de la col·lecta de Vic i proporció respecte al total de Catalunya

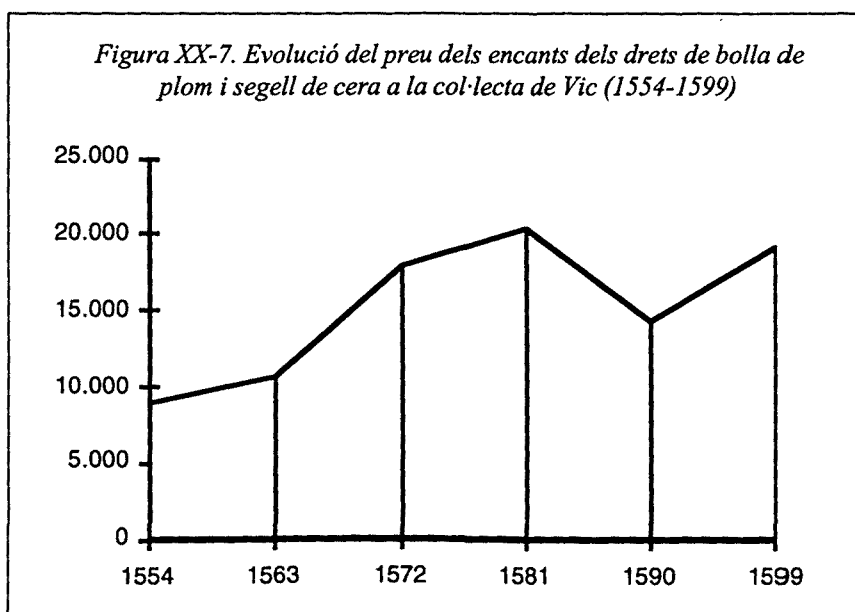
Trienni	Bolla	%
1554	9.036	6,31
1563	10.692	6,34
1572	18.081	7,27
1581	20.442	7,38
1590	14.403	6,26
1599	19.126	6,89
Augment %	111,66	9,34

el fa créixer d'un 150,1%. Durant aquells vint anys no es produeix ni un sol arrendament a la baixa i l'acceleració del creixement es produeix en el període final: el 1569, l'arrendament de 14.736 lliures suposa un augment del 29,2%; el 1572 s'acumula un nou creixement del 22,7%. Durant aquest període els titulars de l'arrendament són diversos: en cinc oportunitats apareixen com a tals els Paratge de Bellfort, definits com a mercaders el 1551 i cavallers després. També encapçalen encants d'aquests anys els mercaders vigatans Rafael Graell (1554) i Francesc Granollacs (1569), i don Lluís de Vilademany, membre —com hem vist— d'un dels principals llinatges amb jurisdicció a la col·lecta.

Aquests arrendadors principals venen recolzats per un grup de fermances que es repeteix al llarg dels vint anys amb petites modificacions. Hi trobem una i altra vegada els mateixos noms: els mercaders Francesc, Bernardí (pare i fill) i Miquel Granollacs, i els donzells Miquel Joan i Joan Pons, tots ells enllaçats familiarment. El 1572 s'afegirà el senyor de Seró, Onofre Alentorn, protagonista amb ells dels esdeveniments polítics de finals de segle. Pels mateixos anys, aquest grup estén la seva activitat als arrendaments d'altres col·lectes: el 1569, per exemple, es fan amb l'encant de la bolla de Girona. Desgraciadament, no disposem de dades corresponents als arrendaments de les dècades dels setanta i vuitanta, a excepció de l'encant del 1581, quan la bolla vigatana arriba al seu màxim valor, 20.442 lliures, a mans del mercader barceloní Pere Voltor.

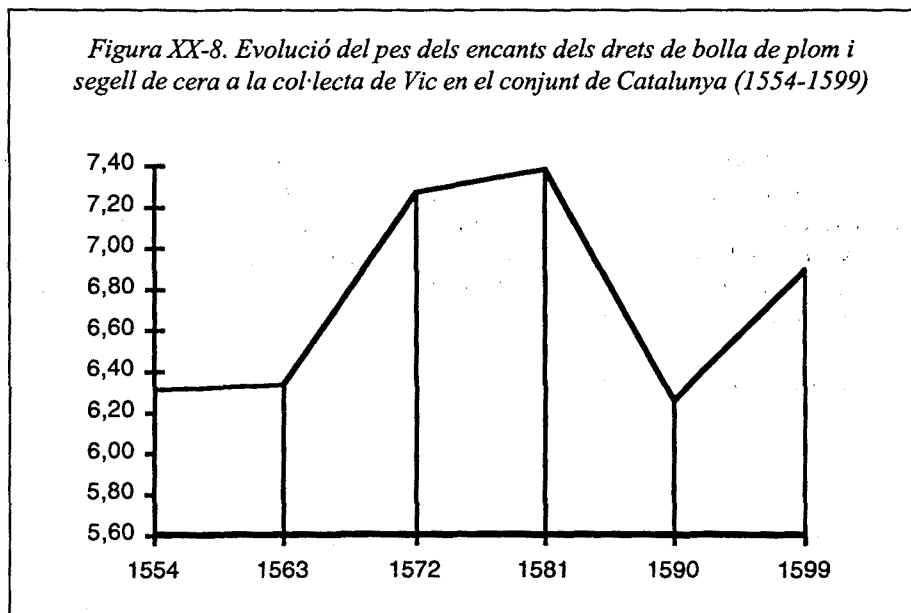
A partir d'aleshores tant el seu preu com la naturalesa dels arrendadors canvia substancialment. El 1590, quan podem començar a reconstruir novament una sèrie completa per a alguns triennis, retrobem la bolla reduïda a 14.403 lliures, és a dir, per sota del seu valor del 1569. Els dos triennis posteriors mantindran el

Figura XX-7. Evolució del preu dels encants dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Vic (1554-1599)

mateix baix nivell: el 1593 el preu que es compromet a pagar el taverner barceloní Nicolau Belluga fins i tot és redueix a 13.800 lliures; i el 1596, les 14.574 lliures del negociant Miquel Sòria, retornen als preus de sis anys enrera. No serà fins el 1599 que retrobem un moviment fortament a alça, encara que probablement efímer. Francesc Roca, negociant de Sarrià, es comprometé aleshores a satisfer al General, un 21,6% més. Les dades corresponents a l'arrendament acordat el 1602, però, posen en dubte la fermesa d'aquest creixement: a mans del negociant Magí Serra, el preu torna a caure a les 15.300 lliures.

La figura 7 ens mostra ben marcades almenys les dos etapes que hem vingut analitzant. El creixement inicial, patrocinat pel grup dels Granollacs i Pons, resulta del tot espectacular. Ens mostra un influx tardà de la crisi de finals de segle en les esperances de recaptació vigatanes. Tanmateix, el cop sembla afectar d'una forma considerable tant el volum de recaptació com els equips humans encarregats de la seva gestió. En aquest sentit, la recaptació es recupera amb una major dificultat del que mostra la línia ascendent de la gràfica, derivada de l'excepcional arrendament del 1599. Per la seva banda, la figura 8 ens mostra un perfil molt semblant, però, més accentuat. El pes de la bolla vigatana en el conjunt del país passà del 6,3% del 1554 i al 6,9% del 1599, en un moderat augment general del 9,3%. Es tracta del percentatge, a tot el país, que més s'aproxima a un hipotètic zero que mostraria una completa tendència a l'estabilitat en aquest període de reequilibris.

Convé assenyalar, però, que aquesta proporció de la bolla vigatana en el conjunt català havia arribat al 7,3 el 1572 i al 7,4 el 1581, xifres que la situaven com la quarta col·lecta en importància del país, només per darrera de les de Girona, Perpinyà i Tarragona, i en dura competència amb la de Vilafranca del Penedès (7,2 el 1581). En acabar el segle, la bolla penedesenca es situa una sola lliura per darrera de la de Vic, però, en canvi, una altra col·lecta l'ha superat, la de Manresa, que havia començat el segle amb un 5,8% i l'acaba dos punts pers sobre. Per entendre millor el pes de la recaptació vigatana cal posar en relació el seu volum amb la població de la col·lecta. Amb una diferència positiva de 4,2 lliures de bolla per foc, la demarcació vigatana fou una de les que experimentà un creixement més important d'aquest índex entre 1554 i 1599.

Un seguiment pormenoritzat ens mostra l'enorme importància relativa de la recaptació dels drets de bolla de plom i segell de cera a la col·lecta. El 1554 era situada en quarta posició: només les diputacions locals de Manresa, Perpinyà i Camprodon mostraven una relació més positiva entre expectatives de recaptació i població (mantenint per a aquesta sempre de forma fictícia les dades corresponents al fogatge del 1553). El 1563 i 1572, la col·lecta vigatana mantenia aquesta mateixa posició, ben a prop en una i altra cronologia, de l'índex perpinyanenc. El 1581, finalment, la demarcació de Vic accedí a la tercera posició, només superada per les de Manresa i Camprodon, precisament, els tres territoris que marcaven un nou eix de desenvolupament proto-industrial a la Catalunya de la segona meitat del Cinc-cents. Encara que veient allunyar-se de forma considerable els índexs corresponents a les dues primeres col·lectes, la de Vic aconseguí mantenir aquest tercer lloc al llarg de la dècada dels noranta.

Tractant-se d'una col·lecta interior, l'administració local de la Diputació es trobava completament lligada a la recaptació dels drets de bolla de plom i segell de cera (figura 9). Comptava amb catorze oficials estables dels quals set residien a la capital i altres set a la resta de la col·lecta. Fora de Vic el principal central recaptador era constituït a la vila de Centelles on existia un tauler i un bollador permanents. Un sol oficial estable (sembla que fora del control directe dels arrendadors) existia a la ruta de Ripoll, a les viles de Manlleu, Sant Hipòlit de Voltregà i Torelló, situades a la riba del Ter, amb una important activitat tèxtil. Al sud de la capital, fora de la ruta vers el Vallès i el Bages, la taula de Taradell fiscalitzava un altre sector de la col·lecta. Finalment, als límits occidentals i orientals de la col·lecta existien les taules de Oristà i Sant Hilari Sacalm, situades en zones de molt baixa demografia.

Al llarg de la segona meitat del Cinccents la Diputació del General no va crear ni un sol oficial nou a la col·lecta. El diputat local, per tant, no veié reforçada la seva activitat amb l'aparició d'un advocat o un procurador fiscal, o de porters i corredors. L'equip del diputat es reduïa a un assessor ordinari i un escrivà o notari. L'administració dels drets del General a la capital es feia a través d'un sol oficial que actuava alhora com a collidor i guarda ordinari dels drets del General i com a receptor de les taules foranes. A Vic existia també un bollador permanent i una guarda ordinària dels drets del General i bolla encarregat de la inspecció al carrer. Una estructura, per tant, fortament limitada, atès que la major part de la responsabilitat de fiscalització havia estat transferida als arrendadors particulars.

A la col·lecta de Vic els grups privilegiats no mostraren gaire interès per l'ofici de diputat local (figura 10). El percentatge de militars, clergues, ciutadans i gaudints entre aquests màxims oficials (42,3%) resta dotze punts per sota de la mitjana catalana. En realitat, només el clergat obté una representació superior a l'habitual, amb un 23,1% dels nomenaments, gràcies sobretot a l'interès dels canonges vigatans per l'ofici (i al nomenament com a diputat local de l'abat de Sant Martí del Canigó, el vigatà Segimon Paratge, el 1545). Cap

Figura XX-9. Estructura organitzativa de la col·lecta de Vic

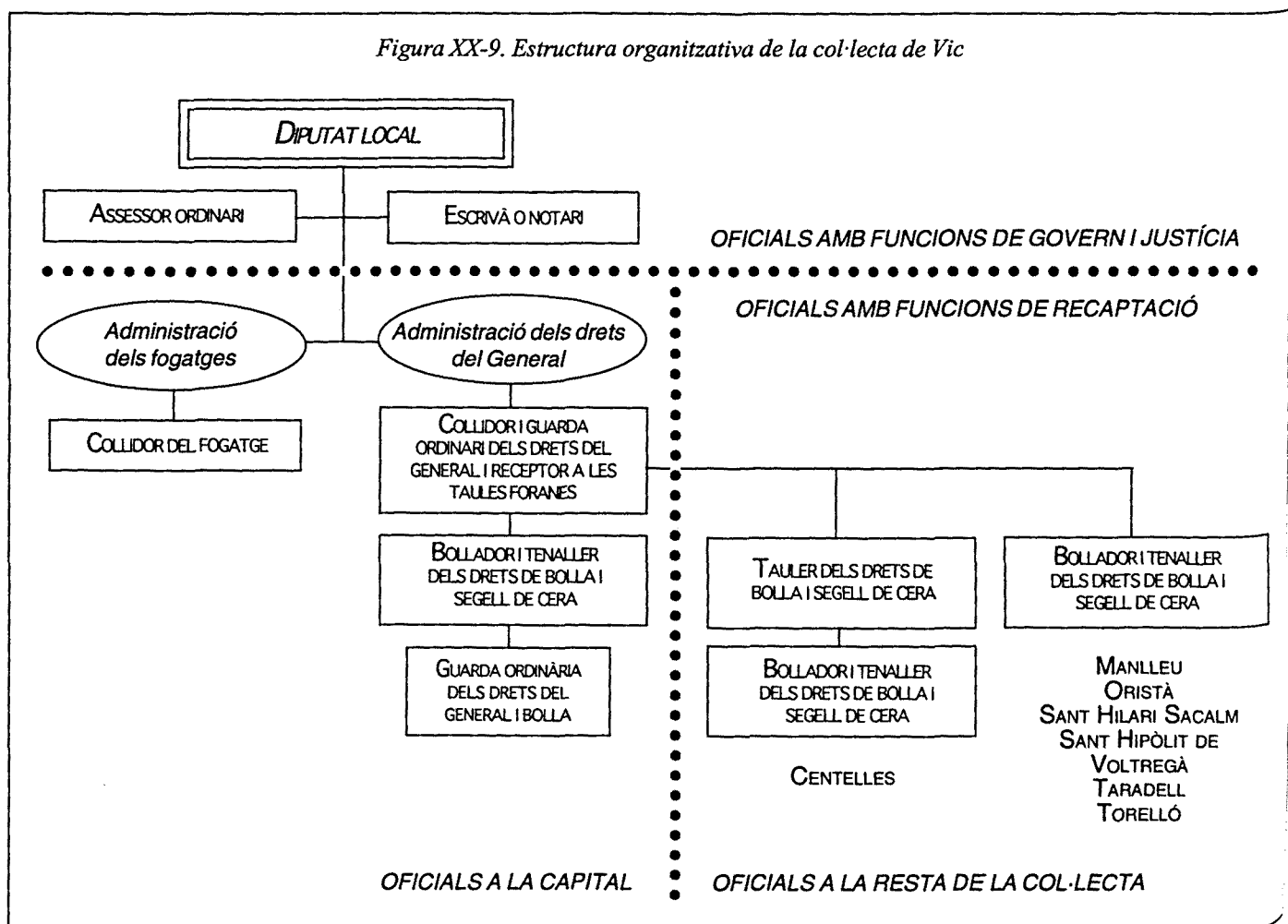
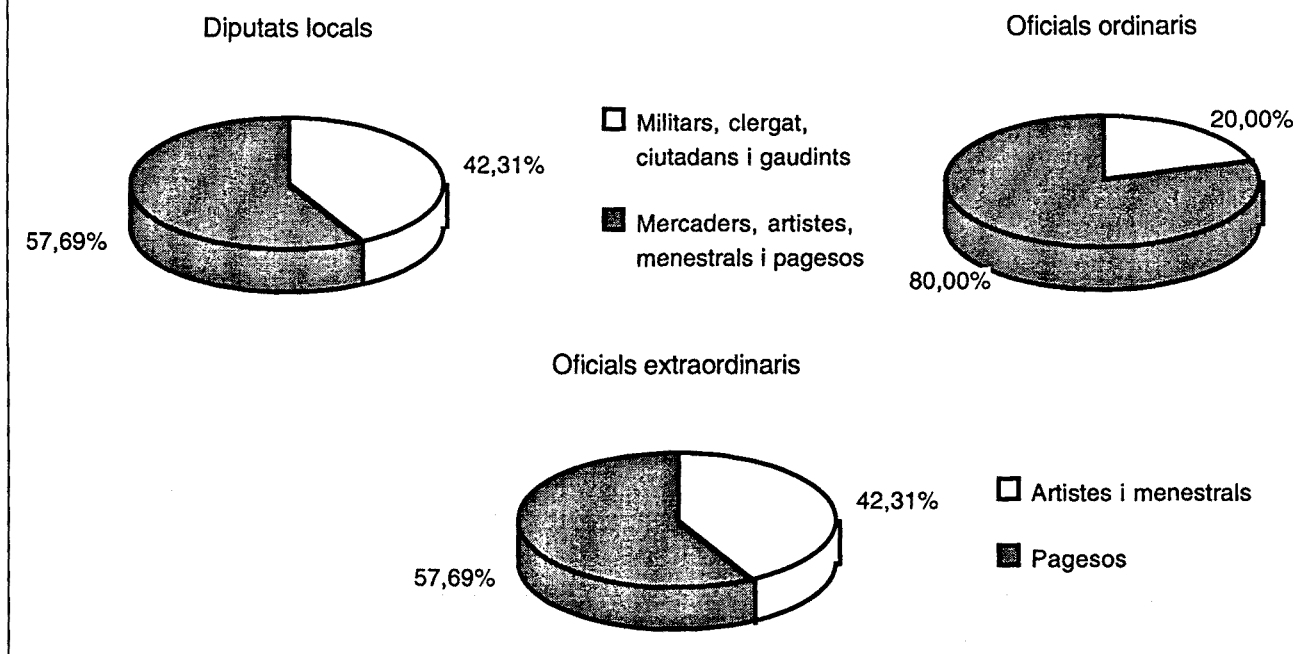

Figura XX-10. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Vic (1524-1599)

altre categoria superior de la ciutat supera el deu per cent de participació. Respecte a la resta de país els gaudints queden a 2,5 punts, els militars a 4,3 i els ciutadans honrats a 7,4. Només altres sis col·lectes es situen per darrera de la de Vic pel que fa al baix percentatge dels grups privilegiats entre els diputats locals.

Pel que fa als altres grups, els mercaders es fan sens dubte amb la part del lleó: un 38,5% dels nomenaments van a parar a mans d'aquest estament: (7,6 punts per sobre de la mitjana catalana, equilibrant gairebé exactament el desinterès que mostren els ciutadans). Els artistes (sobretot notaris i apotecaris), finalment, obtenen també un molt notable 19,2%, gairebé el doble del que resulta habitual a altres demarcacions. De fet, es tracta de la col·lecta on els artistes obtenen una major participació en l'ofici de diputat local. Algunes famílies s'aproximen al càrrec amb major èxit. L'apotecari Onofre Costa guanyà el nomenament el 1536 i novament el 1542. A finals de segle trobem també el mercader Francesc Ferran investit de la màxima representació local de la Diputació durant els triennis 1578 i 1596. Entremig, a més, Ferran aconseguirà també el novembre del 1584, nomenament com a collidor i guarda ordinària dels drets de bolla a Vic en temps que no serà arrendada. Els de Costa i Ferran, però, seran els únics casos de diputats locals que repeteixen als seus càrrecs.

Altres famílies, però, aconseguixen més d'un nomenament. Els Granollacs, determinants en la gestió de l'arrendament de la bolla local, hi participen també: Pere Granollacs, doctor en drets, accedeix a la dignitat de diputat local el 1539 i el mercader Bernardí ho aconseguix el 1551. Els Beuló, a través del notari Salvi el 1572 i del mercader Bernardí el 1572. Els Serra, finalment, apareixen en tres oportunitats: Joanot (mercader) el 1566, Joan (mercader) el 1575 i Miquel (ciudadà) el 1581. Tot i aquests casos, cal dir que l'ofici es reparteix considerablement i fins a dinou famílies diferents hi accedeixen al llarg del període 1524-1599. Tots els nomenaments produïts durant aquest període van a raure a mans de vigatans domiciliats a la ciutat, amb l'única excepció assenyalada del nomenament de Segimon Paratge el 1545.

Pel que fa als guardes ordinaris disposem d'una mostra ecessivament reduïda com per formular unes conclusions prou sòlides. La feina de control de productors i mercaderies recau de forma molt important en els arrendadors particular i els seus nomenaments d'auxiliars ens resulten del tot desconeguts. Els nomenaments fets directament per la Diputació reconstruïts per al darrer terç del segle ens mostren la presència de ciutadans, mercaders, artistes i menestrals. Entre aquests, trobem també algun cas de patrimonialització

de l'ofici. Entre els guardes ordinaris de Vic es succeeixen els Riera, sabaters de la capital. Gabriel és nomenat l'octubre del 1574 i l'abril del 1587 el segueix Francesc Riera. En nou de cada deu casos es tracta d'oficials residents a les mateixes localitats per a les quals són nomenats. Poca cosa més coneixem sobre els oficials ordinaris de la diputació local vigatana.

La mostra pot ampliar-se una mica més en el cas dels mosquetes o guardes extraordinàries. Aquí, el repartiment dels oficis entre menestrals i pagesos respon gairebé exactament als percentatges generals al país. Els menestrals es fan amb un 40% de les provisions de l'ofici, mentre els pagesos obtenen un 54,5% (1,7 punts per sota de la mitjana). Com és lògic, aquest repartiment varia notablement entre la capital i la resta de la col·lecta. A Vic els menestrals obtenen un 69,6% dels oficis de mosquete, per un 21,7% a mans dels pagesos. La diferència inversa encara és més notable a les altres poblacions: un 78,1% de pagesos per només un 18,7% de menestrals. La influència dels mercaders, en aquest cas petits negociants, arriba fins a aquests càrrecs: un 5,4 d'aquests oficis recauen en ells (per un 1,8% de mitjana). A la capital, aquest percentatge de mercaders mosquetes augmenta fins al 8,7% dels nomenaments.

La distribució professional dels menestrals guardes extraordinaris ens mostra una dedicació als sectors del vestit i el calçat —els més sotmesos a les imposicions dels drets de la bolla de plom i segell de cera— molt superior a l'habitual al conjunt del país. Fins a un 68,2% dels nomenaments recauen en aquesta mena de pro-

Figura XX-11. Distribució dels oficis locals de la Diputació per categories socials a la col·lecta de Vic (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	7,69	-	-
Clergat	23,08	-	-
Ciutadans	7,69	20,00	-
Gaudints	3,85	-	-
Mercaders	38,46	20,00	5,45
Artistes	19,23	20,00	-
Menestrals	-	40,00	40,00
Pagesos	-	-	54,55

fessionals. La importància d'aquest índex ve marcada pel fet que tots els guardes menestrals nomenats a les poblacions de fora de la capital es dediquen a aquests oficis del vestit i el calçat. A la ciutat de Vic aquesta dedicació és també clarament majoritària i només els treballadors dedicats als transports superen el deu per cent dels nomenaments. En el context d'una economia catalana progressivament estructurada, a Vic predominen els treballadors d'aquests sectors dedicats als processos d'elaboració (dos de cada tres), tendència que observem tant a la capital com a la resta de la col·lecta. Després els encarregats de drenar aquests productes sense acabar —els oficis del transport que hem vist ben representants— els porten cap a Barcelona.

Entre els guardes extraordinaris menestrals els oficis relacionats amb la construcció, el parament de la llar i els elements de decoració, així com la proto-indústria de la metal·lúrgia i l'armament, presenten a Vic uns percentatges clarament inferiors al de la mitjana de totes les col·lectes. La durada d'aquests mosquetes als seus càrrecs (1,34 triennis) es situa lleugerament per damunt de la mitjana catalana i ben a prop d'un seguit de col·lectes com ara Cervera i Vilafranca del Penedès (1,35) o Perpinyà (1,33). El percentatge de mosquetes respecte a la població total de la col·lecta sembla força equilibrat. Si els vigatans representen un 3,4% dels catalans, a la col·lecta serveixen a la Diputació un 3,3% de tots els seus mosquetes, un percentatge ajustat, que tanmateix oscil·la notablement al llarg del període 1560-1599.

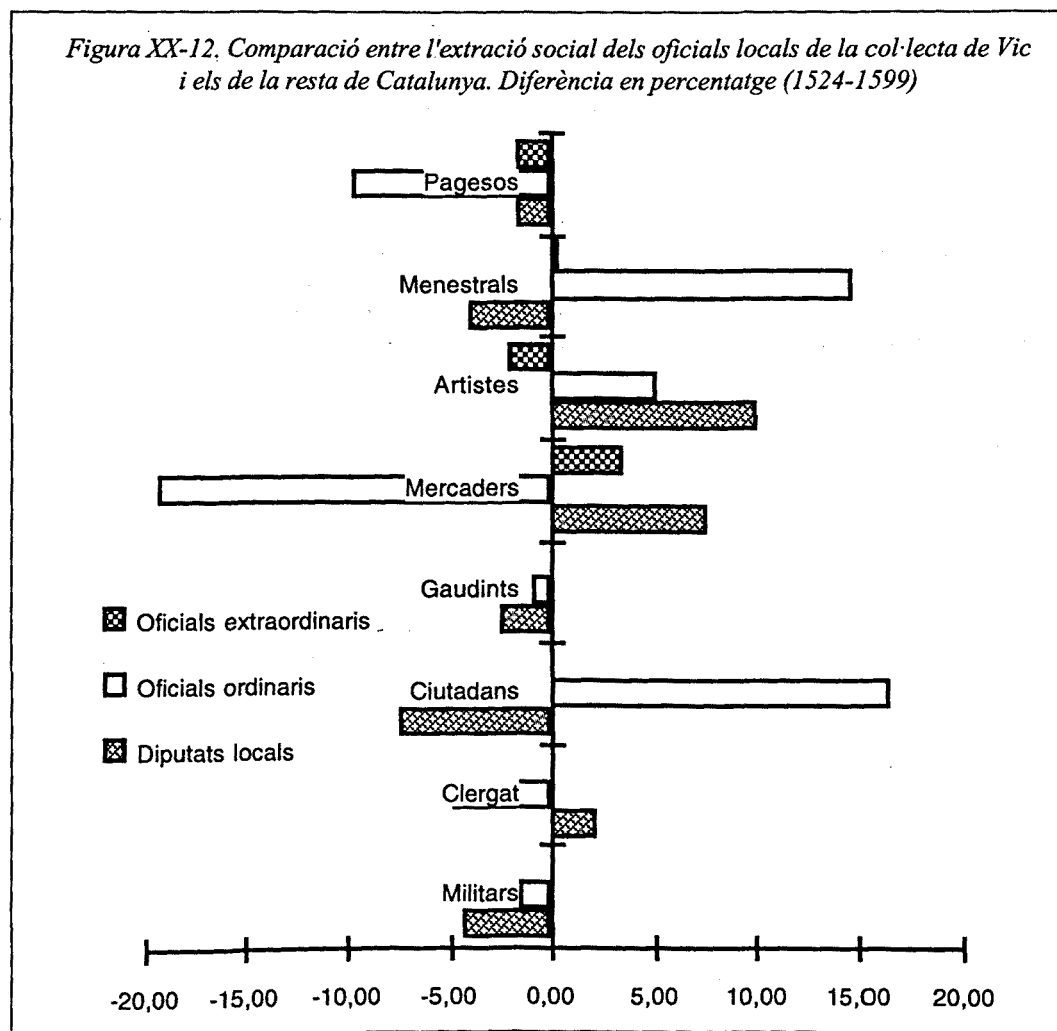
Així, sense prendre en compte a l'hora de calcular la proporció els mosquetes que actuen a la col·lecta de Barcelona, a Vic servien un 4% de tots els guardes extraordinaris catalans dels triennis 1560-1569. Amb aquest percentatge altres vuit col·lectes la superaven. Durant els triennis posteriors aquesta proporció es reduí notablement fins al 2,8% dels període 1569-1578, durant el qual fins a dotze demarcacions semblen millor ateses en aquest aspecte. Durant la resta dels triennis de la centúria, però, el percentatge es mourà entre el 5,2% del 1578-1587 i el 5,5% del 1587-1599. En acabar el segle només sis diputacions locals compten

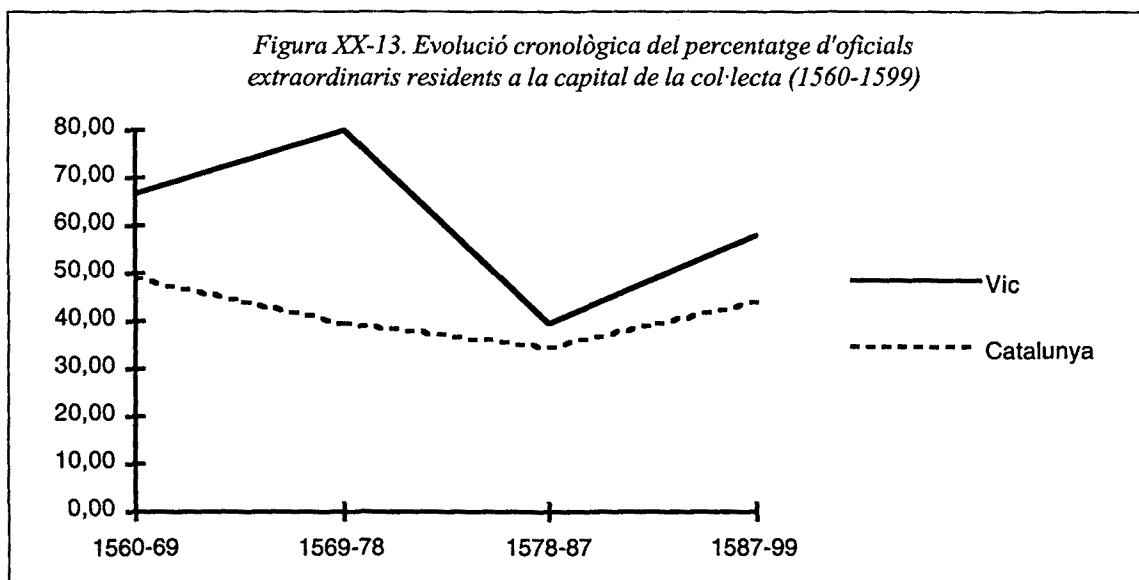
amb un major nombre de mosques. Un altre índex ens permet comprovar la densitat d'oficials del General: el que sorgeix de relacionar els nomenaments produïts a la col·lecta entre 1560-1599, amb la seva població, prenent com a referència estable el fogatge del 1553.

Aquí Vic es situa entre les primeres col·lectes del país (en concret, la setena), amb un 2,8 guardes per cada cent focs, percentatge que el situa just per darrera de la veïna Camprodon (2,9) i avançant lleugeríssimament les col·lectes de Tortosa i Vilafranca del Penedès. Existeix, però, una diferència molt notable entre la densitat de mosques a la capital i a la resta de la col·lecta. La ciutat de Vic, com hem comprovat, constitueix un eix necessari per a la ruta de Ripoll, però també (i sense taules del General interposades) de les que provenen d'Olot o s'adrecen a Manresa i el Vallès. Això podria explicar el fet que la densitat de guardes a la capital fos molt més elevada que a la resta de la col·lecta. A Vic la densitat es situa en un 7,5 guardes per cada cent focs, un índex molt semblant al de viles molt menys poblades com ara Camprodon (7,4) o Castelló d'Empúries (7,3). La capital de comarca es situa com la setena amb una major densitat de mosques.

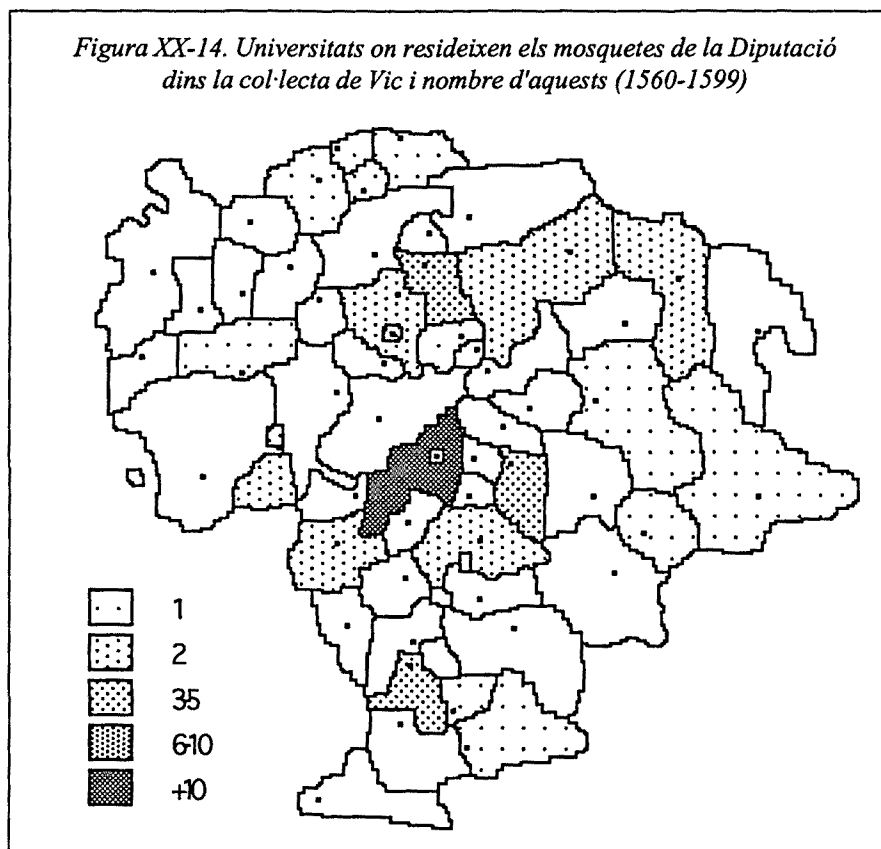
Una panoràmica ben diferent ens ofereixen les altres poblacions de la col·lecta. Aquí, fins a setze diputacions locals presenten densitats superiors a la vigatana (0,77), que es veu superada fins i tot per la de col·lectes pirinenques com ara Berga (0,99) o Tremp i Pallars (0,85). La causa és ben clara, amb un 30,5% de la població total de la col·lecta (una concentració de la població que només superen les demarcacions de Perpinyà, amb un 40,1%, i de la Seu d'Urgell, amb un 31,8%), a Vic resideixen un 80,9% de tots els guardes extraordinaris nomenats durant el període 1560-1599 (figura 13). Només la col·lecta de Lleida presenta un índex superior de centralització dels nomenaments. La proporció de quatre de cada cinc mosques vigatans residint a la capital triplica el que és habitual a la resta de Catalunya.

Figura XX-12. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Vic i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

Tot i així vint dels quaranta-nou municipis de la col·lecta aportaren algun mosquete a la diputació local al llarg del període esmentat (figura 14). Un nucli important en aquest sentit fou Torelló, al nord, juntament amb bona part de les terres del marquès d'Aitona a la col·lecta (el que abonaria les queixes que molts aspiraven a convertir-se en mosquete amb la finalitat d'eludir la pròpia jurisdicció baronial a la qual es trobaven sotmesos). Algunes universitats properes a la capital aportaren també alguns guardes extraordinaris, especialment la de Taradell. Al sud, la vila de Centelles es constituí en una altra pedrera important de servidors de la Diputació. En sentit invers, les terres del Lluçanès i les més properes al Montseny, destaquen per la seva buidor que, sobretot en el primer cas, cal lligar amb els seus baixos volums demogràfics.

La proporció de mosquetes residents a la capital, però, oscil·la considerablement al llarg del nostre mig segle. Entre 1560 i 1569 dos de cada tres guardes extraordinaris resideixen a la capital, percentatge que augmenta fins a quatre de cada cinc entre 1569-1578. Aquesta tendència no pot interpretar-se sinó com a un repliegament de la Diputació dins els límits de la capital i —tenint en compte el nivell de privatització de la gestió fora de la ciutat de Vic—, com a un abandonament del control propi d'aquella administració. Seguint, ara sí, la tendència general catalana entre els triennis 1578 i 1587 el percentatge de mosquetes residents a la capital es reduí a un 39,1%, però les reformes introduïdes per la legislació del 1585 portaren com a resultat un augment novament d'aquesta proporció fins al 57,7% dels nomenaments. En definitiva, una administració que hem de considerar centralitzada en la fiscalització, mentre els arrendadors gaudeixen un grau considerable d'autonomia d'actuació fora de la capital.

Tres de cada quatre mosquetes que actuen a la col·lecta hi són domiciliats. El 25,3% de guardes extraordinaris procedents d'altres col·lectes, es situa a només dos punts i mig de la mitjana del conjunt del país. Vic

Figura XX-15. Procedència dels mosqueters arribats a Vic des d'altres col·lectes

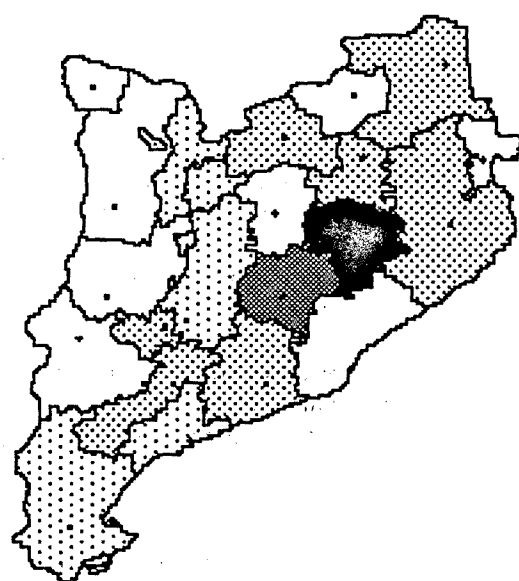
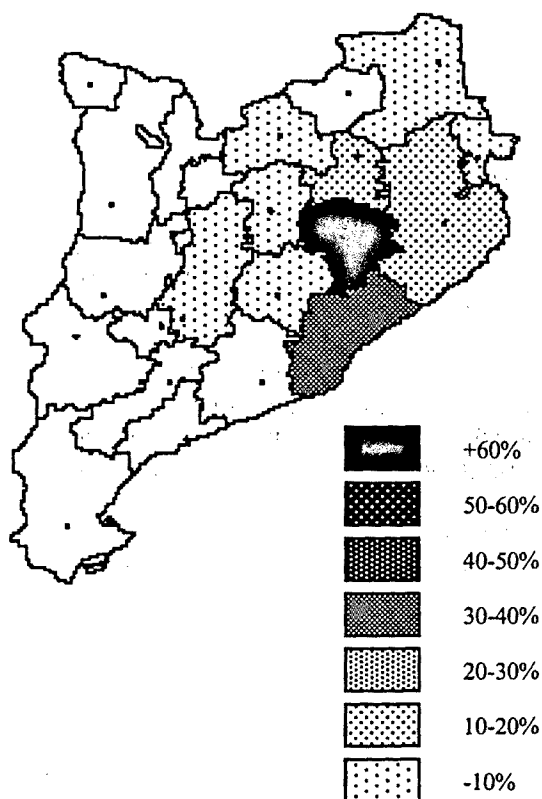

Figura XX-16. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Vic (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)

no aporta, en aquest sentit, uns trets gaire específics. Els fluxes d'entrada i sortida de mosqueters a la col·lecta mostren diferències significatives (figures 15 i 16). La majoria dels guardes arribats a la col·lecta procedeixen de la col·lecta de Barcelona (30,4%). Per darrera, altres dos col·lectes veïnes aporten un 13% dels mosqueters nouvinguts, les de Camprodon i Girona. A més, altres sis col·lectes, gairebé la totalitat de la Sobrecol·lecta de Llevant aporten algun guarda a l'espai vigatà. Els fluxes de sortida semblen diferents per diversos motius. En primer lloc, el destí proporcionalment principal dels guardes vigatans és la col·lecta de Manresa, on representen un 30% dels mosqueters arribats de fora.

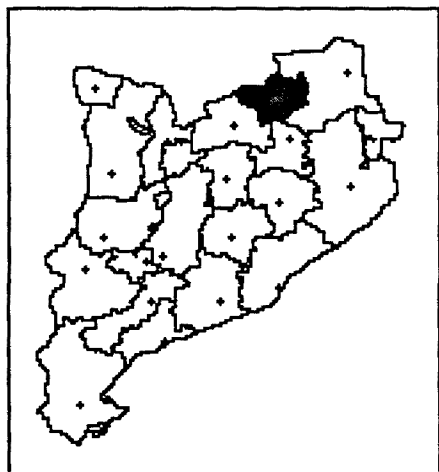
Però és que la diàspora vigatana afecta fins a un total de tretze col·lectes diferents, des de Perpinyà a Tortosa (només les terres de la col·lecta de Barcelona presenten un nombre tan elevat de guardes a altres demarcacions). Per citar només les col·lectes on els vigatans superen el deu per cent dels nomenats cal

esmentar les de Camprodon (17,4%), Girona (14,8%), Montblanc i Puigcerdà (12,5%), Perpinyà i Tàrraga (11,1%) i Vilafranca del Penedès (10%). Els guardes extraordinaris de la col·lecta de Vic semblen reclutar-se amb facilitat, però el seu destí es troba més enllà de la col·lecta, més que no pas a la part forana de la mateixa demarcació vigatana. Un element, aquest sí, característic d'aquests oficis sense salari de la Diputació del General a nivell local.

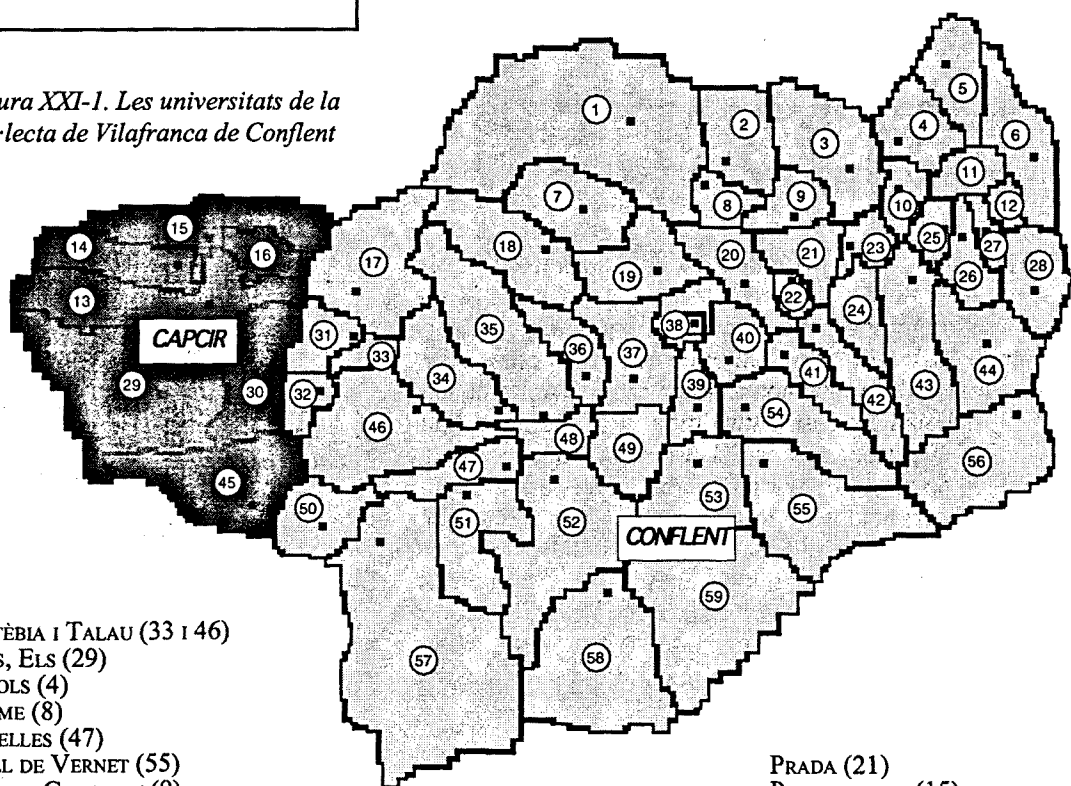
La col·lecta de Vic presenta una trajectòria específica al llarg del mig segle que hem analitzat. Experimenta un creixement important en les expectatives de recaptació, inserida com es troba, en l'eix de fort desenvolupament entre Barcelona i el Pirineu. Aquest augment, però, com correspon a una col·lecta orientada vers la fiscalització dels drets de la bolla de plom i segell de cera, no es dona gràcies a una millora de l'estructura organitzativa local de la Diputació. Sembla la gestió privada de l'arrendament, sense gaire intervenció dels diputats locals i els seus oficials, la que suporta aquest creixement. Per això, els guardes extraordinaris vigatans actuen principalment a la capital i la Diputació del General no compta amb gaires homes de confiança damunt del territori de la col·lecta. En tot cas, com hem vist, prefereix enviar-los en suport de les administracions locals pròpies d'altres territoris.

COL·LECTA DE VILAFRANCA DE CONFLENT

Amb quelcom més de 1.052 quilòmetres quadrats la col·lecta de Vilafranca de Conflent era la quinzena de les vint-i-dos demarcacions de la Diputació del General pel que feia a la seva extensió. Era superada en més d'un centenar de quilòmetres quadrats per la col·lecta de Berga, presentava una extensió prou semblant a la de Castellbò (1.046,7) i superava més clarament les de Tarragona (982,9) i Camprodon (977,4). El seu territori abraçava exactament setanta-nou llocs als termes de cinquanta-set municipis actuals enquadrats avui al Departament francès dels Pirineus Orientals. Concretament, els corresponents a les comarques històriques del Conflent i el Capcir. Com en el cas de la col·lecta perpinyanesa, els límits de la demarcació del Conflent venien sòlidament marcats per la història.

Figura XXI-1. Les universitats de la col·lecta de Vilafranca de Conflent

AIGUATÈBIA I TALAU (33 i 46)
 ANGLES, ELS (29)
 ARBOÇOLS (4)
 CAMPOME (8)
 CANAVELLES (47)
 CASTELL DE VERNET (55)
 CATLLÀ DE CONFLENT (9)
 CAUDERS DE CONFLENT (32)
 CENSÀ (17)
 CLERÀ (24)
 CODALET (22)
 CONAT (19)
 CORNELLÀ DE CONFLENT (40)
 ESCARÓ (49)
 ESPIRÀ DE CONFLENT (25)
 ESTOER (43)
 EUS (3)
 FILLOLS (41)
 FINESTRET (26)
 FONTPEDROSA (57)
 FONT-RABIOSA (14)
 FORMIGUERA (13)
 FULLÀ (39)
 GLORIANES (28)

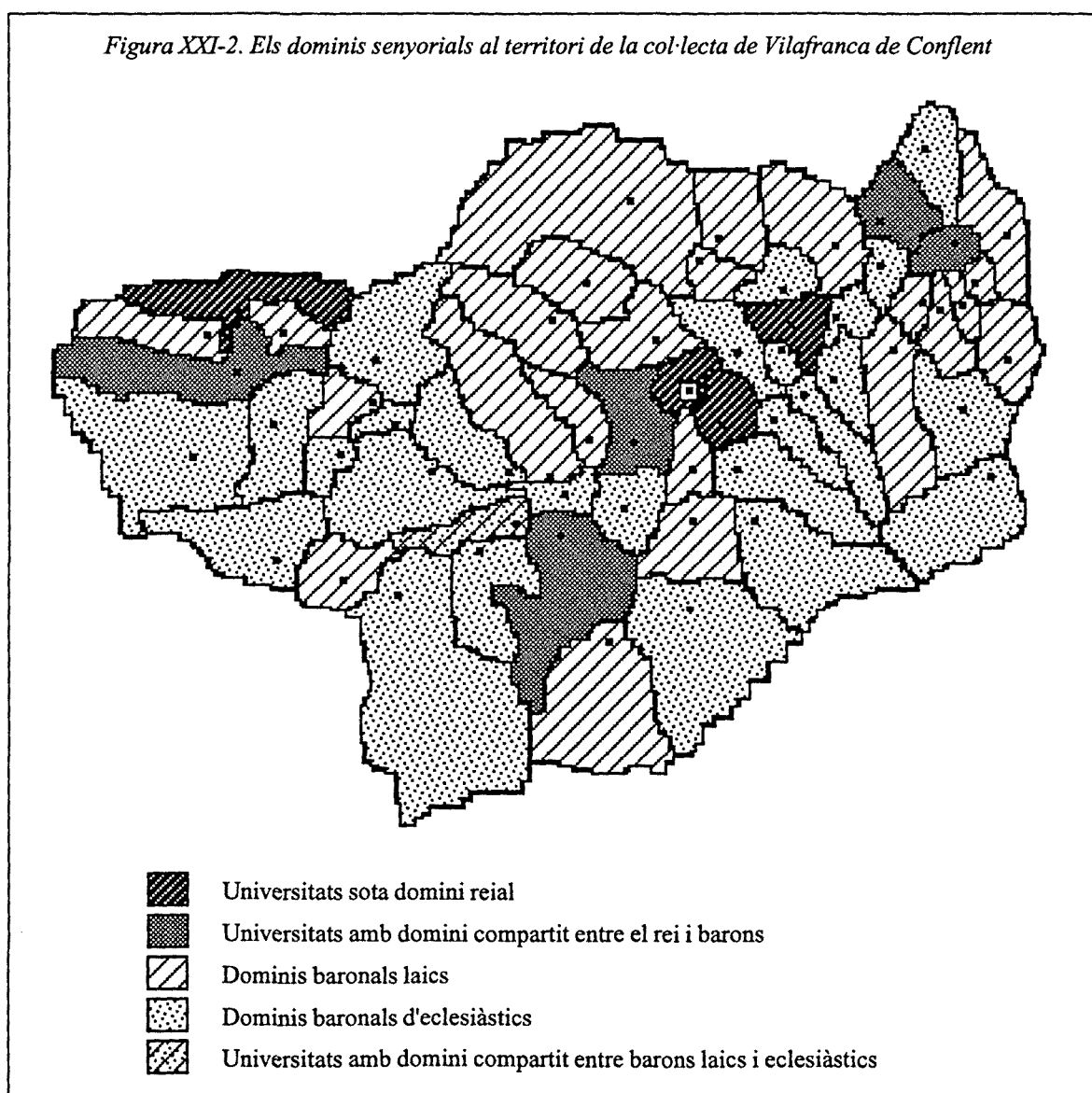
JÓC (27)
 JÚJOLS (36)
 LLAGUNA, LA (45)
 MARQUEIXANES (10)
 MASOS, ELS (23)
 MATAMALA (30)
 MENTET (58)
 MOLIG (2)
 MOSSET (1)
 NOEDS (18)
 NYER (52)
 OLETA (35)
 ORBANYÀ (7)
 ORELLÀ (34)
 PI DE CONFLENT (59)

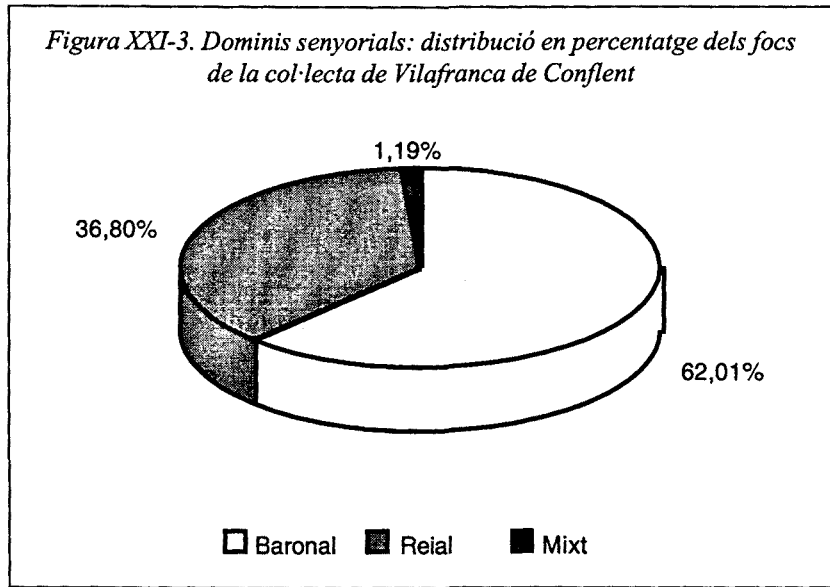
PRADA (21)
 PUIGBALADOR (15)
 RAL (16)
 RALLEU (31)
 RIÀ I SIRAC (20)
 RIGARDÀ (12)
 RODÉS (6)
 SAORRA (53)
 SAUTÓ (50)
 SERDINYÀ (37)
 SOANYES (48)
 TARERAC (5)
 TAURINYÀ (42)
 TOÈS (51)
 VALLESTÀVIA (44)
 VALLMANYA (56)
 VERNET (54)
 VILAFRANCA DE CONFLENT (38)
 VINÇÀ (11)

L'eix central de la col·lecta ve determinat geogràficament per la vall de la Tet, des de la fossa de Cerdanya, a Sautó, fins a l'entrada al Rosselló pel terme de Bulaternera. El límit meridional de la col·lecta ve marcat per un sistema sense fisures de massisos des del Puig de Noufonts (2.864 metres d'alçada) fins a la Pica del Canigó (2.784). En aquesta frontera del sud, la roca Colom i el mateix Canigó, serveixen de partents amb les valls del Ter (al Ripollès, dins la col·lecta de Camprodon) i del Tec (al Vallespir, dins la demarcació perpinyanesa). Al nord, la Serra d'Escalles separa les terres de la col·lecta de l'Arieja. A l'oest de la demarcació, el Capcir s'articula com a capçalera de l'Aude: la seva plana central, voltada de muntanyes, es situa entre els 1.500 i els 1.700 metres d'alçada i, per tant, supera el sistema cerdà. El roc de Madres, en el límit amb el Conflent, actua com a partició de les aigües de la Tet. Tant pel sud com pel nord aquesta plana del Capcir es troba fortament tancada: al nord s'obre vers la plana del Llenguadoc; al sud, a través del coll de Quillana (1.741 metres), accedeix al Pla de la Perxa —tradicional lloc de pas de les freqüents incursions franceses— i els camins de Vilafranca de Conflent i Puigcerdà. Aquest coll de la Perxa (a 1.579 metres d'alçada), uneix també les dites dues col·lectes.

En aquest espai de les valls de l'Aude i la Tet, els fogatjadors designats per les Corts del 1552 comptabilitzaren 838 focs d'habitants. Pel que feia a volum demogràfic, per tant, la col·lecta de Conflent avantatjava únicament els espais pirinencs de la Seu d'Urgell, Castellbò i la Vall d'Aran. La relació entre territori i població situava

Figura XXI-2. Els dominis senyorials al territori de la col·lecta de Vilafranca de Conflent

la col·lecta de Vilafranca de Conflent com la segona més despoblada del país (0,80 focs per quilòmetre quadrat), per davant únicament de les terres de Castellbò (0,65), i per darrera d'altres col·lectes pirinenques com ara Berga (0,82), la Vall d'Aran (0,90), Tremp i Pallars (0,94) o la veïna Puigcerdà (1,04). En tot cas, ben allunyada de l'índex de 2,02 focs per quilòmetre quadrat que presenta el conjunt del Principat i els Comtats. Un cop d'ull a la figura 5 permet observar ben clarament la buidor (amb una densitat de fins a 0,25 focs per quilòmetre quadrat) de tots els termes meridionals de la col·lecta, al vessant del Massís del Canigó i la comarca del Capcir.

Els barons dominaven la major part de les jurisdiccions de la col·lecta del Conflent i ho feien en una proporció superior a la del conjunt del país. Controlaven fins a un 90% del territori. Només les col·lectes de Tremp i Pallars (92,7%) i Castelló d'Empúries (93,6%) ofereixen un domini superior a nivell territorial per part de les jurisdiccions senyorials. Aquest percentatge situava la col·lecta de Vilafranca del Penedès més de quinze punts per damunt de la proporció dels dominis baronals a les terres sota el control de Perpinyà i més de divuit per sobre de la mitjana del Principat i els Comtats. L'alta i baixa justícia restava a mans de la Corona només a un 6,5% del territori. Aquel control senyorial era inferior pel que feia al nombre de llocs. Els barons controlaven un 84,8% de les viles, llocs i universitats de la col·lecta, mentre el rei ho feia en solitari a un 13,9% (la meitat de la mitjana catalana).

Figura XXI-4. Les deu principals universitats de la col·lecta de Vilafranca de Conflent segons el fogatge del 1553

Vinçà	108
Prada	100
Vilafranca de Conflent	66
Codalet	40
Rià i Sirac	32
Oleta	27
Marqueixanes	25
Estoer	24
Eus	23
Rodés	22

Pel que feia al nombre de focs —d'acord amb el fogatge del 1553—, aquesta proporció de domini baronial descendia notablement, fins el 62% (només uns vuit punts per damunt de la mitjana general). Aquesta desproporció responia al fet que el monarca gaudia de la jurisdicció damunt els tres principals nuclis de població de la col·lecta: Vinçà, Prada (l'actual capital comarcal) i Vilafranca de Conflent (figura 4). En total, 308 focs que el convertien en el primer senyor de la col·lecta. Les seves possessions jurisdiccionals es distribuïen damunt el territori amb dos objectius clars: el control de l'eix central del vall de la Tet i el de la frontera capciresa amb l'Arieja. A l'entrada del Conflent des del Rosselló, el monarca compartia jurisdicció amb els barons als termes d'Arboçols i Vinçà. Més al sud, la segona vila de la col·lecta, Prada, es trobava envoltada de les possessions de l'abat de Cuixà. Al bell mig de la col·lecta el rei comptava amb el domini de l'alta i baixa justícia a Vilafranca i Cornellà de Conflent, i amb un domini compartit amb l'abat de Canigó al terme de Serdiny i amb els sempre conflictius Banyuls a Nyer. Tots aquests dominis li permetien un cert —per bé que disputat amb els grans senyors de la col·lecta—, control del gran eix central de la col·lecta. Pel que fa a la influència reial al Capcir, el monarca gaudia de jurisdicció plena damunt la vila i terme de Puigbalador i, una mica més amunt del curs de l'Aude, de jurisdicció compartida sobre el terme de Formiguera.

Figura XXI-5. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Vilafranca de Conflent de la població i l'administració dels drets del General

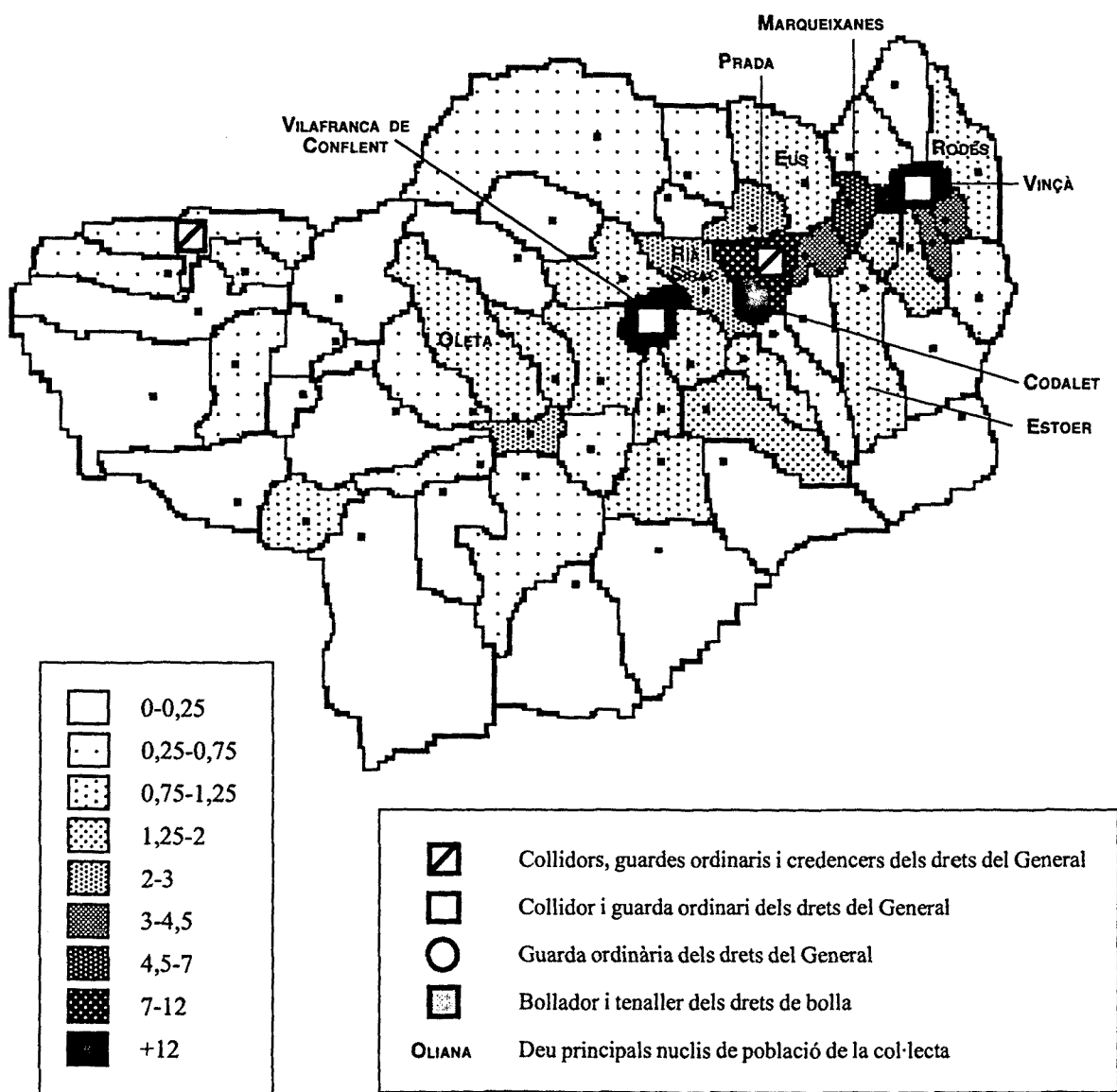
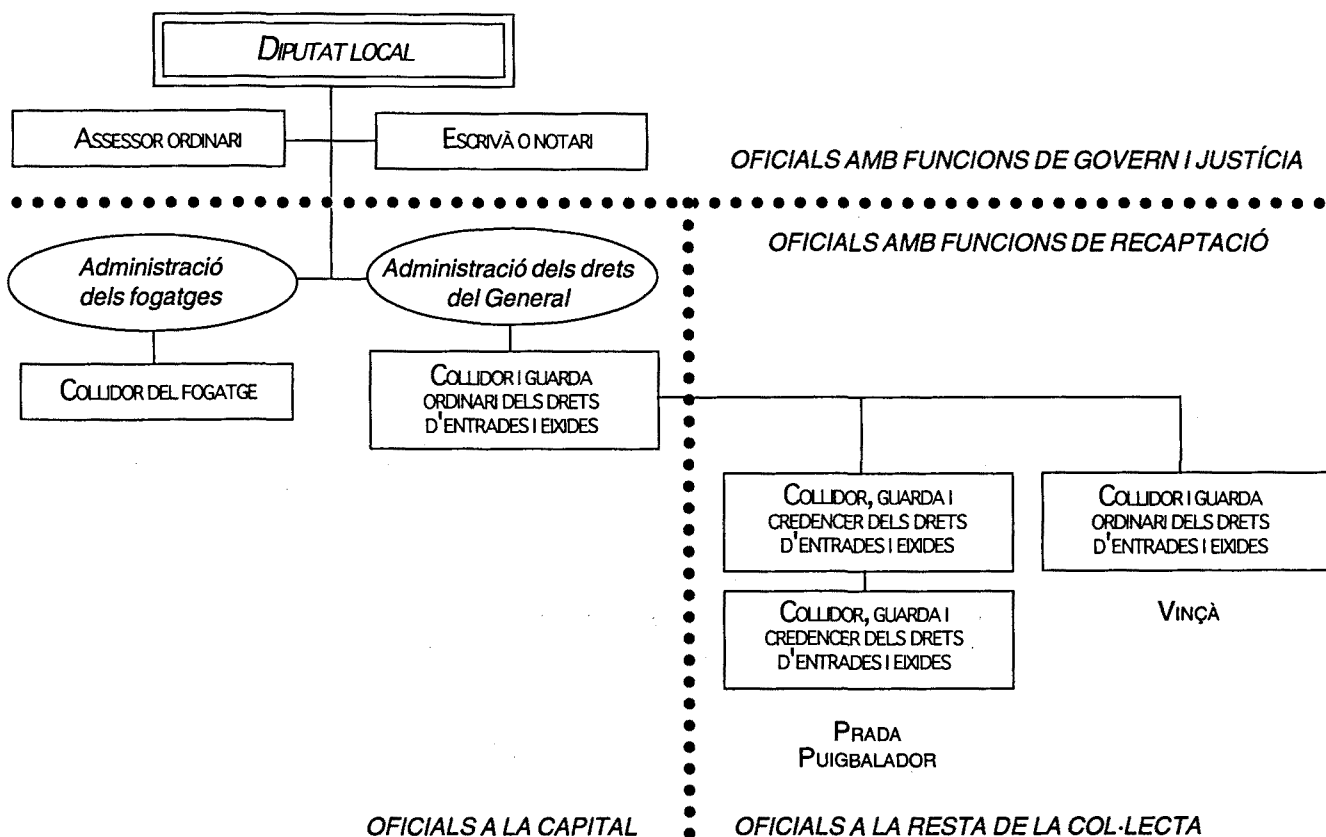

Figura XXI-6. Distribució damunt el territori de la col·lecta de Vilafranca de Conflent de la població i l'administració dels drets del General

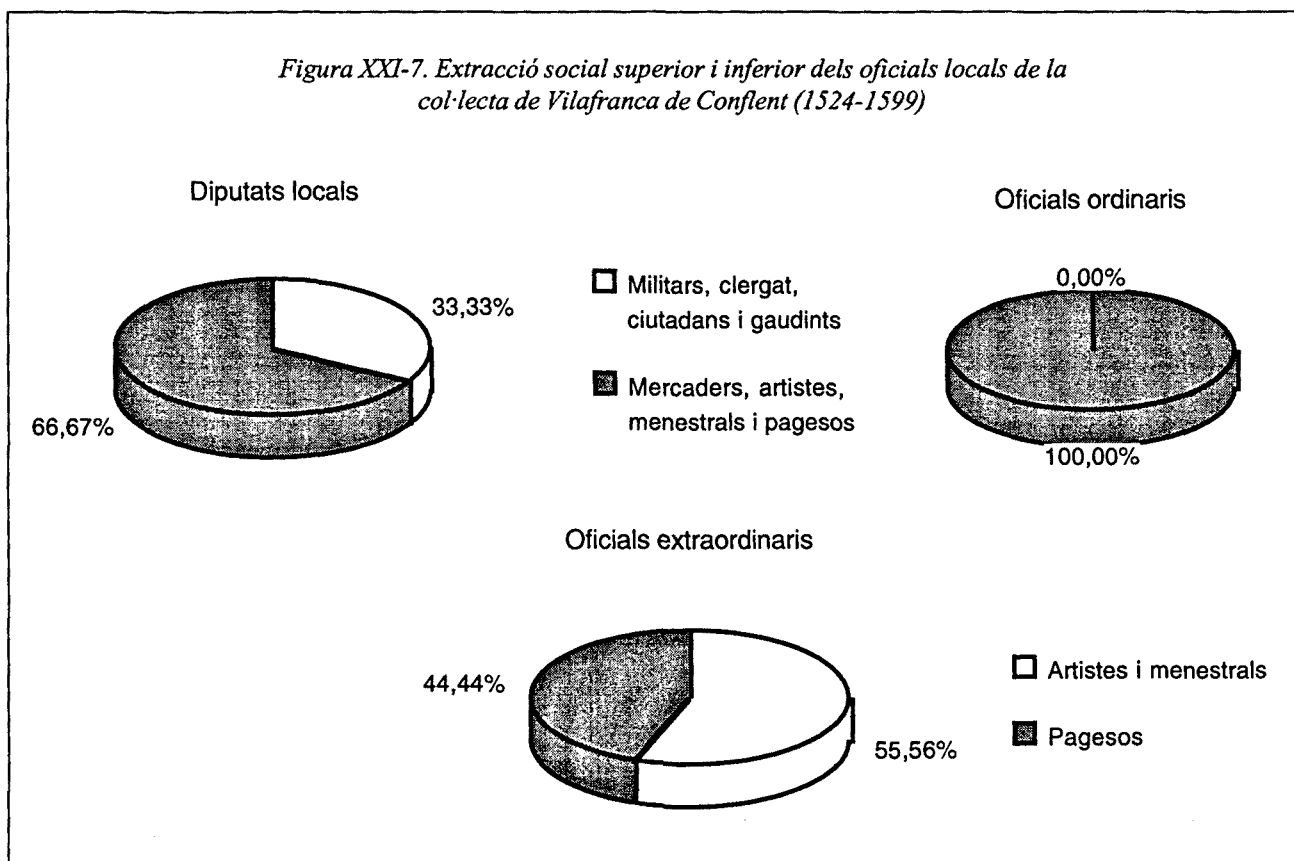

El primer baró eclesiàstic del Conflent, l'abat de Sant Miquel de Cuixà, dominava 178 focs. Controlava aproximadament una tercera part del territori de la col·lecta. A finals del Cinccents, els seus dominis s'agrupaven en tres nuclis principals: a l'est, a les dues ribes de la Tet entorn del monestir (emplaçat al terme de Codalet). Des d'aquest nucli principal, format per una desena de llocs, les seves possessions anaven des de la frontera amb la Fenolleda a Arboçols i Tarerac, fins als límits amb el Vallespir al terme de Vallmanya, extrems que gairebé podia abastar sense sortir de la seva senyoria jurisdiccional. La segona àrea en extensió era situada a la riba dreta de la Tet, al sud de la col·lecta, des dels termes de Soanyes i Escaró fins a Fontpedrosa, sempre entorn de l'eix viari de Perpinyà a Puigcerdà. Finalment, l'abat de Cuixà dominava també tota la meitat meridional de la comarca del Capcir i, per tant, les seves vies de comunicació al curs alt de l'Aude amb la Cerdanya i el Conflent. Tot i no dominar més nuclis de població que els de Codalet (40 focs el 1553) i Rià i Sirac (32) —quart i cinquè termes més habitats de la col·lecta—, el caràcter estratègic de les possessions abacials resta fora de qualsevol dubte.

Cap altre baró superava el centenar de focs de vassalls. Es pot dir que el rei i l'abat de Cuixà eren els grans senyors de la col·lecta: el primer pel seu control dels principals nuclis, el segon, pel de l'espai territorial de la col·lecta. L'abat del monestir de Sant Martí del Canigó —l'altre gran cenobi conflentí— dominava sis llocs amb 77 focs d'habitants a mitjan segle. Les seves possessions es trobaven molt més disperses que les de l'abat de Cuixà. El seu nucli es trobava lògicament als termes de Vernet i el Castell de Vernet, al sud-est de la col·lecta, ben a prop de la muntanya que presidia visualment la demarcació i donava nom al monestir. La resta dels seus dominis jurisdiccionals, com els de Cuixà, semblaven intentar abocar-se a l'eix central de la col·lecta, la Tet. Així, en el camí de Perpinyà a la Cerdanya hom trobava sota la seva dependència en primer lloc les viles de Marqueixanes i els Masos, més endavant —després de superar la capital de col·lecta, Vilafranca—, el llogarret de Joncet, al terme de Serdinyà i, finalment, la vila d'Orellà.

L'estratègia jurisdiccional del vescomte de Jóc—primer baró laic de la col·lecta, després del monarca— havia estat, en canvi, la de la concentració. Als seus vuit llocs s'hi comptaven 73 llars a mitjan segle. S'agrupaven també a l'eix central de la vall de la Tet, controlant del tot l'accés a la col·lecta des d'Illa i la plana rossellonesa. Encara que en un pla bastant inferior existien altres senyors importants a la col·lecta. El comte de Guimerà dominava cinc llocs a finals de segle, amb les viles d'Oleta i Sautó, abocades també a la via principal de la col·lecta. Els Llupià eren senyors de la baronia de Conat, emplaçada a la riba esquerra de la Tet, al nord de la capital, Vilafranca de Conflent. Els Oms gaudien de jurisdicció damunt quatre llocs habitats per només 17 focs el 1553, amb els extensos termes de Saorra i Mentet, situats al vessant del Massís del Canigó. Els Banyuls eren senyors de Nyer (també al fons de la vall de la Tet) i de Ral i Odellò, al Capcir. Els seus mortals enemics, els Cadell, de Fullà (terme veí a la de la capital de col·lecta) i Espirà de Conflent, prop de Vinçà i l'entrada rossellonesa.

Figura XXI-7. Extracció social superior i inferior dels oficials locals de la col·lecta de Vilafranca de Conflent (1524-1599)

La distribució dels dominis senyorials damunt el territori de la col·lecta apunta, doncs, una dura competència pel control de l'eix central de la Tet, principal via de comunicacions de la demarcació. Damunt aquest territori, l'organització de la Diputació es recolzava clarament en les aïllades possessions reials. Els tres principals nuclis de població de la col·lecta disposaven de la seva taula corresponent dels drets d'entrades i eixides. La Diputació del General comptava a la demarcació amb una administració estable formada per nou persones, quatre de les quals residien a la capital i altres cinc a altres poblacions de la col·lecta (figura 6). El 1566 foren desdoblats els oficis de collidor i guarda ordinària a dos poblacions, Prada, al Conflent, i Puigbalador, al Capcir. Els nous collidors i credencers comportaren l'edificació a les dites viles d'un aparell inquisitiu superior al de la mateixa capital, Vilafranca de Conflent, on únicament residia un collidor, el mateix que a la primera vila de la col·lecta pel que feia a volum demogràfic, Vinçà.

Les quatre taules esmentades fiscalitzaven les principals rutes per on desplaçaven viatgers i mercaderies. El primer, el tantes vegades esmentat llit del riu la Tet, des d'Illa a la Cabanassa i el Coll de la Perxa, porta de la Cerdanya. En el seu curs s'arreglaraven les tres taules principals de la Diputació a la col·lecta; Vinçà, Prada i Vilafranca de Conflent. La segona ruta venia marcada pel curs de l'Aude al Capcir. Aquest camí

abandonava la col·lecta a través del pas de Puigbalador, on la Diputació comptava, com hem dit, amb una taula desdoblada atesa per dos collidors i credencers. Aquesta era la ruta vers l'Arieja a Querigut, i anant cap a l'oest, vers Acs-dels-Tèrmes, primer, i Fois després. La tercera vila de la col·lecta partia de Prada de Conflent. Segurament per aquest motiu el 1566 fou triada aquesta vila per a la creació d'un segon ofici fiscal en perjudici de la mateixa capital de col·lecta. Seguint el llit del riu de la Castellana, el camí travessava els termes de Molig, Campome i Mosset fins al Coll de Jau, a 1.513 metres d'alçada. Franquejada aquesta dificultat el camí seguia en direcció nord fins a trobar el curs de l'Aude i les poblacions occitanes d'Axat i Quilhan.

Figura XXI-8. Distribució dels oficis locals de l Diputació per categories socials a la col·lecta de Vilafranca de Conflent (1564-1598)

	Diputats locals	Ordinaris	Mosquetes
Militars	-	-	-
Clergat	22,22	-	-
Ciudadans	11,11	-	-
Gaudints	-	-	-
Mercaders	44,44	61,54	10,00
Artistes	16,67	30,77	-
Menestrals	5,56	-	50,00
Pagesos	-	7,69	40,00

5

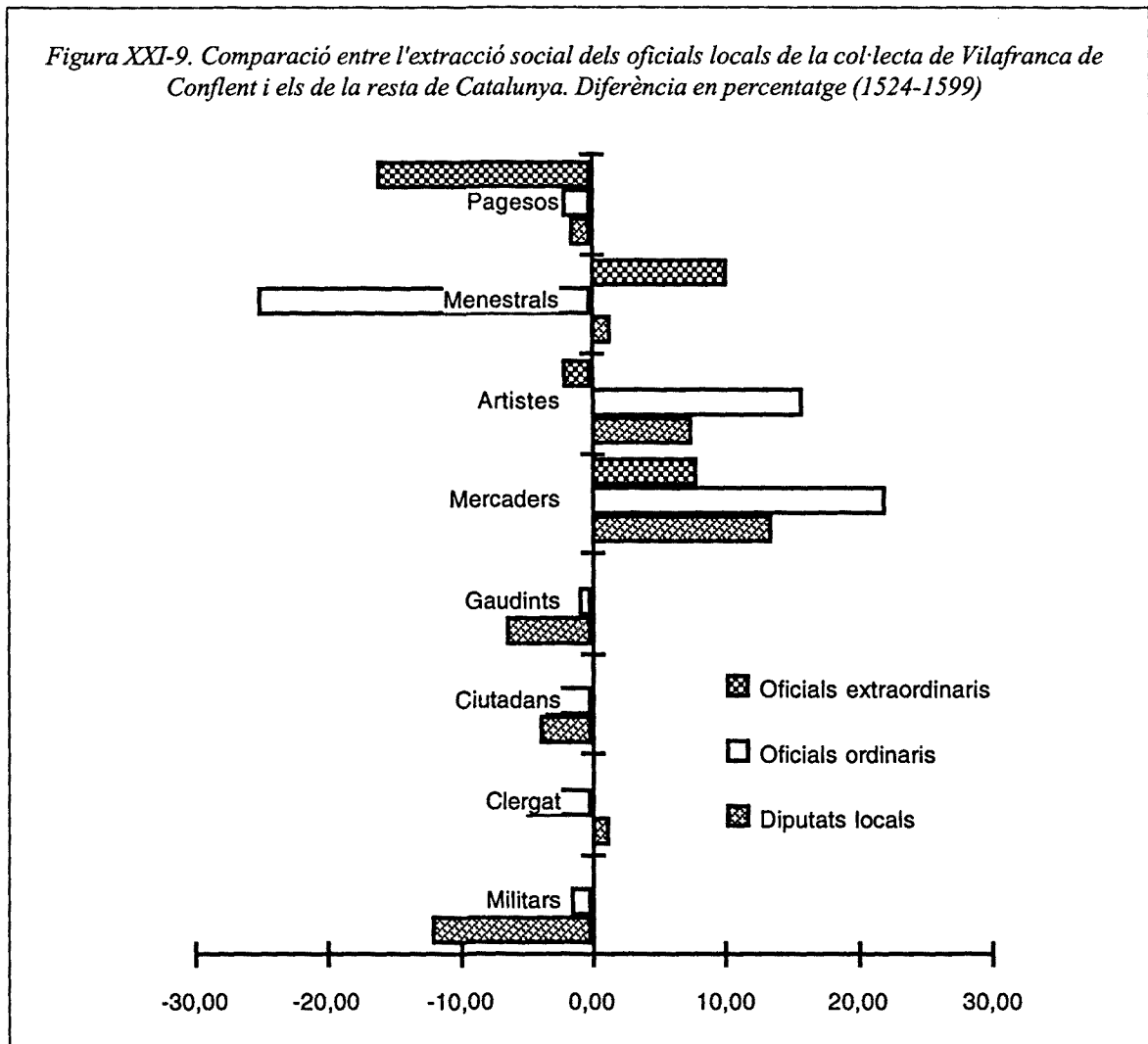
El diputat local de Vilafranca de Conflent era auxiliat per un assessor ordinari i un escrivà o ordinari de la seva cort. Desgraciadament, disposem de poques dades relatives a la composició social d'aquest ofici i, sobretot, de la resta dels càrrecs estables al servei de la Diputació. Sabem, de moment, que només un de cada tres diputats locals conflentins pertany als estaments rectors de la societat catalana. De fet, només clergues i burgesos honrats mostren un cert interès per defensar la representació de la Diputació a la col·lecta. La noblesa es troba del tot absent. Entre els eclesiàstics, la majoria procedeixen de fora de la capital. Així, trobem el nomenament el 1542 de Pere Descatllar, canonge i arxidegà a la seu d'Elna, o, pel 1572, el de Joan Casso, cambrer del monestir de Cornellà de Conflent (d'altra banda, es tracta dels dos únics casos de diputats locals foranis). Les grans abadies de Cuixà i Canigó, però, tampoc no es veuen atretes per l'ofici de diputat local durant la segona meitat del Cinccents.

Aquesta baixa participació dels privilegiats situa la col·lecta de Conflent com la quarta del país amb menor presència de militars, clergues, ciudadans i gaudints entre els diputats locals, per davant només de les diputacions locals també pirinenques de Berga, Camprodon i la Vall d'Aran. En aquestes mateixes quatre col·lectes els mercaders són l'estament més representat a l'ofici de diputat local. A Vilafranca de Conflent mercaders i negociants de la vila obtenen el 44,4% dels nomenaments, un 13,6% més del que és habitual al conjunt del Principat i Comtats. Trobem, finalment, artistes (16,7%) i, fins i tot, algun menestral (5,6%), també amb una major participació de la que és comuna a altres demarcacions. Almenys tres diputats locals aconseguen repetir en el seu ofici entre 1545 i 1599. El mercader Francesc Ricart obté el nomenament en tres oportunitats, 1545, 1562 i 1569. Francesc Soler, també mercader, accedeix a la diputació durant el darrer any del trienni 1578 i es convocat novament pel consistori barceloní el 1584. Finalment, Dalmau Batlle, es fa amb dos nomenaments: primer, el 1593, com a burgès, i més tard, el 1599, designat com a mercader.

Com hem apuntat abans disposem d'una mostra prou reduïda pel que fa als nomenaments de collidors i guardes ordinàries a la col·lecta de Vilafranca de Conflent (figura 7). Com succeeix entre els diputats locals, el domini dels mercaders i negociants entre aquests oficials ordinaris resulta aclaparador (61,5%). Només les col·lectes de Castelló d'Empúries (68,4%) i la Vall d'Aran (75%) superen aquesta xifra. Els artistes, preferentment notaris locals, l'altre grup interessat pels oficis ordinaris (també pel de diputat local com ja hem vist). Un 30,8% dels nomenaments va a parar a mans d'artistes (un 16% per damunt de la mitjana del Principat i Comtats). L'element tal vegada més sorprenent és l'absoluta absència de menestrals entre les guardes

Figura XXI-9. Comparació entre l'extracció social dels oficials locals de la col·lecta de Vilafranca de Conflent i els de la resta de Catalunya. Diferència en percentatge (1524-1599)

ordinàries del Conflent, així com el discretíssim paper dels pagesos. Entre 1560 i 1569 no hem detectat ni un sol nomenament de collidor entre algun professional dels oficis mecànics a la col·lecta, mentre la mitjana del conjunt del país es situa a l'entorn del 25% (figura 9).

Només en un cas hem trobat un lligam persistent entre ofici i família. Es tracta dels Besturs, família de notaris de la Seu d'Urgell (on detenten en dues ocasions l'ofici de diputat local) que actuen com a collidors, guardes, receptors i credencers dels drets del General a l'arriscada taula de Puigbalador repetidament. Almenys, veiem accedir al càrrec a Joanot pel juliol del 1572 i substituir-lo a Montserrat Besturs pel juny de l'any següent. Es tracta, com diem, de l'únic cas que la documentació ens ha permès rastrejar entre 1560 i 1599. D'altra banda, cal parar esment al fet que, amb un 26,3% dels nomenats, la col·lecta de Vilafranca del Penedès és la segona del país (darrera de la de Perpinyà, amb un 31,7%), amb un major nombre de collidors que no resideixen al lloc de l'ofici per al qual són nomenats.

Pel que fa a les guardes extraordinàries o mosquetes de la Diputació, comptem amb una reduïdíssima mostra de nomenaments. Menestrals i pagesos acumulen aquí, com és habitual, nou de cada deu nomenaments. La durada en els seus càrrecs és l'habitual d'altres col·lectes: 1,36 triennis, amb un índex molt semblant al d'un grup de col·lectes entre les quals es situen Cervera i Vilafranca del Penedès (1,35), Vic (1,34) i Perpinyà (1,33). Cal recordar que la mitjana catalana és lleugerament inferior, d'1,29 triennis per guarda.

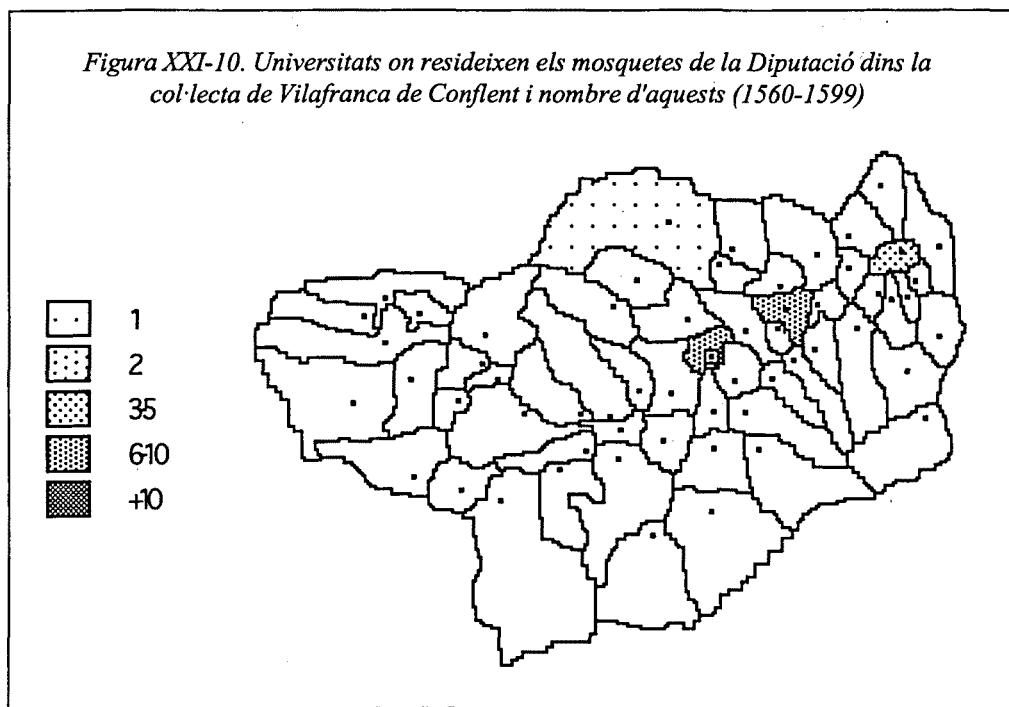
La Diputació troba un cert equilibri al Conflent entre població i nombre de guardes. Si els habitants de la col·lecta suposen un 1,2% del conjunt del Principat, el nombre de mosquetes al servei de la institució és d'un 1% del total, per davant únicament de les demarcacions de Berga (0,7), Castellbò (0,3) i la Vall d'Aran (0,15).

Aquest percentatge del Conflent, però, experimenta una relativa millora al llarg del nostre mig segle. Així, entre 1560 i 1569 no comptabilitzem ni un sol nomenament de guarda local. Els triennis posteriors mostraran una progressió sense superar l'1,2%, que acabarà, però, a finals de segle, concretament entre el 1587 i 1599 en un percentatge del 3,2%, fruit segurament de la reestructuració decretada per les Corts del 1585, en el sentit de reforçar les col·lectes menys dotades de personal a les fronteres del país.

Si mesurem aquesta dotació a través del nombre de mosquetes nomenats entre 1560 i 1599 i la població en un moment donat, és a dir, el 1553, trobem la col·lecta de Vilafranca de Conflent en una millor situació relativa. Apareix aleshores una densitat fictícia de 2,6 oficials extraordinaris per cada cent focs, que la situa en onzena posició entre les vint-i-una col·lectes (sense comptar la de Barcelona). Es situa així, per darrera de la veïna col·lecta de Puigcerdà (3), però per davant de la de Perpinyà (1,8). La diferència entre la capital i la resta de la col·lecta resulta, però, molt notable. A Vilafranca de Conflent aquesta densitat augmenta fins a 12,1 mosquetes per cada cent focs, encara que aquí el principal fonament d'aquest índex no és altre que l'escàs poblament de la capital (amb Castellbò, la seu de col·lecta més petita del país), més que no pas el gran nombre de guardes extraordinàries. A la resta de la col·lecta, en canvi, la densitat cau fins a 1,8 guardes per cada cent focs, índex amb el qual el Conflent es situa en un apreciable novè lloc.

Si a Vilafranca de Conflent resideix només un 7,9% de la població de la col·lecta, el nombre de guardes extraordinàries domiciliades augmenta fins el 36,4%. De fet, tots els mosquetes resideixen a les tres principals poblacions de la col·lecta, especialment a Prada i Vilafranca de Conflent, a excepció d'un sol guarda domiciliat a Mosset, que suposem encarregat del control del pas del Coll de Jau (figura 10). La proporció de mosquetes que serveixen la Diputació al Conflent arribats des d'altres col·lectes resulta força elevada: un 42,1% que es situa més de catorze punts per sobre de la mitjana del país. Les figures 11 i 12 mostren el caràcter netament importador de personal de la diputació local de Vilafranca de Conflent. La meitat dels guardes arribats a la col·lecta procedeixen del Rosselló i Vallespir, mentre Girona i Puigcerdà aporten conjuntament i a parts iguals aproximadament un de cada quatre guardes foranis. Pel que fa als fluxes de sortida, només trobem mosquetes de Conflent a les veïnes col·lectes de Perpinyà i Puigcerdà. Encara així, només representen en elles un 5,6% i un 4,2% de totes les guardes extraordinàries arribades de fora del propi territori.

La manca de dades sobre l'evolució dels preus dels encants dels drets de la bolla de plom i segell de cera a la col·lecta de Vilafranca de Conflent ens priva d'un element cabdal per ensumar la seva evolució econòmica i social al llarg de la segona meitat del Cinccents. A primera vista sembla, però, que l'hauríem d'inscriure el

context de les altres dues col·lectes dels Comtats de Rosselló i Cerdanya, les quals experimenten un creixement molt limitat en xifres absolutes i, el que resulta més important, un clar retrocès —que podem dituar en un terç, aproximadament— del seu pes en el conjunt de la recaptació (i, potser, de l'economia catalana). Es tracta d'una terra de barons immersa en la lluita per l'espai central de la vall de la Tet. Una terra de barons en la qual —com hem assenyalat enrere— comparteixen senyoria i feu els Banyuls, senyors de Nyer, i els Cadell, que complementen així les seves possessions del Baridà.

Una terra de petits nuclis habitats damunt la qual la Diputació basteix una limitada estructura organitzativa, reforçada el 1566 amb el desdoblament dels oficis de collidor i guarda ordinària a les taules més directament en contacte amb els camins de l'Arieja, és a dir, les de Prada i Puigbalador. Els representants de la institució són reclutats amb dificultat entre els mercaders i notaris locals i, en contra del que acostumem a trobar a altres demarcacions de petit tamany i de difícil control intern, el grau de patrimonialització dels oficis no sembla haver estat gaire notable durant la segona meitat del Cinccents. Una organització, en definitiva, que compta amb un escàs suport de guardes extraordinàries en les contestades feines d'inspecció damunt del terreny, per a les quals cal comptar i molt amb la presència de mosquetes procedents de les diputacions locals veïnes. Una col·lecta, en definitiva, on la Diputació troba prou dificultats en el perfeccionament de la seva comesa fiscalitzadora.

Figura XXI-11. Procedència dels mosqueters arribats a Vilafranca de Conflent des d'altres col·lectes

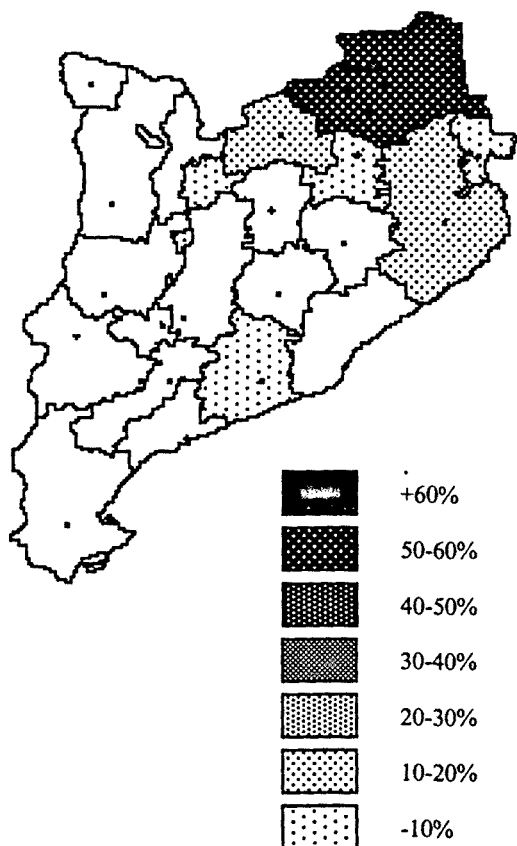

Figura XXI-12. Col·lectes amb mosqueters procedents de la de Vilafranca de Conflent (% sobre el total dels que venen de col·lectes forànies)